ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

1619 ενοχές

Τα λάθη, τα ψέματα και οι σκοπιμότητες

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

αρχείο

1619 ενοχές

Τα λάθη, τα ψέματα και οι σκοπιμότητες

αρχείο

Σειρά Αρχείο
Πολιτική και Διπλωματία 2

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

Τ.Κ. 27779

Έγκωμη, 2433

Λευκωσία

Τηλ. 357-2-819742

Ηλεκτρονική διεύθυνση:

arhio@hotmail.com

Λευκωσία, Μάιος 2000

ISBN (τόμου): 9963-7738-5-0

ISBN (σειράς): 9963-7738-3-4

περιεχόμενα

Εισαγωγή

Το ζήτημα των αγνοουμένων αποτελεί ένα τεράστιο ανθρωπιστικό, εθνικό και πολιτικό πρόβλημα, το οποίο δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα της τραγωδίας του 1974 και εξακολουθεί από τότε να βασανίζει και να κρατεί σε αγωνία χιλιάδες οικογένειες. Στην αρχή, η πολιτεία, αλλά και η κοινωνία ολόκληρη, επέδειξαν μεγάλη ευαισθησία στο αίτημα των συγγενών για γρήγορη διακρίβωση της τύχης των δικών τους.

Μια ομάδα από αυτούς, με επικεφαλής τον οικονόμο Χριστόφορο Παπαχριστοφόρου, ανέλαβαν σταυροφορία για ανεύρεσή τους. Στη συνέχεια, η πολιτεία, λόγω ευθυνοφοβίας και ανεπάρκειας, άφησε τη διαχείριση αυτού του τεράστιου εθνικού και ανθρωπιστικού προβλήματος στα χέρια της ομάδας αυτής. Για μια ολόκληρη εικοσαετία ο οικονόμος Χριστόφορος, έχοντας ως βασικούς συνεργάτες του τον Γεώργιο Σεργίδη, προϊστάμενο από το 1978 της Υπηρεσίας Αγνοουμένων, και τον αδελφό του Νίκο Σεργίδη, γραμματέα από τότε μέχρι σήμερα της Επιτροπής Συγγενών, καθόριζαν την επίσημη πολιτική για το πρόβλημα των αγνοουμένων. Σε αρκετές, μάλιστα, περιπτώσεις η «τριανδρία» αυτή αντικαθιστούσε με την ανοχή των κυβερνήσεων το κράτος και διαπραγματευόταν ιδιωτικά το πρόβλημα.

Πολύ σύντομα ο αγώνας έχασε το σκοπό του. Αντί να γίνονται ουσιαστι-

κά βήματα για τη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων, δημιουργήθηκαν ομάδες συμφερόντων, οι οποίες εκμεταλλεύονταν το πρόβλημα για τα δικά τους άμεσα και έμμεσα προσωπικά οφέλη. Το τεράστιο αυτό θέμα έγινε όμηρος των χειρισμών μιας ομάδας ανθρώπων, οι οποίοι μετέτρεψαν την Επιτροπή Συγγενών σε μια οργάνωση κλειστού κυκλώματος. Σταδιακά, οι συγγενείς των αγνοουμένων αποσύρθηκαν από τον αγώνα και βίωναν μόνοι τους το προσωπικό τους δράμα.

Οι κακοί χειρισμοί του προβλήματος έδωσαν πολλές φορές την ευκαιρία στην Τουρκία να ξεγλιστρήσει και να εξακολουθεί ως σήμερα χωρίς κανένα κόστος να αρνείται να δώσει απαντήσεις για τους τόσους ανθρώπους που χάθηκαν, ως συνέπεια της επιδρομής της κατά της Κύπρου.

Η εργασία αυτή αγγίζει μερικές μόνο από τις πτυχές του προβλήματος των αγνοουμένων, που έχουν σχέση με την κακοδιαχείρισή του. Στην προσπάθεια διερεύνησης του θέματος αντιμετωπίσαμε την άρνηση του προϊσταμένου της Υπηρεσίας Αγνοουμένων Γεώργιου Σεργίδη ο οποίος, παραβιάζοντας το σύνταγμα και τους νόμους της Κυπριακής Δημοκρατίας, αρνήθηκε να απαντήσει στις ερωτήσεις μας. Η εκτίμησή μας είναι ότι η άρνηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι μετά από 26 χρόνια η Υπηρεσία Αγνοουμένων αδυνατεί να δώσει σαφείς απαντήσεις σε πολύ συγκεκριμένα ερωτήματα, με πιο βασικό το πολύ απλό, πόσοι και ποιοι είναι οι αγνοούμενοι! Ακούγεται απίστευτο, αλλά είναι αληθινό ότι ούτε ο αριθμός 1619 ούτε τα ονόματα που υπάρχουν στον κατάλογο ανταποκρίνονται στην πραγματική εικόνα του προβλήματος. Αυτός φαίνεται να είναι και ο λόγος που ο κατάλογος των αγνοουμένων χαρακτηρίστηκε από την Υπηρεσία Αγνοουμένων απόρρητος.

Στις 4 Μαΐου 2000 το Υπουργικό Συμβούλιο πήρε μια πολύ σημαντική απόφαση, σύμφωνα με την οποία η Υπηρεσία Αγνοουμένων δεσμεύεται

να προχωρήσει στη δημοσίευση του καταλόγου με τα ονόματα των αγνοουμένων. Αναθέτει, επίσης, σε ειδική επιτροπή να ενημερώσει τους συγγενείς των 126 αγνοουμένων, για τους οποίους ο οικονόμος Χριστόφορος υπέγραψε δήλωση ότι είναι νεκροί, αλλά στη συνέχεια εκβίασε με απειλές τη μη ενημέρωση των συγγενών τους.

Αυτή η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου (δημοσιεύεται ολόκληρη στο Παράρτημα 3), εάν τελικά εφαρμοστεί, αναμένεται ότι θα έχει καταλυτικές επιδράσεις στο πρόβλημα των αγνοουμένων και ενδεχομένως να αποκαλυφθούν ορισμένα από τα σοβαρά λάθη και τις παραλείψεις των τελευταίων 26 χρόνων.

Η εργασία αυτή δίνει απαντήσεις στο πώς φτάσαμε στην απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 4ης Μαΐου και είναι μια μικρή συνδρομή προς την αλήθεια και μια οφειλή προς τις μαυροφορεμένες μανάδες των αγνοουμένων, οι οποίες παρά το ότι πολλοί τις εκμεταλλεύτηκαν όλα αυτά τα χρόνια, αντέχουν και επιμένουν να αγωνίζονται για τη διακρίβωση της τύχης των παιδιών τους. Εάν υπάρξουν ουσιαστικές εξελίξεις κι αν τελικά ενημερωθούν οι οικογένειες των 126 και δημοσιοποιηθεί ο κατάλογος των αγνοουμένων, τότε θα ακολουθήσει μια συμπληρωματική έκδοση, που θα αφορά τις νεότερες εξελίξεις.

Μακάριος Δρουσιώτης
Μάιος 2000

Η απόρρητη τσαπατσουλιά

Ο αρχικός αριθμός των αγνοούμενων από την τουρκική εισβολή προσώπων είχε αρχικά εκτιμηθεί ότι ήταν γύρω στις 2500. Η πρώτη καταγραφή των αγνοουμένων έγινε από κλιμάκιο του Ερυθρού Σταυρού, το οποίο έφθασε στην Κύπρο αμέσως μετά την εισβολή, για να προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια. Ο πρώτος κατάλογος - σύμφωνα με στοιχεία που μας έδωσε η Υπηρεσία Αγνοουμένων - περιλάμβανε 2228 ονόματα Ελληνοκυπρίων και Ελλαδιτών και παραδόθηκε στις κυπριακές αρχές στις 10 Απριλίου 1975. Αργότερα, δόθηκαν άλλοι τέσσερις συμπληρωματικοί κατάλογοι και ο αριθμός ανήλθε στις 2324. Στον κατάλογο αυτό ήταν σημειωμένες από τον Ερυθρό Σταυρό οι διπλογραφίες και οι μη επιβεβαιωμένες υποθέσεις.

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Αγνοουμένων, οι μη επιβεβαιωμένες υποθέσεις και οι διπλογραφίες ήταν εκατοντάδες. Έτσι, άρχισε μια νέα προσπάθεια ελέγχου των ονομάτων. Ταυτόχρονα, έγινε νέα καταγραφή των αγνοουμένων και ο αριθμός τους μειώθηκε στους 1619.

Με την καταγραφή των αγνοουμένων ασχολήθηκε τα πρώτα χρόνια μετά την εισβολή και η Παγκύπριος Επιτροπή Γονέων και Συγγενών Αγνοουμένων και Αδηλώτων Αιχμαλώτων, η οποία επικράτησε να λέγεται Επιτροπή Συγγενών, ενώ πρόσφατα η λέξη Επιτροπή αντικαταστάθηκε με

τη λέξη Οργάνωση. Ο τότε πρόεδρος της Επιτροπής Συγγενών, οικονόμος Χριστόφορος, σε συνέντευξή του το 1994, αφού αναφέρθηκε στην καταγραφή των πρώτων ονομάτων από τον Ερυθρό Σταυρό, έδωσε την εξής εκδοχή για τη διαδικασία που ακολουθήθηκε:

"Όταν ησύχασαν λίγο τα πράγματα, μαζί με τον Ερυθρό Σταυρό κάναμε καλύτερο έλεγχο και αφαιρέσαμε πολλούς διπλογραμμένους από τον κατάλογο με αποτέλεσμα να φτάσουμε στον αριθμό 1625. (...) Το 1975 ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός εντόπισε τέσσερα άτομα στα κατεχόμενα. (...) Έτσι ο αριθμός των αγνοουμένων από 1625 έπεσε στους 1621. (...) Αργότερα βρέθηκαν ακόμα δύο αγνοούμενοι και φτάσαμε έτσι στον αριθμό 1619 όπου είμαστε σήμερα"[1]. Ωστόσο, σε άρθρο του στην εφημερίδα *Το Βήμα* των Αθηνών, που δημοσιεύτηκε στις 19 Ιουλίου 1975, ανεβάζει τον αριθμό των αγνοουμένων στους 2500....

Ο γραμματέας της Επιτροπής Συγγενών Αγνοουμένων, Νίκος Σεργίδης, αναφέρει ότι ο τελικός κατάλογος αριθμούσε περίπου 1620 ονόματα και διαμορφώθηκε γύρω στο 1976: "Ο κατάλογος αυτός χαρακτηρίστηκε από τότε απόρρητος, αλλά είναι αυτός που υπάρχει σήμερα στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Συγγενών στο ίντερνετ, με μικρές ίσως διαφοροποιήσεις"[2]. Κι όμως, τον Ιούλιο του 1979, σε μνημόνιο της Επιτροπής Συγγενών γίνεται αναφορά σε 2190 αγνοουμένους[3]!

Ο οικονόμος Χριστόφορος αναφέρει ότι το ξεκαθάρισμα ολοκληρώθηκε το 1975 και ο Νίκος Σεργίδης το 1976, αλλά το 1979 η Επιτροπή Συγγενών κυκλοφορεί μνημόνιο με 2190 ονόματα. Η Υπηρεσία Αγνοουμένων

1. Ο Αγών, 12.6.1994.

2. Συνομιλία με τον γράφοντα, στις 23.2.2000.

3. Απογευματινή, 7.7.1979.







ΣΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΝΟΤΑΝ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ 2500 ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ. ΓΥΡΩ ΣΤΟ 1976 Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕΙΩΘΗΚΕ ΣΤΟΥΣ 2000. ΤΟ 1981 ΕΜΦΑΝΙΣΤΗΚΕ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ Ο ΑΡΙΘΜΟΣ 1619.

- 56 -

Ser. No.	Name	Place of Origin	Date of Birth	Civ. Mil.
2182	HADJIAVGOUSTIDES Anastasios	Perdika, Crete	1932	Mil.
2183	HADJILOUCA Myrofora +	Katokopia	1900	Civ.
2184	HADJINICOLA Antonis	Lythrodóntas	1944	Mil.
2185	IONA Loizou Angelou +	Leikonikon	1895	Civ.
2186	KAPROS Costas	Trechoni(K)	1910	Civ.
2187	KARANICOLA or HADJINICOLA Kyriacos	Gerani	1900	Civ.
2188	KOLIANDRIS Alexandros	Kato Chorion	1951	Mil.
2189	LINGIS Nicolas	Athna	1932	Civ.
2190	PATSALIS Andreas		1929	Civ.
2191	PHEDONOS Phedon	Limassol	1954	Mil.
2192	SAKKI Yiannis	Marathovouno	1911	Civ.
2193	SAMOUDOS Soteris	Kythrea	1950	Mil.
2194	THEOPHANOUS Christos	Aylos Epiktitos	1950	Mil.
2195	TOUROUKOU George	Palekythro	1926	Civ.
2196	TRIFILLI Demetri Panayiota +	Peristerona	1901	Civ.
2197	YIANNAKI Yiannakis	Aradippou	1955	Mil.
2198	ZENONOS Paraskevou+	Troulli	1910	Civ.
2199	HADJINICOLI Georghios	Lapithos	1954	Mil.

Note

No. 622 GREGORAKIS Stelios and
No. 1297 MOSKOVIAS Charalambos , were released on 7th Aug.1975

2197 (Remaining Total)

+ means female
++ means family

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ 2199 ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ, ΠΟΥ ΕΤΟΙΜΑΣΕ Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΓΓΕΝΩΝ. Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΥΤΟΣ ΔΙΑΝΕΜΕΤΟ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1981, ΟΤΑΝ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ Ο ΑΡΙΘΜΟΣ 1619.

αναφέρεται σε ξεκαθάρισμα του πρώτου καταλόγου, αλλά, παρά τις επανειλημμένες γραπτές ερωτήσεις μας, αρνήθηκε να απαντήσει πότε οριστικοποιήθηκε ο αριθμός 1619. Ωστόσο, ο προϊστάμενος της Υπηρεσίας Αγνοουμένων, Γεώργιος Σεργίδης, σε συνομιλία που είχε με τον γράφοντα στην παρουσία του γενικού εισαγγελέα Αλέκου Μαρκίδη, είπε πως όταν ανέλαβε καθήκοντα το 1978, παρέλαβε κατάλογο με 1619 ονόματα αγνοουμένων και ότι αυτός είναι ο κατάλογος που ισχύει μέχρι σήμερα[4].

Τόσο, λοιπόν, η αρμόδια κρατική υπηρεσία όσο και η Επιτροπή Συγγενών, που διαχειρίζονταν από κοινού το ζήτημα των αγνοουμένων, συμφωνούν ως προς τη διαδικασία με την οποία διαμορφώθηκε ο τελικός κατάλογος των 1619 αγνοουμένων, αλλά έχουν συγχυσμένη άποψη ως προς το πότε ολοκληρώθηκε αυτή η διεργασία, την οποία εν πάση περιπτώσει τοποθετούν στα πρώτα τρία χρόνια μετά την εισβολή.

Πώς συμβαίνει, όμως, η Υπηρεσία Αγνοουμένων και η Επιτροπή Συγγενών να αναφέρονταν μέχρι και το 1980 σε 2000 περίπου αγνοουμένους;

4. Συνάντηση στο γραφείο του γενικού εισαγγελέα, στις 13.4.2000.

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1977, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Σπύρος Κυπριανού απέστειλε επιστολή σε όλους τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων ζητώντας τους να συνδράμουν στη διακρίβωση της τύχης των "πέραν των 2000 προσώπων που αγνοούνται ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής". Ένα χρόνο αργότερα, στις 26 Ιουνίου 1978, ο πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, Αλέκος Μιχαηλίδης, απέστειλε επιστολή στα ξένα κοινοβούλια, ζητώντας τη συμπαράστασή τους για τη διακρίβωση της τύχης των 2000 περίπου αγνοουμένων από την τουρκική εισβολή του 1974. Μέχρι το 1980, ο αριθμός 2000 αναφέρεται σε όλες τις επίσημες ανακοινώσεις, αναγράφεται στα πλακάτ των εκδηλώσεων διαμαρτυρίας και γενικά χρησιμοποιείται σε όλες τις επίσημες και μη αναφορές για το ζήτημα των αγνοουμένων.

Το μέγεθος της προχειρότητας

Το Μάιο του 1980, ο πρόεδρος της Επιτροπής Συγγενών, οικονόμος Χριστόφορος, συνοδευόμενος από το γραμματέα της Επιτροπής, Νίκο Σεργίδη, πήγε στη Γενεύη και παρέδωσε έναν κατάλογο με ονόματα αγνοουμένων στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ. Σύμφωνα με ανακοίνωση της κυπριακής κυβέρνησης, τα στοιχεία παραδόθηκαν επισήμως, στις 3 Μαΐου 1980, από τον μόνιμο αντιπρόσωπο της Κύπρου στα γραφεία του ΟΗΕ, Ανδρέα Πούγιουρο εκ μέρους της κυβέρνησης και από τον οικονόμο Χριστόφορο εκ μέρους της Επιτροπής Συγγενών[5].

Ο κατάλογος αυτός αποτελεί το πρώτο επίσημο έγγραφο που κατατέθηκε στον ΟΗΕ, με αντικείμενο το θέμα των αγνοουμένων. Την ύπαρξή του αρνούνταν πεισματικά οι αρμόδιες υπηρεσίες, έτσι τον εξασφαλίσαμε από την έδρα των Ηνωμένων Εθνών στη Γενεύη. Σε αυτόν καταγράφονται 1510 ονόματα αγνοουμένων. Το ερώτημα που εγείρεται εί-

5. Επίσημο ανακοινωθέν ΓΤΠ, 3.5.1980.

ναι τι απέγιναν οι υπόλοιποι 500 περίπου αγνοούμενοι, στους οποίους αναφερόταν η αρμόδια υπηρεσία μέχρι το 1980. Σύμφωνα με την εκδοχή της Υπηρεσίας Αγνοουμένων, υπήρχαν πολλές διπλογραφίες. Χρειάστηκαν, όμως, έξι ολόκληρα χρόνια για να ελεγχθούν οι διπλογραφίες; Εξάλλου, ο Γεώργιος Σεργίδης αναφέρει ότι το 1978 παρέλαβε κατάλογο με 1619 ονόματα. Πώς σε δύο χρόνια μειώθηκαν στα 1510; Ακόμη, λίγο μετά την κατάθεση του καταλόγου αυτού εμφανίστηκε για πρώτη φορά ο αριθμός 1619. Ποιοι ήταν οι 100 περίπου επιπρόσθετοι αγνοούμενοι και γιατί απουσίαζαν από τον κατάλογο που κατατέθηκε στα Ηνωμένα Έθνη;

Όλα αυτά τα ερωτήματα θέσαμε γραπτώς στην Υπηρεσία Αγνοουμένων, η οποία αρνήθηκε να μας δώσει οποιαδήποτε απάντηση[6]. Σε συνάντηση που είχαμε με τον Γεώργιο Σεργίδη στις 13 Απριλίου 2000 στην παρουσία του γενικού εισαγγελέα Αλέκου Μαρκίδη, μας διαβεβαίωσε ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα θα έδινε εμπεριστατωμένη απάντηση στα ερωτήματά μας, υπόσχεση την οποία τελικά δεν τήρησε.

Στον κατάλογο που παραδόθηκε στα Ηνωμένα Έθνη καταγράφονται τα ονόματα των αγνοουμένων, η υπηκοότητά τους (Κύπριος, Ελλαδίτης, Αμερικανός), ο αριθμός της πολιτικής τους ταυτότητας, η ημερομηνία γέννησης, ο τόπος όπου θεάθηκαν για τελευταία φορά και περιγραφή των συνθηκών εξαφάνισής τους.

Ο κατάλογος αυτός απεικονίζει το μέγεθος της προχειρότητας στη διαχείριση του τεράστιου αυτού ανθρωπιστικού προβλήματος, αφού βρίθει ανακριβειών, είναι ελλιπής και εντελώς αναξιόπιστος. Από τα 1510 ονόματα τα επτά είναι γραμμένα δύο φορές! Από άλλους 355 απουσιάζει ο

6. Η αλληλογραφία προς την Υπηρεσία Αγνοουμένων δημοσιεύεται στα παραρτήματα.

UNITED NATIONS DIVISION OF HUMAN RIGHTS — CASE SUMMARIES - W.G.E.I.D. — 15.09.1980

* ALEXANDROS, Kypri — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : — BORN/AGE : . .79
PROFESSION/ACTIVITIES : Civilian — DISAPPEARANCE : Sysclipos — DATE : 30.07.74

Christophis Tryggeri of Sysclipos, states that the above named missing was at his house in Sysclipos, where the informer was captured by the Turks on 10.5.1974.

* ALEXANDROS, Olymbiou — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : 501164 — BORN/AGE : . .
PROFESSION/ACTIVITIES : Military — DISAPPEARANCE : Near Kormakipos — DATE : 15.08.74

* ALEXANDROS, Papachristoforos — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : 560702 — BORN/AGE : . .
PROFESSION/ACTIVITIES : Military — DISAPPEARANCE : Neapolis — DATE : 21.07.74

Ex-prisoners Molaisis Constantinou and his wife Thalia Molaisi, both of Strovolos, state that they saw the above mentioned missing person at "SERAY" prisons from 21st July, 1974 to 27th July, 1974. The name of the above missing was included in the list of students prepared by the Turkish Authorities and who were due to be released between 6-8/11/1974. All the students were in fact released save for 6, among whom the above missing. In a written reply to written representation of the United Nations Authorities in Cyprus regarding the 6 not released students, Mr. Hassan of the so-called "Office of the Vice-President" stated that the six students in question had been released. Another U.N. search followed which revealed that the six students had never been released. NOTE: From the students' list referred to above it is revealed that the above missing person was detained at [illegible]. This is being confirmed by Eleni-Maria Theocleous, who was on the same catalogue and who was released on 6.11.1974. She furthermore states that the Turkish Cypriot in-charge of the detainees name Ibrahim Altinay called the above missing by his name and put him on a bus in order to be set free.

* ALEXANDROS, Skourides — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : 465357 — BORN/AGE : 29.10.52
PROFESSION/ACTIVITIES : Civilian — DISAPPEARANCE : Aylos Kassiano,Nicos — DATE : 12.09.74

Released ex-prisoner of war Georghios Theophanous of Aradhippou stat es that he saw the above named missing at Adana prisons, Turkey.
(Was last seen ADANA PRISONS, TURKEY)

* ALEXANDROS, Vourka — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : 180675 — BORN/AGE : 15.10.20
PROFESSION/ACTIVITIES : Civilian - Shepherd — DISAPPEARANCE : Kyrenia — DATE : 20.07.74

(Was last seen AYIOS GEORGHIOS, KYRENIA)

* ALEXIS, Patinios — NAT. : Greek Cyp — IDENT. : 207147 — BORN/AGE : . .
PROFESSION/ACTIVITIES : Civilian — DISAPPEARANCE : Pano Kyrenia — DATE : 06.08.74

The above named missing was captured from his house at Kato Kyrenia on 6.8.1974, by three Turkish Cypriots, among whom the son-in-law of Ahmet of Tempros village.

Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΑΤΕΘΗΚΕ ΤΟ 1980 ΣΤΑ ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ. ΑΠΟ ΤΑ 1510 ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ, ΓΙΟ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΚΤΕΝΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΧΑΘΗΚΕ. ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥΣ ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΔΙΝΟΝΤΑΙ ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΤΥΠΩΔΕΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΙΠΕΙΣ.

αριθμός ταυτότητας. Και σε ό,τι αφορά τις συνθήκες εξαφάνισης, δίνονται κάποιες πληροφορίες μόνο για τους 425 κι αυτές είναι σε πάρα πολλές περιπτώσεις εντελώς ανακριβείς.

Έξι ολόκληρα χρόνια μετά την εισβολή, η Υπηρεσία Αγνοουμένων δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει επακριβώς πόσοι και ποιοι ήταν οι αγνοούμενοι, ποια είναι τα πραγματικά τους στοιχεία και κάτω από ποιες συνθήκες εξαφανίστηκαν.

Ο αριθμός 1619

Γύρω στο 1981 αρχίζει να γίνεται για πρώτη φορά αναφορά σε 1619 αγνοουμένους, χωρίς ωστόσο να ανακοινωθούν ποτέ επισήμως τα ονό-

ματά τους. Από τότε μέχρι σήμερα έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς διάφοροι κατάλογοι, μεταξύ των οποίων υπάρχουν συχνά μεγάλες διαφορές. Το 1981 η Πανελλήνια Επιτροπή Αλληλεγγύης προς την Κύπρο εξέδωσε σε χιλιάδες αντίτυπα ένα βιβλιαράκι με 2190 ονόματα αγνοουμένων, το οποίο διανεμήθηκε σε όλο τον κόσμο για σκοπούς διαφώτισης. Στην έκδοση υπάρχει σημείωση, σύμφωνα με την οποία ο κατάλογος εκείνος διατίθεται από το κυπριακό κράτος. Πρόκειται για τον ίδιο κατάλογο που επικαλείται και η Επιτροπή Συγγενών στο μνημόνιό της του Ιουλίου του 1979 που αναφέρεται πιο πάνω και ο οποίος είχε συνταχθεί το καλοκαίρι του 1975.

Το 1994 κυκλοφόρησε στην Αθήνα το βιβλίο "Μαρτυρίες από την Κύπρο", στο οποίο δημοσιεύεται άλλος κατάλογος, με 2197 ονόματα αγνοουμένων, για τον οποίο ο συγγραφέας επικαλείται και πάλι πηγές από την κυπριακή κυβέρνηση.

Η Υπηρεσία Αγνοουμένων, αν και υιοθέτησε από το 1981 τον αριθμό 1619, σε καμιά περίπτωση δεν αμφισβήτησε την εγκυρότητα των εκδόσεων αυτών. Διάφοροι κατάλογοι έχουν επίσης δημοσιευτεί τη δεκαετία του 1990 με τα ονόματα των 1619 αγνοουμένων σε εφημερίδες και περιοδικά στην Κύπρο και στην Ελλάδα, αλλά σε ελάχιστες περιπτώσεις δύο κατάλογοι ήταν όμοιοι μεταξύ τους.

Με το ζόρι αγνοούμενος

Ο πρώτος που αμφισβήτησε δημόσια την εγκυρότητα του καταλόγου ήταν ο Κώστας Μαστραππάς από τη Βασίλεια. Ο γιος του Ζήνωνας, 12 χρονών το 1974, τραυματίστηκε στο Γερόλακο από θραύσματα βόμβας αεροπλάνου και μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο, από το οποίο εξαφανίστηκε. Άλλο ένα παιδί του Κώστα Μαστραπά σκοτώθηκε στο ίδιο περιστατικό. Το όνομα του Ζήνωνα βρισκόταν στον κατάλογο των

αγνοουμένων που παραδόθηκε στα Ηνωμένα Έθνη το 1980, με την πληροφορία ότι συνελήφθη από τους Τούρκους στο Γερόλακο! Οι διαμαρτυρίες του Κώστα Μαστραππά, ο οποίος ζητούσε πληροφορίες για το γιο του, δεν έβρισκαν ανταπόκριση και αντιμετωπιζόταν λίγο πολύ σαν γραφικός.

Ο Ζήνωνας ήταν όντως αγνοούμενος. Την ευθύνη, όμως, δεν την είχαν οι Τούρκοι, αλλά αυτοί που είχαν υπό τον έλεγχό τους το Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας τις μέρες που είχε εξαφανιστεί. Σε μια επιστολή του στην εφημερίδα *Η Σημερινή*, που δημοσιεύτηκε στις 10 Ιουνίου 1993, ο Κώστας Μαστραππάς περιέγραψε ως εξής την εμπειρία του:

"Όταν ζητήσαμε βοήθεια για την εξακρίβωση της τύχης αυτού του παιδιού όλοι μας αντιμετώπιζαν από χλιαρά μέχρι εχθρικά, όπως βουλευτής, ανώτατο στέλεχος του κυβερνώντος κόμματος, όπως η διεύθυνση του Γενικού Νοσοκομείου που αρνείται για κάποιους λόγους να μας δώσει στοιχεία, η επιτροπή αγνοουμένων που δεν έχει εμβαθύνει τις έρευνές της ώστε να καταλήξει σε αδιάσειστα στοιχεία, όπως τον πατέρα Χριστόφορο που δεν έδειξε το απαιτούμενο ενδιαφέρον και τέλος όπως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που δεν ενδιαφέρονται να καλύψουν αυτή την ιστορία... γιατί δεν έχει εμπορικότητα".

Στη συνέχεια της επιστολής του ο Κώστας Μαστραππάς θέτει τον δάκτυλον επί τον τύπον των ήλων: "Πώς τολμούμε να απαιτούμε από τους Τούρκους να μας δώσουν στοιχεία για τους 1618 αγνοούμενους (...) όταν για ένα παιδί 12 χρονών που χάσανε στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας δεν ενδιαφέρεται κανένας να μάθει τι έγινε; Διότι όταν ενδιαφερθεί κάποιος πραγματικά, σίγουρα θα μάθει. Και δε θα σχολιάσω την παρατήρηση κάποιων ότι 20 χρόνια που πέρασαν είναι πολλά. Είναι πολλά για τους αδαείς".



ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ ΗΤΑΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΟΥ 1974.

Αυτές οι λίγες γραμμές από την επιστολή του Κώστα Μαστραππά είναι αρκετές για να καταδείξουν τις διαστάσεις του προβλήματος των αγνοουμένων. Ένας πατέρας έχασε το παιδί του στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας και παλεύει για 26 χρόνια να μάθει την αλήθεια, αλλά το κράτος, οι υπηρεσίες του και η Επιτροπή Συγγενών αρνούνται να τον βοηθήσουν. Όταν, όμως, αυτές οι υπηρεσίες αδυνατούν να βρουν άκρη για έναν αγνοούμενο που χάθηκε σε ένα πολύ συγκεκριμένο χώρο, όπως το Νοσοκομείο, γιατί να τα καταφέρουν να εξασφαλίσουν στοιχεία για τις εκατοντάδες των ανθρώπων που χάθηκαν στα πεδία των μαχών ή συνελήφθησαν από τους Τούρκους;

Ύστερα από τις επίμονες πιέσεις του Κώστα Μαστραππά, ο τέως επίτροπος προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα, Λέανδρος Ζαχαριάδης, διεξήγαγε έρευνα, από την οποία αποκαλύφθηκε ότι το παιδί πέθανε στο Νοσοκομείο και θάφτηκε μαζί με άλλους στο νέο κοιμητήριο Λευκωσίας. Μετά από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, το Επαρχιακό Δικα-

στήριο Λευκωσίας εξέδωσε στις 14 Μαΐου 1998 διάταγμα για εκταφή των λειψάνων του και αναγνώρισή τους με τη μέθοδο του DNA. Η διαδικασία αυτή βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη.

Η αποκάλυψη του χάους

Όταν το 1993 ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Γλαύκος Κληρίδης διόρισε επίτροπο προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα τον Λέανδρο Ζαχαριάδη και επήλθε ρήξη στις σχέσεις του τόσο με την Υπηρεσία Αγνοουμένων όσο και με την Επιτροπή Συγγενών, άρχισαν να βγαίνουν στην επιφάνεια τα μεγάλα προβλήματα στη διαχείριση του θέματος. Ένα από τα προβλήματα αυτά ήταν και το χάος στον κατάλογο των 1619 αγνοουμένων. Το Νοέμβριο του 1995 ο δημοσιογράφος Ανδρέας Παράσχος έκανε έρευνα στο στρατιωτικό κοιμητήριο Λακατάμιας και στο κοιμητήριο Κωνσταντίνου και Ελένης, για να διαπιστώσει ότι τουλάχιστον 27 νεκροί που ήταν θαμμένοι στα πιο πάνω κοιμητήρια περιλαμβάνονταν και στον κατάλογο των αγνοουμένων. Από αυτούς οι 17 περιλαμβάνονται και στον κατάλογο των πεσόντων που συνέταξε το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς[7].

Η ίδια κατάσταση διαπιστώθηκε ξανά, με αφορμή τις αποκαλύψεις του κούρδου καθηγητή Γιαλσίν Κιουτσούκ, ο οποίος ήταν λοχαγός του Αττίλα κατά τη διάρκεια της εισβολής. Ο Κιουτσούκ, σε συνέντευξή του στην τηλεόραση του Αντένα το Φεβρουάριο του 1998, αποκάλυψε ότι κατά τη διάρκεια της εισβολής τούρκοι στρατιώτες εκτέλεσαν εν ψυχρώ μια μογγόλο γυναίκα στην περιοχή της Τύμπου.

Μετά από την αποκάλυψη αυτή, άρχισε η αναζήτηση της ταυτότητας της γυναίκας αυτής. Αρχικά λέχθηκε ότι επρόκειτο για τη Δέσποινα Κούντουρου, η οποία είχε παραμείνει εγκλωβισμένη στην Τύμπου. Αργότερα, ότι

7. Σελίδες, 10.11.1995.

το θύμα ήταν η Χριστίνα Σάββα από την Αφάνεια, η οποία ήταν παραπληγική και δεν μπόρεσε να διαφύγει όταν μπήκαν οι Τούρκοι στο χωριό. Ούτε το όνομα της Κούντουρου ούτε αυτό της Σάββα βρίσκονταν στον κατάλογο των 1619 αγνοουμένων! Μετά από έρευνα της Υπηρεσίας Αγνοουμένων διαπιστώθηκε ότι η γυναίκα που εκτελέστηκε ήταν άλλη, το όνομα της οποίας επίσης απουσίαζε από τον κατάλογο. Έτσι, εκτός από το πρόβλημα των νεκρών που βρίσκονταν στον κατάλογο, προέκυψε και πρόβλημα αγνοουμένων που απουσίαζαν από αυτόν.

Εμμονή στους 1619

Το 1997 η Επιτροπή Συγγενών δημοσίευσε τον κατάλογο των 1619 αγνοουμένων στην ιστοσελίδα που διατηρεί στο διαδίκτυο. Ο κατάλογος αυτός, δικαιολογημένα, είχε εκληφθεί ως ο πλέον έγκυρος. Στον κατάλογο αυτό βρισκόταν και το όνομα του Ζήνωνα Μαστραππά. Όταν, όμως, έγινε αποδεχτό ότι ο Μαστραππάς ήταν νεκρός, το όνομά του αφαιρέθηκε από τον κατάλογο. Περιέργως, ωστόσο, ο συνολικός αριθμός των αγνοουμένων παρέμεινε στους 1619!

Ήταν η εποχή που άρχισε πλέον η δημόσια αμφισβήτηση της εγκυρότητας του καταλόγου αγνοουμένων. Οι δημοσιογράφοι εντόπισαν ότι αφαιρέθηκε το όνομα του Μαστραππά χωρίς να μειωθεί ο συνολικός αριθμός των αγνοουμένων. Έτσι, άρχισε να προβάλλεται από τον τύπο η υπόνοια ότι η Υπηρεσία Αγνοουμένων κάνει αυθαίρετες προσθαφαιρέσεις στον κατάλογο, χωρίς να αλλοιώνεται ο συνολικός αριθμός.

Το ερώτημα τέθηκε στις 8 Νοεμβρίου 1999 από τους δημοσιογράφους στον κυβερνητικό εκπρόσωπο Μιχάλη Παπαπέτρου, από τον οποίο ζητήθηκε να ερμηνεύσει το γεγονός ότι ενώ αφαιρέθηκε το όνομα του Μαστραππά ο αριθμός ήταν και πάλιν 1619. Ο Παπαπέτρου παραδέχτηκε ότι η κατάσταση με τον κατάλογο είναι προβληματική και χρησιμοποίησε

το χαρακτηρισμό “τσαπατσουλιά”. Ως προς τις προσθαφαιρέσεις ονομάτων, είπε ότι το θέμα είναι “πολύ σοβαρό” και διαβεβαίωσε πως “θα διερευνηθεί και θα υπάρξει ανακοίνωση”.

Δύο μήνες αργότερα, κι αφού δεν υπήρξε καμιά ανακοίνωση, θέσαμε ξανά στον Παπαπέτρου το ερώτημα εάν έχει προστεθεί νέο όνομα στη θέση του Ζήνωνα Μαστραππά. Εκ μέρους του κυβερνητικού εκπροσώπου απάντησε ο ανώτερος λειτουργός Ανθρωπιστικών Θεμάτων Γεώργιος Σεργίδης:

“Κάθε στοιχείο που παρουσιάζεται και αφορά αγνοούμενο πρόσωπο, διερευνάται και αξιολογείται. Αν με τα στοιχεία αυτά διακριβώνεται η τύχη κάποιου αγνοουμένου, τότε πρέπει να αφαιρείται από τον κατάλογο. Το αντίστοιχο πρέπει να συμβαίνει και σε περιπτώσεις που νέα στοιχεία δικαιολογούν την συμπερίληψη κάποιου προσώπου στον κατάλογο αγνοουμένων”.

Στην απάντησή της η Υπηρεσία Αγνοουμένων παραδέχεται ότι γίνονται προσθαφαιρέσεις, αλλά αποφεύγει να απαντήσει επί της συγκεκριμένης περίπτωσης. Συνεπώς, το ερώτημα παραμένει: Ποιος είναι ο νέος αγνοούμενος που αντικατέστησε τον Μαστραππά; Θέσαμε ξανά ευθέως το ερώτημα στην Υπηρεσία Αγνοουμένων, καθώς και στην Οργάνωση Συγγενών και ζητήσαμε να σχολιάσουν το γεγονός ότι από τον κατάλογο της Οργάνωσης που είναι στο διαδίκτυο απουσιάζει το όνομα του Μαστραππά, αλλά οι αγνοούμενοι εξακολουθούν να είναι 1619. Είχε προστεθεί οποιοδήποτε νέο όνομα και ποιο ήταν αυτό;

Η Οργάνωση Συγγενών μάς προέτρεψε να αποταθούμε στην αρμόδια Υπηρεσία Αγνοουμένων. “Όπως θα αντιλαμβάνεσθε η Οργάνωσή μας δεν έχει τη δυνατότητα να κατέχει όλα τα αναγκαία στοιχεία, αλλά ούτε και πρέπει να υποκαθιστά την κυβέρνηση, της οποίας αποτελεί ευθύνη η συλλογή και αξιολόγηση κάθε στοιχείου και πληροφορίας που αφορά αγνοούμενα πρό-

σωπα". Στο ίδιο ερώτημα ο προϊστάμενος της Υπηρεσίας Αγνοουμένων Γεώργιος Σεργίδης μάς απάντησε "...η Υπηρεσία μας δεν έχει οποιαδήποτε σχέση μ' αυτό τον κατάλογο αλλά η Επιτροπή Συγγενών Αδηλώτων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων στην οποία μπορείτε να αποταθείτε".

Έχουμε, λοιπόν, έναν κατάλογο δημοσιοποιημένο στο διαδίκτυο, στον οποίο αποδεικνύεται ότι γίνονται προσθαφαιρέσεις ονομάτων, αλλά κανείς δεν αναλαμβάνει την ευθύνη γι' αυτό και οι αρμόδιοι παραπέμπουν ο ένας στον άλλο.

Στην προσπάθειά μας να βρούμε κάποια άκρη ζητήσαμε ξανά από την Υπηρεσία Αγνοουμένων να μας απαντήσει με σαφήνεια κατά πόσο είχε οποιαδήποτε συνεργασία με την Επιτροπή Συγγενών στη σύνταξη του καταλόγου που είναι καταχωρημένος στο διαδίκτυο και εάν είχε οποιαδήποτε ανάμιξη στην αντικατάσταση του ονόματος του Ζήνωνα Μαστραππά με κάποιο άλλο όνομα και ποιο είναι αυτό. Ταυτόχρονα ζητήσαμε από την Οργάνωση Συγγενών να απαντήσει στο ερώτημα: "Από ποιον έχει ετοιμαστεί ο κατάλογος που είναι καταχωρημένος στην ιστοσελίδα της οργάνωσής σας, από εσάς ή από την αρμόδια κρατική υπηρεσία; Και οι τυχόν αλλαγές έγιναν από εσάς ή από την υπηρεσία;"

Η Οργάνωση Συγγενών δεν μας απάντησε καθόλου. Η Υπηρεσία Αγνοουμένων, ύστερα από ένα μήνα και μια υπενθύμιση, μας απάντησε: "Η υπηρεσία μας δεν έχει να προσθέσει οτιδήποτε άλλο"! Τι είναι, λοιπόν, αυτό που έχουν να κρύψουν και αρνούνται να δώσουν σαφείς απαντήσεις σε τόσο απλά ερωτήματα;

Τα μαγειρέματα του καταλόγου

Έχουμε ένα αντίγραφο καταλόγου που βρισκόταν στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Συγγενών το Μάρτιο του 1998, τότε που περιλαμβανόταν σε

Catalog of the 1619 Missing Cypriots
Query by name (alphabetical list)

E [A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z]

Eleftheriou, Elpiniki Christakis	Vasilia
Eleftheriou, Kalliopi Avraam	Ayios Dhometios
Eleftheropoulos, Themistoclis Constantinos	Greece
Elia, Andreas	Trachoni Kythreas
Elia, Krinos Charalambos	Pentayia
Sotiriou, Sotirakis Panayis	Acheritou
Spanias, Vanias Christophoros	Nicosia
Spanos, Andreas Stavros	Ayia Varvara
Spanou, Georghios Christofis	Kvra
Aristotelous, Andreas Aristos	Limassol
Aristotelous, Andreas Aristotelis	Famagusta
Artaka, Pavlos Kostis	Voni
Artemi, Charalambos Artemis	Ayios Georghios Spatharikou

ΤΕΣΣΕΡΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΕΞΑΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΥΓΓΕΝΩΝ.

αυτόν και το όνομα του Ζήνωνα Μαστραππά. Τον συγκρίναμε με αυτόν που βρίσκεται σήμερα στο διαδίκτυο, με σκοπό να βρούμε το όνομα του νέου αγνοουμένου που είχε προστεθεί στη θέση του Μαστραππά, για να διαπιστώσουμε ότι εκτός από τον Μαστραππά διαγράφηκαν από τον κατάλογο άλλα τέσσερα ονόματα: Αρτάκας Παύλος από τη Βόνη, Ελευθερίου Καλλιόπη από τον Άγιο Δημήτριο, Ελευθερόπουλος Θεμιστοκλής από την Ελλάδα και Σπανιάς Βάνιας από τη Λευκωσία.

Σύμφωνα με την απάντηση που ετοίμασε ο Γεώργιος Σεργίδης και υπογράφεται από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Μιχάλη Παπαπέτρου, οι αφαιρέσεις ονομάτων από τον κατάλογο γίνονται μόνο κατόπιν διερεύνησης της τύχης τους. Εάν ισχύει αυτή η αρχή, τότε η τύχη των πιο πάνω ατόμων θα πρέπει να είχε διερευνηθεί και να διαπιστώθηκε ότι είναι νεκροί. Συνεπώς, οι συγγενείς τους θα έπρεπε να είχαν ενημερωθεί για τις συνθήκες θανάτου τους και να ίσχυσε και σε αυτή την περίπτωση η βασική αρχή που υιοθέτησαν οι Επιτροπές Συγγενών, ότι μόνο με την αναγνώριση των λειψάνων θα δεχτούν ότι ο δικός τους είναι νεκρός και θα συναινέσουν στην αφαίρεση του ονόματός του από τον κατάλογο.

LIST OF MISSING PERSONS AS A RESULT OF THE TURKISH INVASION IN CYPRUS

IAL BER	FAMILY NAME	CHRISTIAN NAME	FATHER'S NAME	YEAR OF BIRTH	PLACE OF ORIGIN
78	Aristotelous	Andreas	Aristotelis	1951	Famagusta
79	Vasilediou	Anastasia		1900	Morphou
80	Artemiou	Andreas	Herodotos	1955	Strovolos
1562	Tsigo	Michael	Pavlos	1900	Ayios Serghios
1563	Peletie	Victoria	Michael	1901	Kythrea
1564	Manti	Elenitsa	Michael	1900	Kythrea
1565	Patsi	Georghios	Constantinos	1911	Dhavlos
1575	Nicola	Loukia	Nicolas	1900	Famagusta
1576	Kkolou	Georghios	Costis	1900	Yerolakkos
1577	Constantinou	Demosthenis		1895	Mandria
1578	Athanasopoulos	Demetrios	Minas	1952	Greece
1584	Griva	Christos	Constantinos	1955	Greece
1585	Miltiadous	Polyxeni	Neophytos	1918	Sysklipos
1586	Thanopoulos	Demetrios	Ioannis	1953	Greece
1587	Ignatiades	Ioannis	Diogenis	1952	Greece
1588	Karaviorgos	Athanasios	Vassilios	1953	Greece

ΤΕΣΣΕΡΑ ΝΕΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΤΙΘΕΝΤΑΙ ΤΟ 1998 ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟ, ΕΤΣΙ ΠΟΥ Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΗΛΘΕ ΞΑΝΑ ΣΤΟΥΣ 1619.

Βεβαίως, τίποτα από όλα αυτά δεν έχει συμβεί. Τα πέντε ονόματα αφαιρέθηκαν με διαδικασίες που μόνο η Υπηρεσία Αγνοουμένων γνωρίζει, αλλά αρνείται να τις ανακοινώσει. Αλλά ακόμη και στην περίπτωση που ήταν δικαιολογημένη η αφαίρεση των τεσσάρων ονομάτων πέραν αυτού του Ζήνωνα Μαστραππά, ο συνολικός αριθμός των αγνοουμένων θα έπρεπε να είχε μειωθεί στους 1614. Εντούτοις, και μετά τις αφαιρέσεις των πέντε ονομάτων, στο νέο κατάλογο υπάρχουν και πάλι 1619 ονόματα! Προστέθηκαν, δηλαδή, πέντε νέα ονόματα, που είναι: Δεριτζιώτης Νικόλαος, έτος γεννήσεως 1950, Ελλάδα, Βασιλεδιού Αναστασία, έτος γεννήσεως 1900, Μόρφου, Τσίνκο Μιχαήλ, έτος γεννήσεως 1900, Άγιος Σέργιος, Κωνσταντίνου Δημοσθένης, έτος γεννήσεως 1895, Μαντριά και Μιλτιάδους Πολυξένη, έτος γεννήσεως 1918, Σύσκλιπος.

Εκείνο που εκ πρώτης όψεως διαπιστώνεται είναι η αγωνία των αρμοδίων να μην ξεφύγουν από τον αριθμό 1619, ως η συντήρηση αυτού του αριθμού να αποτελεί αυτοσκοπό. Μετά, γεννάται το ερώτημα από πού

προέκυψαν οι πέντε νέοι αγνοούμενοι. Όπως πληροφορηθήκαμε από την Πανελλήνια Επιτροπή Συγγενών, στην περίπτωση του ελλαδίτη Δεριτζιώτη Νικόλαου, έγιναν όντως κάποιες συμπληρωματικές ανακρίσεις, που δικαιολογούσαν τη συμπερίληψή του, στον κατάλογο. Αυτές οι ανακρίσεις, όμως, έγιναν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ενώ το όνομά του μπήκε στον κατάλογο το 1998, με 24 χρόνια καθυστέρηση από την εξαφάνισή του και τουλάχιστον δέκα μετά τις συμπληρωματικές ανακρίσεις! Οι υπόλοιποι τέσσερις, εάν ζούσαν σήμερα, θα είχαν ηλικία από 95 μέχρι 118 ετών! Γιατί τόσα χρόνια όλα αυτά τα άτομα δεν περιλαμβάνονταν στον κατάλογο των αγνοουμένων; Αξίζει να σημειωθεί ότι και τα τέσσερα από τα πιο πάνω ονόματα δεν περιλαμβάνονται σε κανέναν από τους καταλόγους που έχουν δημοσιευτεί μέχρι σήμερα. Δεν υπάρχουν καν στους πρώτους καταλόγους που έχουν δημοσιευτεί και αναφέρονταν σε 2200 άτομα. Από πού προέκυψαν αυτά τα ονόματα; Θέσαμε όλα αυτά τα ερωτήματα στην Υπηρεσία Αγνοουμένων, αλλά και πάλι αρνήθηκε να μας δώσει οποιαδήποτε απάντηση.

Η εμπιστευτικότης του χάους

Όταν το 1996 η κυπριακή κυβέρνηση πήρε την πολιτική απόφαση να καταθέσει στην Επιτροπή Αγνοουμένων Προσώπων (CMP) όλους τους φακέλους με τα ονόματα των αγνοουμένων, τόσο η Υπηρεσία Αγνοουμένων όσο και οι οργανωμένοι συγγενείς προσπάθησαν με νύχια και με δόντια να ανατρέψουν αυτή την απόφαση, επικαλούμενοι το επιχείρημα ότι η κατάθεση των φακέλων θα οδηγούσε στο κλείσιμο της υπόθεσης των αγνοουμένων[8].

Η κυβέρνηση παρέμεινε σταθερή στη θέση της και δεσμεύτηκε σε συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα προς τον γενικό γραμματέα των Ηνωμέ-

8. Λεπτομερής αναφορά για την υπόθεση αυτή δημοσιεύεται σε επόμενο κεφάλαιο.

νων Εθνών για να καταθέσει τους φακέλους. Όταν, όμως, άρχισε η διαδικασία αξιολόγησής τους, διαπιστώθηκαν σημαντικά κενά και σοβαρές ελλείψεις. Όπως δήλωσε τότε ο Λέανδρος Ζαχαριάδης δεν υπήρχαν πολλοί φάκελοι με αξιόπιστες πληροφορίες, ενώ οι πλείστοι περιείχαν μόνο το όνομα του αγνοουμένου, κι αυτό πολλές φορές λάθος. Ως διευθύνσεις των συγγενικών τους προσώπων ήταν σε πολλές περιπτώσεις οι αριθμοί των αντισκήνων στους προσφυγικούς καταυλισμούς του 1974. Δεν υπήρχαν για όλους μαρτυρίες για τις συνθήκες υπό τις οποίες είχαν εξαφανιστεί και στην περίπτωση των στρατιωτών δεν υπήρχαν καταθέσεις των αξιωματικών ή των συντρόφων τους. Έτσι, 22 ολόκληρα χρόνια ύστερα από την εξαφάνισή τους ξεκίνησε από την αρχή μια μεγάλη προσπάθεια για να ενημερωθούν οι φάκελοι, η οποία κράτησε τρία χρόνια.

Τελικά, το Μάρτιο του 1998 ολοκληρώθηκε η κατάθεση στη CMP 1493 φακέλων. Σύμφωνα με ενημέρωση που έκανε για τους 422 στις 11 Νοεμβρίου 1999 στην κοινοβουλευτική Επιτροπή Προσφύγων, Αγνοουμένων και Παθόντων ο γενικός εισαγγελέας Αλέκος Μαρκίδης, στοιχειοθετείται η σύλληψή τους από Τούρκους και Τουρκοκυπρίους της ΤΜΤ. Κρατήθηκαν συνολικά 126 φάκελοι που δεν κατατέθηκαν.

Με την κατάθεση των 1493 φακέλων στη CMP δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ένας κατάλογος με τα ονόματα των αγνοουμένων, ο οποίος δεν μπορεί πλέον να αλλάξει. Αυτός ο κατάλογος ζητείται εδώ και ένα χρόνο να δοθεί στη δημοσιότητα, αλλά η Υπηρεσία Αγνοουμένων τον έχει χαρακτηρίσει απόρρητο! Τον κατάλογο αυτό τον έχουν αρνηθεί ακόμη και στην Επιτροπή Αγνοουμένων Προσφύγων και Παθόντων της Βουλής. Για ποιον, όμως, είναι απόρρητος; Για τα Ηνωμένα Έθνη ή για τους Τούρκους που τον έχουν ήδη στην κατοχή τους; Εκτός από αυτούς, το περιεχόμενο του καταλόγου ενδιαφέρει μόνο την κυπριακή κοινωνία και περισσότερο τους συγγενείς των αγνοουμένων. Η διατήρηση,

λοιπόν, του απορρήτου επηρεάζει μόνο τους άμεσα ενδιαφερόμενους, από τους οποίους στερείται το δικαίωμα να πληροφορηθούν υπεύθυνα κατά πόσο ο δικός τους άνθρωπος θεωρείται από την κυβέρνηση αγνοούμενος ή όχι.

Αρχικά, προβλήθηκε η δικαιολογία ότι από τη στιγμή που δεν έχουν ενημερωθεί οι συγγενείς των 126, δεν μπορεί να δημοσιοποιηθεί ο κατάλογος, διότι δεν πρέπει να το πληροφορηθούν οι συγγενείς τους από τις εφημερίδες ότι ο δικός τους δεν περιλαμβάνεται σ' αυτόν.

Ζητήσαμε από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο να μας δώσει επισήμως τον κατάλογο των 1619 (1493 που έχουν κατατεθεί στη CMP συν οι 126). Η απάντηση ήταν και πάλι αρνητική. Τι είναι, λοιπόν, αυτό που φοβίζει την κυβέρνηση και δεν ανακοινώνει τα ονόματα των αγνοουμένων; Η εφημερίδα *Cyprus Mail*, επικαλούμενη επίσημη πηγή, έγραψε στις 18 Νοεμβρίου 1999 ότι ο επίσημος κατάλογος δεν είναι ο ίδιος με τον κατάλογο της Επιτροπής Συγγενών που είναι δημοσιευμένος στο διαδίκτυο... Αυτή είναι ίσως η πιο λογική απάντηση για την άρνηση δημοσιοποίησής του.

Τελικά, στις 4 Μαΐου 2000, το Υπουργικό Συμβούλιο πήρε απόφαση, σύμφωνα με την οποία η Υπηρεσία Αγνοουμένων υποχρεούνται μέχρι τις 15 Ιουνίου να δημοσιεύσει στην επίσημη εφημερίδα της Δημοκρατίας τον κατάλογο με τα ονόματα όλων των αγνοουμένων.

Μιλώντας σε εκδήλωση για τους αγνοούμενους στη Λευκωσία, στις 6 Μαΐου 2000, ο υπουργός Εξωτερικών Γιαννάκης Κασουλίδης, επεξηγώντας την απόφαση αυτή του Υπουργικού Συμβουλίου, είπε: «Θεωρήσαμε πως δεν υπάρχει κανένας νομικός ή ηθικός λόγος ο οποίος να υπαγορεύει ή να δικαιολογεί τη συνέχιση της τήρησης του καταλόγου των αγνοουμένων, ως απόρρητου. Η κοινωνία νομιμοποιείται να γνω-

ρίζει, βάσει πληροφόρησης που προέρχεται από το κράτος, ποιοι είναι οι αγνοούμενοί μας. Από την άλλη, ο κάθε πολίτης που έχει στη διάθεση του πληροφορίες για κάποιο αγνοούμενο, οι οποίες δυνατό να βοηθήσουν την προσπάθεια διακρίβωσης της τύχης του, υποχρεούται να το πράξει».

Αυτό που τώρα απομένει είναι να εφαρμοστεί η απόφαση αυτή, για να διαφανούν οι ακριβείς λόγοι για τους οποίους ο κατάλογος ήταν όλα αυτά τα χρόνια απόρρητος.

Η δυναστεία του οικονόμου Χριστόφορου

Όταν ολοκληρώθηκε ο πρώτος γύρος της τουρκικής εισβολής, τον Ιούλιο του 1974, διαπιστώθηκε ότι χιλιάδων ανθρώπων χάθηκαν τα ίχνη στις περιοχές που είχαν καταληφθεί από τον τουρκικό στρατό. Άλλοι σκοτώθηκαν στις μάχες και άλλοι συνελήφθησαν αιχμάλωτοι και κρατούνταν στην κατεχόμενη Κύπρο ή μεταφέρθηκαν στην Τουρκία. Οι συγγενείς τους κινητοποιήθηκαν αμέσως για να διεκδικήσουν τη γρήγορη ανεύρεσή τους. Οι πρώτες επαφές μεταξύ συγγενών έγιναν στις αρχές Αυγούστου, στο χώρο του Δημοτικού Σχολείου Λυκαβητού στη Λευκωσία, όπου είχε εγκατασταθεί κλιμάκιο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, το οποίο έφθασε στην Κύπρο για να παράσχει ανθρωπιστική βοήθεια. Στον περίβολο του σχολείου γεννήθηκε και η ιδέα για τη συγκρότηση μιας επιτροπής από συγγενείς ελλειπόντων, η οποία θα πίεζε για γρήγορη επίλυση του προβλήματος. Στις 11 Αυγούστου 1974, έγινε η πρώτη μεγάλη συγκέντρωση των συγγενών στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στη Λευκωσία, κατά την οποία εξελέγη μια πενταμελής επιτροπή, με πρόεδρο τον οικονόμο Χριστόφορο[1].

Σε λίγες μέρες ακολούθησε η δεύτερη φάση της εισβολής και το πρόβλημα έγινε ακόμη οξύτερο. Ο Ερυθρός Σταυρός άρχισε να ανακοινώνει από

1. Συμμετείχαν επίσης ο Λάζαρος Σκαλιστής, η Μαρούλλα Στασή, ο Αριστείδης Κωνσταντίνου και ο Θωμάς Μούδουρος.



ΑΓΩΝΙΩΔΗΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΜΕΝΟ ΣΥΖΥΓΟ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ ΠΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΝΟΝΤΑΙ.

το τέλος Αυγούστου ονόματα αιχμαλώτων. Όταν ολοκληρώθηκε η διαδικασία αυτή, διαπιστώθηκε ότι πέραν των 2500 ατόμων εξακολουθούσαν να αγνοούνται. Οι συγγενείς τους άρχισαν αμέσως προσπάθειες για να τους εντοπίσουν, με δημοσιεύσεις φωτογραφιών στις εφημερίδες, με ανακοινώσεις από το ραδιόφωνο και επισκέψεις σε στρατόπεδα για συλλογή πληροφοριών από ανθρώπους που τους είδαν για τελευταία φορά. Για τους πλείστους η προσπάθεια αποδείχτηκε μάταιη. Είχαν, όμως, ακόμη μια ευκαιρία: την ανταλλαγή των αιχμαλώτων. Προσέρχονταν καθημερινά στο κέντρο υποδοχής των αιχμαλώτων στην Ξενοδοχειακή Σχολή στη Λευκωσία, κρατώντας τις φωτογραφίες των δικών τους στο χέρι, με την ελπίδα ότι κάποιος από τους απελευθερωθέντες θα αναγνώριζε το δικό τους άνθρωπο και θα τους έδινε κάποια πληροφορία. Όταν έσβησε και αυτή η ελπίδα, άρχισαν πλέον τις δυναμικές κινητοποιήσεις. Οι συγκεντρώσεις των χιλιάδων συγγενών των αγνοουμένων ήταν από τις πιο συγκλονιστικές στιγμές της τραγωδίας του 1974.

Η πρώτη επιτροπή

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1974, έγινε η πρώτη από τέσσερις συναντήσεις που είχαν ο προεδρεύων της Δημοκρατίας Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντενκτάς, για να επιληφθούν ανθρωπιστικών προβλημάτων. Στις συνα-

ντήσεις εκείνες αποφασίστηκε η ίδρυση μιας επιτροπής, η οποία θα ασχολείτο με τα ανθρωπιστικά προβλήματα. Στην επιτροπή εκείνη συμμετείχαν από ελληνοκυπριακής πλευράς ο Τάσσος Παπαδόπουλος, ο Λέανδρος Ζαχαριάδης, ο Ανδρέας Ματσουκάρης και ο οικονόμος Χριστόφορος, ο οποίος καθιερώθηκε πλέον ως ο εκπρόσωπος των συγγενών των αγνοουμένων. Επικεφαλής της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας ήταν ο Φαζίλ Πλουμέρ. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο Ρεμί Γκορζιέ, πολιτικός σύμβουλος των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο. Η επιτροπή άρχισε τις εργασίες της στις 20 Ιανουαρίου του 1975, αλλά πολύ σύντομα η προσπάθεια κατέληξε σε αδιέξοδο. Το Φεβρουάριο του ίδιου χρόνου, ο Ρεμί Γκορζιέ πρότεινε την ίδρυση μιας ad hoc επιτροπής που θα ασχολείτο αποκλειστικά με το πρόβλημα των αγνοουμένων. Η επιτροπή αυτή λειτούργησε μέχρι τον Ιούνιο του 1975, οπόταν και αυτοδιαλύθηκε χωρίς να έχει πετύχει κανένα αποτέλεσμα.

Στο μεταξύ, όταν το Δεκέμβριο του 1974 επέστρεψε στην Κύπρο ο Μακάριος, συγκλονισμένος από το πρόβλημα των αγνοουμένων, έδωσε υποσχέσεις στους συγγενείς ότι η επίλυσή του θα ήταν ανάμεσα στις προτεραιότητές του. Από τις πρώτες αποφάσεις που πήρε η κυβέρνηση ήταν η ίδρυση της Υπηρεσίας Ανθρωπιστικών Θεμάτων. Στη συνέχεια ιδρύθηκε και η Υπηρεσία Αγνοουμένων, η οποία εντάχθηκε στην Υπηρεσία Ανθρωπιστικών Θεμάτων, με σκοπό να χειρίζεται αποκλειστικά το πρόβλημα των αγνοουμένων. Επικεφαλής της υπηρεσίας αυτής τοποθετήθηκε ο Ανδρέας Φισεντζίδης. Στις αρχές του 1975 συγκροτήθηκε σε σώμα και η Παγκύπριος Επιτροπή Γονέων και Συγγενών Αδηλώτων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων, με πρόεδρο τον οικονόμο Χριστόφορο.

Τα πρώτα βήματα

Αν ανατρέξει κανείς στον τύπο της εποχής, θα διαπιστώσει ότι τα χρόνια εκείνα της καταστροφής, που οι μνήμες από τα εγκλήματα του τουρκι-

κού στρατού ήταν ακόμη νωπές, καθολική ήταν η εκτίμηση ότι ένας μεγάλος αριθμός αγνοουμένων ήταν αδήλωτοι αιχμάλωτοι που κρατήθηκαν στην κατεχόμενη Κύπρο ή στην Τουρκία και δεν απελευθερώθηκαν. Γι' αυτό και όλες οι δυνάμεις αναλώθηκαν σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που στρέφονταν κατά του τουρκικού κράτους και του τουρκικού στρατού κατοχής, οι οποίοι θεωρούνταν οι αποκλειστικοί υπεύθυνοι για τη συνεχιζόμενη κράτησή τους.

Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και τις συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Τουρκία ως κατοχική δύναμη φέρει την ευθύνη για το πρόβλημα των αγνοουμένων, οιεσδήποτε κι αν ήταν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες είχαν εξαφανιστεί. Αυτή η αναντίλεκτη ευθύνη και ενοχή της Τουρκίας αποτελεί μέχρι σήμερα το μεγάλο άλλοθι της πολιτείας, για όλα τα κενά και τις ελλείψεις που παρατηρήθηκαν στη διαχείριση του ανθρωπιστικού προβλήματος των αγνοουμένων. Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν και πολλές περιπτώσεις αγνοουμένων για τις οποίες η έρευνα θα μπορούσε να προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό χωρίς τη συνεργασία της Τουρκίας, η Υπηρεσία Αγνοουμένων δεν μπόρεσε στα 26 χρόνια της λειτουργίας της να ενημερώσει υπεύθυνα ούτε έναν από τους συγγενείς, για την τύχη του δικού τους.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του νεαρού εθελοντή Ζήνωνα Ζήνωνος, ο οποίος εθεωρείτο για 25 χρόνια αγνοούμενος. Όταν στα τέλη του 1999, τα λείψανα του Ζήνωνος βρέθηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμειας, αποκαλύφθηκε ότι τουλάχιστον πέντε άτομα γνώριζαν από το 1974 ότι είχε πέσει ηρωικά μαχόμενος στην περιοχή της Ομορφίτας στη Λευκωσία και είχε μεταφερθεί από συμπολεμιστές του νεκρός στο Γενικό Νοσοκομείο. Αν γίνονταν έστω και υποτυπώδεις έρευνες, ο Ζήνωνος δεν θα βρισκόταν στον κατάλογο των αγνοουμένων και η οικογένειά του δεν θα υπέφερε από την αγωνία και την αβεβαιότητα για 25

χρόνια. Η περίπτωση του Ζήνωνος δεν φαίνεται να αποτελεί την εξαίρεση. Κι αυτό, διότι για το πρόβλημα των αγνοουμένων δεν ακολουθήθηκαν οι σωστές διαδικασίες ούτε εξαντλήθηκαν όλα τα περιθώρια διερεύνησης των συνθηκών κάτω από τις οποίες χάθηκαν τα ίχνη τους. Αυτός είναι εξάλλου ο λόγος για τον οποίο δεν υπάρχουν σήμερα απαντήσεις στις πιο στοιχειώδεις ερωτήσεις που αφορούν το πρόβλημα των αγνοουμένων: Ποιοι και πόσοι είναι αγνοούμενοι; Ποια είναι τα πλήρη και ακριβή στοιχεία των ταυτοτήτων τους; Ποιοι ήταν μαζί τους και πώς χάθηκαν; Ποια είναι η προσωπική ιστορία του καθενός από αυτούς;



ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ, ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ ΟΤΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ΑΠΟ ΑΥΤΟΥΣ ΘΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙ ΤΟ ΔΙΚΟ ΤΟΥΣ.

Η σωστή καταγραφή του προβλήματος των αγνοουμένων θα έπρεπε να αποτελέσει το πρώτο βήμα της προσπάθειας για διακρίβωση της τύχης τους και στη βάση αυτών των πληροφοριών θα έπρεπε να μεθοδευτεί η προσπάθεια για την ανεύρεσή τους. Για όσους ήταν νεκροί και θαμμένοι στις ελεύθερες περιοχές έπρεπε να ενημερωθούν οι δικοί τους και να τους παραδοθούν τα λείψανά τους. Για όσους υπήρχαν αξιόπιστες μαρτυρίες ότι σκοτώθηκαν στις μάχες και τάφηκαν στα κατεχόμενα έπρεπε να ενημερωθούν οι συγγενείς τους ότι είναι νεκροί και να διεκδικηθεί



ΑΝΑΜΕΝΟΝΤΑΣ ΜΕ ΑΓΩΝΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ.

από την Τουρκία η επιστροφή των λειψάνων τους. Και μόνο για όσους υπάρχουν μαρτυρίες ή αξιόπιστες πληροφορίες ότι συνελήφθησαν από τους Τούρκους ή ότι χάθηκαν τα ίχνη τους στις περιοχές που καταλήφθηκαν από τον τουρκικό στρατό έπρεπε να διεκδικηθεί η επιστροφή τους, ζωντανών ή νεκρών.

Βεβαίως, τίποτα από όλα αυτά δεν έχει γίνει. Διότι εάν γινόταν κάτι τέτοιο, δεν θα θεωρούνταν αγνοούμενα δεκάδες άτομα τα οποία το ΓΕΕΦ έχει περιλάβει και στον κατάλογο των πεσόντων! Ούτε θα θεωρούνταν αγνοούμενα άτομα τα ονόματα των οποίων βρίσκονται στους σταυρούς των κοιμητηρίων της Λακατάμειας και της Λευκωσίας. Ο Ζήνωνας Μαστραππάς

δεν θα ήταν καν στον κατάλογο. Ο Ζήνωνας Ζήνωνος θα ήταν καταγραμμένος μεταξύ των ηρώων. Τέλος, εάν γινόταν στοιχειώδης έστω έρευνα και αξιολόγηση των πληροφοριών, δεν θα ήταν το 1995 οι φάκελοι των αγνοουμένων ελλιπείς και ανενημέρωτοι, όπως κατ' επανάληψη δήλωσε ο τέως επίτροπος προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα Λέανδρος Ζαχαριάδης. Ούτε θα υπήρχε αυτό το χάος με τον κατάλογο των αγνοουμένων, ο οποίος θα έπρεπε να ήταν κτήμα της διεθνούς κοινής γνώμης και όχι απόρρητος, ως αποτέλεσμα αυτού που ο κυβερνητικός εκπρόσωπος χαρακτήρισε με μια λέξη "τσαπατσουλιά".

Τι πήγε στραβά

Τα πρώτα δύο χρόνια μετά την εισβολή γίνονταν στην Κύπρο μεγάλες κινητοποιήσεις των συγγενών των αγνοουμένων. Το μέγα αυτό ανθρωπιστικό πρόβλημα προκαλούσε πανελλήνια συγκίνηση και στις συνελεύσεις που πραγματοποιούσε η Επιτροπή Συγγενών προσερχόταν το σύνολο της πολιτικής ηγεσίας και των μεγάλων οργανώσεων του νησιού. Αυτή η καθολική ευαισθησία προσέδωσε στην Επιτροπή Συγγενών μια τεράστια δύναμη, η οποία μεταφραζόταν σε πίεση προς την πολιτική ηγεσία, σε βαθμό που καθόριζε και ενίοτε εκβίαζε την κυβερνητική πολιτική για το πρόβλημα των αγνοουμένων. Αυτή η τάση της Επιτροπής Συγγενών εκδηλώθηκε από πολύ ενωρίς και στις 16 Ιουλίου 1975, τις παραμονές της διεξαγωγής των συνομιλιών Κληρίδη - Ντενκτάς στη Βιένη, ο οικονόμος Χριστόφορος, ως πρόεδρος της Επιτροπής Συγγενών, απέστειλε επιστολή - τελεσίγραφο προς τον Μακάριο ότι υπήρχε σκέψη για παρεμπόδιση των συνομιλιών, και του ζητούσε προ της αναχώρησης Κληρίδη να συγκαλέσει "ευρείαν Σύσκεψιν (...) του Εθνικού Συμβουλίου, του Υπουργικού Συμβουλίου και άλλων παραγόντων προς συζήτησιν αποκλειστικώς και μόνον του θέματος των Αγνοουμένων και λήψιν σχετικών αποφάσεων"[2].

2. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, σ. 133.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΕΝΩΝ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟ 1974.

Ο Μακάριος κάλεσε σε σύσκεψη την Επιτροπή Συγγενών και στην παρουσία του διαπραγματευτή Γλαύκου Κληρίδη έδωσε διαβεβαιώσεις ότι το πρόβλημα των αγνοουμένων θα ετίθετο στις συνομιλίες και ότι θα επιδιωκόταν η δημιουργία ερευνητικής επιτροπής, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Η κυβέρνηση τήρησε την υπόσχεσή της και προσέφυγε στην Τρίτη Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Στις 9 Δεκεμβρίου 1975 η Γενική Συνέλευση ενέκρινε ψήφισμα, με το οποίο καλούσε τον γενικό γραμματέα να βοηθήσει, σε συνεργασία με τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, στον εντοπισμό των αγνοουμένων προσώπων της Κύπρου και τον απολογισμό για την τύχη τους. Από τότε άρχισε η διεθνοποίηση του προβλήματος.

Η Επιτροπή Συγγενών ζήτησε ρόλο στην προσπάθεια αυτή και η κυβέρνηση ενέκρινε χωρίς δισταγμό αποστολές του οικονόμου Χριστόφορου στο εξωτερικό για σκοπούς διαφώτισης. Το πρώτο μεγάλο ταξίδι ήταν διάρκειας ενός μηνός. Άρχισε στις 4 Φεβρουαρίου 1976 από τη Νέα Υόρκη, για να συνεχιστεί στην Ουάσιγκτον, Γενεύη, Βιένη, Βόννη, Βρυξέλλες, Παρίσι, Λονδίνο και κατέληξε στη Ρώμη, στις 5 Μαρτίου. Από τότε μέχρι πρόσφατα ο οικονόμος Χριστόφορος πραγματοποιούσε δύο τουλάχιστον μεγάλα ταξίδια το χρόνο και πολλά άλλα μικρότερης διάρκειας, με σκοπό τη διαφώτιση.

Αυτά τα ταξίδια, ωστόσο, όπως παραδέχεται και ο ίδιος, δεν βοήθησαν σε τίποτα στο πρόβλημα των αγνοουμένων: "Έχουμε πάει σ' όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου. Τους ζητούσαμε να πιέσουν. Όλες οι χώρες μας έδωσαν υποσχέσεις ότι θα κάνουν ότι μπορούν. Ίσως να έγιναν μεσολαβήσεις, αλλά δραστική πίεση δεν ασκήθηκε"[3].

Η αποτυχία της Επιτροπής οφειλόταν στο ότι επέλεξε να αναλώσει τις δυνάμεις της σε εκδηλώσεις στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, προβάλλοντας γενικά και αόριστα το πρόβλημα των αγνοουμένων, χωρίς να εγκύψει ποτέ σοβαρά στις περιπτώσεις των αγνοουμένων μία προς μία. Κι ενώ αυτή η στρατηγική είχε, στα πρώτα τουλάχιστον χρόνια, κάποια θετικά αποτελέσματα στην προβολή της τραγωδίας της Κύπρου, δεν πρόσφερε απολύτως τίποτα στην απάμβλυνση του πόνου των συγγενών των αγνοουμένων. Αντιθέτως, το πρόβλημά τους μεγάλωσε, αφού δημιούργησαν ψευδαισθήσεις ακόμη και σε αυτούς που οι δικοί τους ήταν νεκροί και θαμμένοι στις ελεύθερες περιοχές ότι ήταν ζωντανοί και ότι με τις εκδηλώσεις αυτές θα συνέβαλλαν στην επιστροφή τους.

Με την πάροδο του χρόνου, εκτός από καμιά πενηνταριά μανάδες αγνοουμένων, οι υπόλοιποι συγγενείς αποσύρθηκαν από τις εκδηλώσεις, κρατώντας ο καθένας για τον εαυτό του το προσωπικό του δράμα. Το πρόβλημα των αγνοουμένων παρέμεινε στα χέρια του οικονόμου Χριστόφορου, του γραμματέα της Επιτροπής Συγγενών Νίκου Σεργίδη και του αδελφού του Γεωργίου Σεργίδη, ο οποίος τοποθετήθηκε προϊστάμενος της Υπηρεσίας Αγνοουμένων. Αυτή η "τριανδρία" χειρίστηκε με τρόπο αυταρχικό για μια εικοσαετία το πρόβλημα των αγνοουμένων.

3. Η Σημερινή, 3.7.1989.

Πώς επιβλήθηκαν

Όπως αναφέρει ο Πολύβιος Νικολάου, ο οποίος διετέλεσε προϊστάμενος στην Υπηρεσία Ανθρωπιστικών Θεμάτων, ο οικονόμος Χριστόφορος είχε εκδηλώσει από την αρχή αυταρχικές τάσεις, αλλά ο Μακάριος μπορούσε να τον συγκρατήσει. Όταν πέθανε ο Μακάριος, τον Αύγουστο του 1977, και τον διαδέχτηκε ο Σπύρος Κυπριανού, άρχισε η εποχή της παντοδυναμίας του. Ο Σπύρος Κυπριανού επέδειξε ευαισθησία στο πρόβλημα των αγνοουμένων και έδωσε στην Επιτροπή Συγγενών απεριόριστη εξουσία[4].

Επικεφαλής της Υπηρεσίας Αγνοουμένων ήταν μέχρι τότε ο Ανδρέας Ματσουκάρης, ο οποίος εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Την παραίτησή του είχε απαιτήσει ο οικονόμος Χριστόφορος από τον υφυπουργό παρά τω προέδρω Πάτροκλο Σταύρου. Όπως μαρτυρείται, μεταξύ των δύο έγινε ο εξής διάλογος:

"- Ο Ματσουκάρης να φύγει.
- Είναι ικανός και πολύ χρήσιμος για την προώθηση του προβλήματός σας.
- Δεν είναι από τη δουλειά σου. Να φύγει!
- Θα φύγει, αλλά μπορείτε να μου ζητήσετε να κάνω τούμπες έξω στην αυλή, αλλά μη μου πείτε να σας βοηθήσω να λύσετε το πρόβλημα των αγνοουμένων".

Η δύναμη που είχε τότε ο οικονόμος Χριστόφορος ήταν τόσο μεγάλη, που κανείς δεν μπορούσε να του αρνηθεί οτιδήποτε. Η αποπομπή του Ματσουκάρη έγινε για να διοριστεί στη θέση του ο Γεώργιος Σεργίδης, ο οποίος υπηρετούσε ως αρχειοφύλακας στο Υπουργείο Εξωτερικών. Ο αδελφός του Γεωργίου Σεργίδη, Νίκος, ήταν κι αυτός δημόσιος υπάλληλος και αποσπάστηκε στην Επιτροπή Συγγενών, όπου ανέλαβε καθήκο-

4. Η Επιτροπή Συγγενών τον ανακήρυξε μάλιστα και επίτιμο πρόεδρό της.



ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ ΤΟ 1975. ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. Ο ΝΙΚΟΣ ΣΕΡΓΙΔΗΣ ΚΡΑΤΑΕΙ ΤΟ ΘΥΜΙΑΤΟ.

ντα γραμματέα. Ο οικονόμος Χριστόφορος ήταν αυτός που προβαλλόταν προς τα έξω ως ο επικεφαλής των οργανωμένων συγγενών των αγνοουμένων. Δίπλα του είχε όλα αυτά τα χρόνια ως σύμβουλο και συνεργάτη τον Νίκο Σεργίδη.

Στα είκοσι πέντε χρόνια που κράτησε αυτή η σχέση, οι αδελφοί Σεργίδη ήταν οι μόνοι που διασώθηκαν από την κριτική του οικονόμου Χριστόφορου. Όλοι οι υπόλοιποι, από τους υπαλλήλους της Υπηρεσίας Αγνοουμένων μέχρι πρωθυπουργούς της Ελλάδας, κατηγορήθηκαν για αδιαφο-

ρία, απραξία, ανικανότητα, ακόμη και για πρακτόρευση των συμφερόντων των Τούρκων:

- Κατηγόρησε όλες τις κυπριακές κυβερνήσεις ότι "δεν έκαναν αυτό που έπρεπε να κάνουν για να λύσουν το πρόβλημα των αγνοουμένων"[5].
- Επέκρινε τη Βουλή, ότι δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το πρόβλημα των αγνοουμένων, διότι δεν συνήλθε σε ειδική συνεδρία για να συζητήσει το πρόβλημα[6].
- Είπε ότι η ελληνική κυβέρνηση ενδιαφέρεται για το θέμα των αγνοουμένων μόνο στα λόγια[7].
- Ζήτησε με επιμονή την παραίτηση του εκπροσώπου του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στη διερευνητική, Κλοντ Πιγιού[8].
- Ζήτησε την παραίτηση και του διαδόχου του Πιγιού, τον οποίο κατηγόρησε ως ανήθικο και φιλότουρκο[9].
- Κατηγόρησε τον βοηθό του Βουρθ, Πιερ Κουπεράν, ότι είναι αρχαιοκάπηλος[10].
- Κατάγγειλε τον τέως επίτροπο προεδρίας Λέανδρο Ζαχαριάδη ότι υπέγραψε μυστική συμφωνία με τους Τούρκους, για να κλείσει την υπόθεση των αγνοουμένων[11].
- Επέκρινε τη διπλωματική υπηρεσία της Δημοκρατίας ότι είναι ικανή να πηγαίνει μόνο σε δεξιώσεις[12].

5. Η Χαραυγή, 13.7.1992.
6. Ελευθεροτυπία, 22.9.1991.
7. Ο Αγών, 30.11.1991.
8. Ο Κήρυκας, 24.10.1982.
9. Αλήθεια, 2.9.1998.
10. Ο Φιλελεύθερος, 9.3.1997.
11. Όπ.π.
12. Συνέντευξη τύπου οικονόμου Χριστόφορου, 29.11.1991.

- Επέβαλε την παραίτηση του εκπροσώπου στη ΔΕΑ Φρίξου Μιχαηλίδη[13].
- Ζήτησε την παραίτηση του διαδόχου του Φρίξου Μιχαηλίδη, Ηλία Γεωργιάδη[14].

Αυτός ο συλλήβδην μηδενισμός εκ μέρους του οικονόμου Χριστόφορου ήταν το αποτέλεσμα της παντοδυναμίας και της αλαζονείας που είχε αποκτήσει, την οποία χρησιμοποιούσε για να δημιουργήσει ένα κλίμα τρομοκρατίας και να επιβληθεί. Με την κριτική κατά της πολιτείας και των αξιωματούχων της επέβαλλε αποδοχή των δικών του όρων, ενώ με τις προσωπικές επιθέσεις εξουδετέρωνε όσους δοκίμαζαν να αμφισβητήσουν τη δική του επικυριαρχία ή να εκφράσουν διαφορετικές απόψεις. Αυτή η τακτική επαναλαμβανόταν για δύο δεκαετίες και είχε ως αποτέλεσμα το βραχυκύκλωμα κάθε πρωτοβουλίας για ανθρωπιστική αντιμετώπιση του προβλήματος των αγνοουμένων και τερματισμό της αγωνίας και του πόνου πολλών οικογενειών.

Έτσι, η Επιτροπή Συγγενών, η οποία ιδρύθηκε με απώτερο σκοπό να διεκδικήσει τη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων, γρήγορα μετεβλήθη σε μια οργάνωση κλειστού κυκλώματος και τέθηκε υπό τον απόλυτο έλεγχο του οικονόμου Χριστόφορου και των αδελφών Νίκου και Γεωργίου Σεργίδη. Η "τριανδρία" είχε άμεση πρόσβαση στα υπουργεία, για να εξασφαλίσει ωφελήματα και να επιλύσει προβλήματα των οικογενειών των αγνοουμένων. Πρωτίστως, όμως εξυπηρετούσε τους πιστούς προς την ηγεσία και αγνοούσε τους υπόλοιπους[15]. Αξιοποιώντας την επιρροή που είχαν στην εξουσία, φρόντισαν και τους εαυτούς τους. Ο Γεώργιος Σεργίδης ήταν βοηθός γραφείου στο Υπουργείο Εξω-

13. Ο Αγών, 17.2.1986.

14. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, τόμ. Β', σ. 151.

15. Δες και Ο Αγών, 29.12.1990, επιστολές αναγνωστών.



ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ. ΑΡΙΣΤΕΡΑ Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ, ΔΕΞΙΑ Ο ΝΙΚΟΣ ΣΕΡΓΙΔΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ Ο ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ ΤΑΣΟΣ ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ.

τερικών με κλίμακα Α3 και σήμερα είναι διευθυντής υπηρεσίας με μισθολογική κλίμακα Α13. Το ίδιο κατακόρυφη ήταν και η μισθολογική ανέλιξη του Νίκου Σεργίδη, ο οποίος είναι για 20 και πλέον χρόνια αποσπασμένος στην Επιτροπή Συγγενών, της οποίας είναι ισόβιος γραμματέας με κλίμακα Α12.

Τα ταξίδια στο εξωτερικό για σκοπούς διαφώτισης ήταν η πιο "αποδοτική" δραστηριότητα της ηγεσίας της Επιτροπής Συγγενών. Ο οικονόμος Χριστόφορος, συνοδευόμενος σχεδόν πάντοτε από τον Νίκο Σεργίδη, έχει κάνει περισσότερα από 200 ταξίδια σε όλο τον κόσμο. Τους παραλάμβαναν από τα αεροδρόμια τα πρεσβευτικά οχήματα και διέμεναν με έξοδα του κράτους σε ξενοδοχεία πολυτελείας. Πολύ συχνά έρχονταν σε αντιπαράθεση με διπλωμάτες που υπηρετούσαν στις πρεσβείες του εξωτερικού, όταν αυτοί ήταν διστακτικοί στο να τους μεταχειρίζονται ως υψηλόβαθμους αξιωματούχους της πολιτείας.

Στο πλαίσιο αυτών των διεθνών εξορμήσεων είχαν συναντήσεις με διεθνείς προσωπικότητες, από τον Πάπα μέχρι τον γενικό γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, με όλους τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας, μέχρι τον πρόεδρο των ΗΠΑ. Όλες αυτές οι επαφές στο εξωτερικό τους απέφεραν μεγάλη προβολή, αλλά ελάχιστη θετική επίδραση είχαν στην ουσία του προβλήματος, διότι εκτός από τη συμπάθεια των ξένων ηγετών, δεν αποκόμιζαν τίποτα το ουσιαστικό.

Ήταν συνεπώς αναπόφευκτο, με την πάροδο των χρόνων, η Επιτροπή Συγγενών να εκδηλώσει τα συμπτώματα που έχει η κάθε εξουσία, όπως είναι η ανάγκη για διατήρηση της ισχύος της, για προβολή του έργου της, ο παραγοντισμός, ο αποκεφαλισμός αυτών που την αμφισβητούν, οι σχέσεις εξάρτησης με τα άλλα κέντρα εξουσίας και η συντήρηση του στάτους της. Έτσι, δημιουργήθηκε μια νομενκλατούρα στις τάξεις των συγγενών αγνοουμένων. Η ηγεσία απολάμβανε όλα τα πλεονεκτήματα της εξουσίας, εκμεταλλευόμενη τον πόνο των χιλιάδων συγγενών.

Η διολίσθηση

Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε στις 16 Δεκεμβρίου 1977 το ψήφισμα 32/128, με το οποίο καλούσε τον γενικό γραμματέα να προσφέρει τις καλές του υπηρεσίες για τη δημιουργία μιας ερευνητικής επιτροπής, με τη συμμετοχή των δύο μερών στην Κύπρο και ενός τρίτου μέλους που θα υποδεικνυόταν από τη διεθνή επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, με σκοπό "να ενεργήσει αμερόληπτα, αποτελεσματικά και χωρίς καθυστέρηση για την επίλυση του προβλήματος των αγνοουμένων".

Για τρία ολόκληρα χρόνια γίνονταν διαβουλεύσεις μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής πλευράς για να υπάρξει συμφωνία στους όρους εντολής. Το περιεχόμενο των όρων εντολής της ερευνητικής αυτής επιτροπής ήταν πιο σημαντικό από την απόφαση για την ίδρυ-

ση, αφού από αυτό θα εξαρτάτο η αποτελεσματικότητά της. Η τουρκική πλευρά, αλλά και τα Ηνωμένα Έθνη, ευνοούσαν μια επιφανειακή διαδικασία διερεύνησης, που θα γινόταν μόνο στην Κύπρο, αποτέλεσμα της οποίας θα ήταν το γενικό συμπέρασμα ότι οι αγνοούμενοι ήταν νεκροί, χωρίς να αποδοθούν ευθύνες σε κανένα και χωρίς να επιστραφούν τα λείψανα στους συγγενείς τους. Οι Τούρκοι, για πολιτικούς λόγους, διεκδικούσαν επίσης από την επιτροπή αυτή τη διερεύνηση της τύχης των Τουρκοκυπρίων που εξαφανίστηκαν το 1963-64. Η ελληνοκυπριακή πλευρά επιδίωκε μια πιο ουσιώδη διαδικασία, με τη διεξαγωγή ερευνών ακόμη και στην Τουρκία, ενώ προσπαθούσε να αποφύγει τη διασύνδεση με τους αγνοουμένους του 1963-64.

Το Μάρτιο του 1981, η Επιτροπή Συγγενών επιδίωξε συνάντηση με τον Ραούφ Ντενκτάς, για να συζητήσουν το θέμα της ερευνητικής επιτροπής. Στη συνάντηση, που έγινε στο γραφείο του Ντενκτάς, στις 19 Μαρτίου, συμμετείχαν ο οικονόμος Χριστόφορος, ο Γιάννης Σεργίδης και ο Νίκος Σεργίδης. Ο Ντενκτάς έστειλε το αυτοκίνητό του στο Λήδρα Πάλας και τους παρέλαβε, ενώ κατά την επιστροφή τους, σε μια ώρα και ένα τέταρτο, ο οικονόμος Χριστόφορος ανακοίνωσε με ικανοποίηση ότι ο Ντενκτάς ήταν εποικοδομητικός και είχε διάθεση συνεργασίας[16].

Εκείνη η συνάντηση ήταν τελικά μοιραία για τον πρόβλημα των αγνοουμένων, αφού ο Ντενκτάς πήρε όλα όσα ήθελε και το μόνο που έδωσε ήταν αυτό που του ζητούσε ο οικονόμος Χριστόφορος, να παρακάθεται και ο ίδιος στις συνεδρίες της επιτροπής, υπό καθεστώς παρατηρητή. Μεταξύ των ανταλλαγμάτων που πήρε ο Ντενκτάς για αυτή την “παραχώρηση” ήταν ο όρος όπως τα συμπεράσματα της επιτροπής εγκρίνονται με ομόφωνες αποφάσεις, ενώ στο αρχικό ψήφισμα των Ηνωμένων

16. Ο Φιλελεύθερος, 20.3.1981.



Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΣΕΡΓΙΔΗΣ (ΔΕΞΙΑ) ΣΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΛΕΣ ΕΠΑΦΕΣ ΠΟΥ ΕΙΧΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ.

Εθνών αναφερόταν ότι στην περίπτωση διαφωνίας, τον τελικό λόγο θα είχε ο εκπρόσωπος του γενικού γραμματέα[17]. Έτσι, για μια άτυπη και άνευ ουσιαστικής σημασίας συμμετοχή του οικονόμου Χριστόφορου στη διαδικασία, ο Ντενκτάς εξασφάλισε τον απόλυτο έλεγχο των ερευνών και των πορισμάτων, μέσω του εκπροσώπου του στην επιτροπή.

Ακόμη, οι όροι εντολής της επιτροπής δεν διασφάλιζαν με κανένα τρόπο την αποτελεσματικότητα των ερευνών. Αναφερόταν σαφώς ότι η επιτροπή δεν θα ζητούσε τη βοήθεια εμπειρογνωμόνων, ότι δεν θα επιχειρούσε να επιρρίψει ευθύνη για το θάνατο οποιουδήποτε αγνοούμενου και ότι δεν θα κατέληγε σε πορίσματα ως προς τα αίτια του θανάτου του. Υπήρχαν δηλαδή όλες οι προϋποθέσεις που εγγυούνταν την αποτυχία

17. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, τομ. Α', σ. 255.

μιας διερεύνησης. Επίσης, μέσα από τους όρους εντολής της επιτροπής ζητείται η διερεύνηση της τύχης των τουρκοκυπρίων που αγνοούνται από τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963.

Οι όροι εντολής για τη λειτουργία της επιτροπής αυτής θεωρούνται ως μια από τις πιο καταστροφικές εξελίξεις στην ιστορία του προβλήματος των αγνοουμένων. Εκ μέρους του Υπουργείου Εξωτερικών το θέμα χειριζόταν ο νεαρός τότε διπλωμάτης Θεόφιλος Θεοφίλου, ο οποίος αντέδρασε έντονα στην αποδοχή εκ μέρους της κυβέρνησης της συμφωνίας του οικονόμου Χριστόφορου με τον Ντενκτάς, αλλά οι προειδοποιήσεις του ότι η πολιτική που ακολουθείτο ήταν καταστροφική δεν εισακούστηκαν.

Ακόμη, στη συνεδρία του Υπουργικού Συμβουλίου, όταν συζητήθηκε η επικύρωση της συμφωνίας, σύμφωνα με πρώην υπουργό, ο Κυπριανού είπε ότι διαφωνούσε με τους χειρισμούς της Επιτροπής Συγγενών, αλλά αφού οι άμεσα ενδιαφερόμενοι το ήθελαν, δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά. Έτσι, οι ερασιτεχνικοί χειρισμοί του οικονόμου Χριστόφορου και του βασικού του συμβούλου Νίκου Σεργίδη υιοθετήθηκαν ως εθνική πολιτική.

Εδώ εγείρεται και το τεράστιο ζήτημα ευθυνών εκ μέρους της κυβέρνησης η οποία άφησε ένα τόσο σοβαρό εθνικό και ανθρωπιστικό πρόβλημα στα χέρια ενός αδέξιου κληρικού, ο οποίος το παζάρεψε με ένα δεινό διαπραγματευτή όπως είναι ο Ντενκτάς και έδωσε τα πάντα για μια δική του άτυπη συμμετοχή στη διαδικασία.

Όταν λίγο αργότερα διαπιστώθηκε ότι η συμφωνία της Επιτροπής Συγγενών με τον Ντενκτάς ήταν μια μεγάλη παγίδα στην οποία εγκλωβίστηκε εσαεί το πρόβλημα, η κυβέρνηση Κυπριανού δέχτηκε κριτική από τον τύπο ότι "σε μια προσπάθεια ν' αποτινάξει από τους ώμους της την ευθύνη να προωθήσει το θέμα των αγνοουμένων, εδέχθη και ενθάρρυνε την

Επιτροπή Συγγενών Αγνοουμένων να έλθει σε απευθείας επαφή με τον Ντενκτάς"[18]. Αντιδρώντας στην κριτική η κυβέρνηση διαχώρισε εμμέσως τη θέση της, λέγοντας σε ανακοίνωσή της πως η επαφή του οικονόμου Χριστόφορου με τον Ντενκτάς ήταν πρωτοβουλία της Επιτροπής και "οδήγησε τουλάχιστον στην έναρξη κάποιας κινητικότητας"[19].

Η Επιτροπή Συγγενών ανακοίνωσε ότι οι χειρισμοί που έκανε ήταν οι καλύτεροι υπό τις περιστάσεις και κατηγόρησε αυτούς που αντιδρούσαν ότι "έτειναν να τοποθετήσουν το πρόβλημα έξω από τα σωστά, ανθρωπιστικά του πλαίσια"[20]. Ακόμη, η Επιτροπή Συγγενών ανακοίνωσε ότι η πολιτική χαράσσεται από κοινού με την κυβέρνηση, σε πνεύμα αγαστής συνεργασίας. Όταν, όμως, η πολιτική αυτή θα οδηγήσει το πρόβλημα σε αδιέξοδο, θα κατακεραυνώσει την ηγεσία για τους κακούς χειρισμούς της!...

Η ίδρυση της CMP

Μετά τη συμφωνία των όρων εντολής, τα Ηνωμένα Έθνη ανακοίνωσαν, την 21η Απριλίου 1981, τη δημιουργία της Επιτροπής Αγνοουμένων Προσώπων (Committee on Missing Persons - CMP), η οποία κάπως αυθαίρετα μεταφράστηκε στην Κύπρο σε Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων (ΔΕΑ), προφανώς για να μη συγχέεται με την Επιτροπή Συγγενών. Στη Διερευνητική Επιτροπή συμμετείχαν ένας αντιπρόσωπος από κάθε μέρος και ένας εκπρόσωπος του γενικού γραμματέα (το τρίτο μέλος), ο οποίος επιλεγόταν από τη διεθνή επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού.

Η επιτροπή συνήλθε στην πρώτη της συνεδρία στις 14 Ιουλίου 1981, με την ακόλουθη σύνθεση: Δρ Λατίφ Μπερκίν, εκπρόσωπος της τουρκοκυ-

18. Ο Αγών, 6.12.1981.

19. Ανακοίνωση ΓΤΠ, 6.12.1981.

20. Ανακοίνωση Επιτροπής Συγγενών, 6.12.1981.

πριακής πλευράς, Φρίξος Μιχαηλίδης εκπρόσωπος της ελληνοκυπριακής πλευράς και Κλοντ Πιγιού, ως το τρίτο μέλος. Η επιτροπή συνήλθε δέκα φορές σε ένα μήνα και συζήτησε διαδικαστικά θέματα, αλλά δεν τα κατάφερε να συμφωνήσει ως προς τη διαδικασία.

Ένα από τα βασικά θέματα στο οποίο υπήρξε διαφωνία ήταν και αυτό του ρόλου του οικονόμου Χριστόφορου, ο οποίος δεν αποδεχόταν το ρόλο του παρατηρητή και διεκδικούσε ενεργή συμμετοχή με συνεχείς παρεμβάσεις. Όταν του ζητήθηκε να παραμείνει απλός παρατηρητής, ο οικονόμος Χριστόφορος απευθύνθηκε στον Ντενκτάς και του παραπονέθηκε. Ο Ντενκτάς του απάντησε ότι αυτό που συμφώνησαν ήταν όπως οι εκπρόσωποι των συγγενών είναι απλοί παρατηρητές, χωρίς να μπορούν να πουν οτιδήποτε για αυτά που συζητούσε η επιτροπή. Κι ότι αν ήθελε να πει κάτι στον ελληνοκύπριο εκπρόσωπο, έπρεπε να το κάνει έξω από την αίθουσα[21].

Πέρασαν άλλα τρία σχεδόν χρόνια διαβουλεύσεων, με τον οικονόμο Χριστόφορο να προσπαθεί να καθοδηγήσει τις εργασίες της CMP, σε αντίθεση με αυτά που είχε συμφωνήσει ο ίδιος με τον Ντενκτάς. Τελικά, το Μάρτιο του 1984 έγινε η δεύτερη μεγάλη ανατροπή, η οποία οδήγησε στον οριστικό ενταφιασμό του προβλήματος των αγνοουμένων. Ο οικονόμος Χριστόφορος πήγε στη Γενεύη μαζί με τον Νίκο Σεργίδη και τον πρόεδρο της Επιτροπής Ελλαδιτών Συγγενών Θανάση Κρητικό και συμφώνησαν μαζί με τον Πιγιού τους διαδικαστικούς κανόνες, με βάση τους οποίους θα λειτουργούσε η CMP.

Οι κανόνες αυτοί ευνοούσαν την παρελκυστική τακτική του Ντενκτάς. Οι Ελληνοκύπριοι θα έδιναν τις πληροφορίες που είχαν στους Τουρκοκυπρίους, οι οποίοι θα τις διερευνούσαν με τη συνεργασία του εκπροσώ-

21. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, τομ. Β', σ. 250.

θεια των δύο μερών να πολιτικοποιήσουν το ζήτημα και ανέλαβε την πρωτοβουλία να αναθεωρήσει τη διαδικασία. Στο τέλος του 1992, μετά την ομολογία της αποτυχίας της CMP, ο Βουρθ ζήτησε από τα δύο μέρη να καταθέσουν στην επιτροπή όλους τους φακέλους αγνοουμένων. Μέχρι τότε η επιτροπή συζητούσε μόνο τις υποθέσεις που είχε μπροστά της, χωρίς να έχει πλήρη εικόνα του προβλήματος.

Το αίτημα του Βουρθ προκάλεσε την οργή της "τριανδρίας", που δεν ήθελε με κανένα τρόπο να κατατεθούν οι φάκελοι. Ο οικονόμος Χριστόφορος μπήκε σε δημόσια αντιπαράθεση με τον Πολ Βουρθ και τον κατηγορούσε ότι προσπαθούσε να κουκουλώσει το πρόβλημα, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των Τούρκων. Το αίτημα κατάθεσης όλων των φακέλων συζητήθηκε σε μια συνάντηση που είχε η Επιτροπή Συγγενών με τον Πολ Βουρθ και τους δύο συμβούλους του στο Λήδρα Πάλας, στις 18 Δεκεμβρίου 1992. Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης, ο Βουρθ, υποστηρίζοντας την αναγκαιότητα κατάθεσης των φακέλων, είπε: "Ναι, ζητώ από τους συναδέλφους μου για τέσσερα χρόνια να υποβληθούν επίσημες και ολοκληρωμένες λίστες. Υπάρχουν σήμερα πολλές λίστες που συγχύζουν τα πράγματα. Η άλλη πλευρά δεν έχει καθόλου λίστες και ο αριθμός που αναφέρει κυμαίνεται από 400 μέχρι 800".

Ο οικονόμος Χριστόφορος ρώτησε σε τι θα εξυπηρετούσε αν ο Βουρθ είχε τις λίστες. Ο Βουρθ απάντησε λέγοντας πως δεν νοείται η CMP να μην έχει τις λίστες και όλες τις περιπτώσεις αγνοούμενων. "Δημοσιεύονται, είπε, κάθε τόσο διαφορετικά πράγματα που προκαλούν σύγχυση. Δεν είναι ασφαλώς θέμα αριθμού. Για την Επιτροπή, είτε 15.000 είναι, είτε ένας, είναι ίδιο πράγμα. Πρέπει να έχουμε ξεκάθαρα τους ακριβείς αριθμούς"[23].

23. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, τομ. Β', σ. 136.

Με την εμμονή του αυτή ο Βουρθ, ίσως χωρίς να το επιδιώξει καν, άγγιξε την ουσία του προβλήματος. Κι αυτό διότι 18 ολόκληρα χρόνια μετά την εισβολή, ούτε η Επιτροπή Συγγενών ούτε η Υπηρεσία Αγνοουμένων ήταν σε θέση να καταθέσουν αξιόπιστες λίστες με τα ονόματα των αγνοουμένων, χωρίς να κινδυνεύουν να εκτεθούν. Με την επιμονή του Βουρθ για κατάθεση των καταλόγων κινδύνευε να αποδειχτεί η γύμνια της Επιτροπής Συγγενών και της Υπηρεσίας Αγνοουμένων, που όλα αυτά τα χρόνια είχαν τον απόλυτο έλεγχο των χειρισμών του προβλήματος.

Δεν υπάρχει κανένα λογικό επιχείρημα, ανεξαρτήτως της αποτελεσματικότητας ή μη της CMP, που να δικαιολογεί τη μη υποβολή των καταλόγων με τα ονόματα των αγνοουμένων. Η υποβολή των ονομάτων είναι μια αυτονόητη διαδικασία, στην οποία είχαν συμφωνήσει ο Μακάριος με τον Ντενκτάς στη συνάντηση κορυφής του 1977. Η ετοιμασία καταλόγων ήταν, επίσης, ένας από τους όρους εντολής της CMP, τους οποίους είχε συμφωνήσει με τον Ντενκτάς ο οικονόμος Χριστόφορος, ο Νίκος Σεργίδης και ο Γιάννης Σεργίδης.

Στο αδιέξοδο που βρέθηκε η "τριανδρία" άρχισε να υποσκάπτει την αξιοπιστία της CMP, χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα την αναποτελεσματικότητά της. Παραβλέποντας ότι υπήρξε ο αρχιτέκτονας αυτής της πολιτικής, η "τριανδρία" έθετε επιτακτικά το αίτημα της αναθεώρησης των όρων εντολής ή τη διάλυσή της CMP. "Εμμένοντας σε μια τέτοια επιτροπή που δεν λύει το πρόβλημα, είναι έγκλημα. Γι' αυτό, πιστεύω πως η καλύτερη υπηρεσία που μπορείτε να προσφέρετε στο θέμα είναι να πείτε την αλήθεια για τη ΔΕΑ και να φύγετε", είπε ο οικονόμος Χριστόφορος απευθυνόμενος στον Βουρθ, στη συνάντηση της 18ης Δεκεμβρίου[24].

24. Αιδ. Οικονόμος Χριστόφορος, Οι Προσπάθειές μου, τομ. Β', σ. 138.

Η "δαιμονοποίηση" του Βουρθ

Η "τριανδρία", που ήταν ακόμη σε θέση να καθορίζει την επίσημη πολιτική για το πρόβλημα των αγνοουμένων, ζητούσε ανοιχτά την αντικατάσταση του Πολ Βουρθ, τον οποίο θεωρούσε προσωπικά υπεύθυνο για την αποτυχία της CMP. Όσο για το ζήτημα των φακέλων, συμφωνούσε να κατατεθούν μόνο υπό την προϋπόθεση ότι θα αναθεωρούνταν οι όροι εντολής της CMP, για να γίνει πιο αποτελεσματική.

Στο μεταξύ, το Φεβρουάριο του 1993, ο Κληρίδης εξελέγη πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ακολουθώντας τα παραδείγματα των προκατόχων του, υιοθέτησε χωρίς προβληματισμό τις απόψεις της Επιτροπής Συγγενών και με επιστολή του προς τον οικονόμο Χρυστόφορο δεσμεύτηκε να ζητήσει την αντικατάσταση του Πολ Βουρθ και αποδέχτηκε τον όρο όπως μη κατατεθούν οι φάκελοι εάν δεν αναθεωρούνταν οι όροι εντολής της CMP[25].

Όταν ο Κληρίδης αναχωρούσε από την Κύπρο για να έχει την πρώτη μετά την εκλογή του συνάντηση με τον Ραούφ Ντενκτάς, στις δηλώσεις που έκανε στο αεροδρόμιο δεν αναφέρθηκε στο πρόβλημα των αγνοουμένων, ούτε είπε πως θα ζητούσε την αντικατάσταση του Βουρθ. Τότε ο οικονόμος Χριστόφορος απέστειλε επιστολή στον Κληρίδη στη Νέα Υόρκη εκφράζοντας τη θλίψη του για την παράλειψη αυτή. Ο Κληρίδης απάντησε από τη Νέα Υόρκη διαβεβαιώνοντας ότι θα τηρούσε την υπόσχεση που έδωσε[26]. Όταν επέστρεψε στο νησί, κάλεσε σε σύσκεψη στο προεδρικό την "τριανδρία" και την ενημέρωσε για το ότι έθεσε θέμα αντικατάστασης του Βουρθ και αλλαγής των κριτηρίων διερεύνησης από τη CMP[27].

25. Όπ. π.

26. Όπ. π.

27. Όπ. π., σ. 150.





ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΝΑΖΗΤΟΥΝ ΤΟΥΣ ΧΑΜΕΝΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥΣ.

Ενθαρρυμένος από τη συμμόρφωση του Κληρίδη στους όρους του, ο οικονόμος Χριστόφορος έκανε ένα βήμα πιο μπροστά, επιδίωξε την αυτοδιάλυση της CMP και ζήτησε την παραίτηση του εκπροσώπου της ελληνοκυπριακής πλευράς Ηλία Γεωργιάδη, με την κατηγορία ότι συνήλθε σε συνεδρία εν αγνοία του προέδρου Κληρίδη και του επιτρόπου προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα Λέανδρου Ζαχαριάδη. Κατά τον οικονόμο Χριστόφορο, η συνεδρίαση της CMP - που συνήλθε εκατοντάδες φόρες από την ίδρυσή της - έπρεπε να είχε εκ των προτέρων τη δική του έγκριση.

Η κοινή γνώμη ήταν ακόμη εντελώς απληροφόρητη για τα μεγάλα αδιέξοδα και η "τριανδρία" διοχέτευε εύκολα την πολιτική της στον τύπο. Έτσι, το μήνυμα ότι ο Βουρθ ήταν "φιλότουρκος", "ανήθικος" και ότι "προσπαθούσε να κλείσει το πρόβλημα όπως όπως, για να

απαλλάξει την Τουρκία από τις ευθύνες" πέρασε χωρίς δυσκολία. Άφησαν επίσης να διαρρεύσουν οι δεσμεύσεις του Κληρίδη ότι θα ζητούσε την αντικατάσταση του Βουρθ, ο οποίος ανακηρύχθηκε περίπου ως ανεπιθύμητος στην Κύπρο. Έτσι, οι ελιγμοί τακτικής της "τριανδρίας" έγιναν για άλλη μια φορά εθνική πολιτική και η κυβέρνηση ενέκρινε ένα ταξίδι του οικονόμου Χριστόφορου και του Νίκου Σεργίδη στη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο και την Αθήνα, για να πιέσουν στα κέντρα αυτά για την αντικατάσταση του Βουρθ και την αλλαγή των όρων εντολής της CMP.

Προτού αναχωρήσουν για την περιοδεία τους αυτή, ο οικονόμος Χριστόφορος κάλεσε συνέντευξη τύπου, στις 12 Ιουλίου 1993, κατά την οποία κατηγόρησε όλες τις κυβερνήσεις, από την εποχή του Μακαρίου και εντεύθεν, για υποβάθμιση του θέματος των αγνοουμένων. Ο οικονόμος Χριστόφορος "σε μερικές στιγμές φανερά οργισμένος και κτυπώντας το χέρι του στο τραπέζι διερωτήθηκε εάν η κυβέρνηση και η πολιτική ηγεσία έχει τα κότσια να προτάξει το πρόβλημα των αγνοουμένων στις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό"[28].

Ύστερα από τριών εβδομάδων περιοδεία στις ΗΠΑ, τη Βρετανία και την Ελλάδα, η αντιπροσωπεία επέστρεψε στην Κύπρο και ανακοίνωσε τα αποτελέσματα των επαφών της: "Τα συμπεράσματα από τις επισκέψεις μας είναι άριστα (...) Κάναμε μια αρχή και αυτή είναι η αρχή του τέλους. Εάν ο γενικός γραμματέας προχωρήσει στην αλλαγή των όρων εντολής της διερευνητικής επιτροπής (...) νομίζω ότι το πρόβλημα μας θα λυθεί". Είπαν ακόμη ότι το αργότερο σε ένα μήνα θα πήγαιναν πάλι στις ΗΠΑ, για να συναντήσουν τον πρόεδρο Κλίντον[29].

28. Ελευθεροτυπία, 13.7.1993.

29. Ελευθεροτυπία, 1.8.1993.



Ο ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ.

Η μεγάλη ρήξη

Ο Λέανδρος Ζαχαριάδης διορίστηκε επίτροπος προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα στις 3 Μαΐου 1993. Ο Ζαχαριάδης αρχικά συνεργαζόταν με την "τριανδρία" και υιοθετούσε τις απόψεις της. Σύντομα, όμως, άρχισε να διαφοροποιείται, προσεγγίζοντας το πρόβλημα των αγνοουμένων μέσα από την ανθρωπιστική του πτυχή.

Από τον Αύγουστο του 1993, ο Ζαχαριάδης άρχισε διαβουλεύσεις με τον Πολ Βουρθ, αναζητώντας μια νέα, πιο αποτελεσματική διαδικασία για γρήγορη επίλυση του προβλήματος. Τότε, ο Βουρθ υπέβαλε μια πρόταση, η οποία προνοούσε ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σχετικά με ομαδικούς τάφους αγνοουμένων, με σκοπό την εκταφή λειψάνων, την αναγνώρισή τους με τη μέθοδο του DNA και την παράδοσή τους στους δικούς τους.

Οι διαβουλεύσεις αυτές γίνονταν μεταξύ του Βουρθ, του Ζαχαριάδη και του τουρκοκύπριου εκπροσώπου στη CMP Ρουστέμ Τατάρ, χωρίς να υπάρχει εμπλοκή της Επιτροπής Συγγενών. Σε κάποιο στάδιο ο Βουρθ άρχισε να συζητά το θέμα με τον Κληρίδη και τον Ντενκτάς. Η ιδέα του Βουρθ βρήκε πρόσφορο έδαφος και ο ελβετός διπλωμάτης άρχισε να εργάζεται συστηματικά για την προώθησή της.

Οι δραστηριότητες του Βουρθ ανησύχησαν την "τριανδρία", η οποία

προσπάθησε να τορπιλίσει την προσπάθεια υπονομεύοντας τη σχέση του Κληρίδη με τον Βουρθ. Έτσι, άφησαν να διαρρεύσει στον τύπο η επιστολή που έστειλε ο Κληρίδης στον Μπούτρος Γκάλι τον προηγούμενο Μάιο, με την οποία του ζητούσε την αντικατάσταση του Βουρθ. Φωτοαντίγραφο της επιστολής δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Η Σημερινή*, στις 11 Αυγούστου 1998, ημέρα κατά την οποία θα γινόταν συνάντηση του Κληρίδη με τον Βουρθ, για να συζητήσουν την πρόταση για εκταφές λειψάνων αγνοουμένων, υπό τον τίτλο "Άτακτη υποχώρηση στο θέμα της αντικατάστασης του Βουρθ"[30]. Ο Κληρίδης ενοχλήθηκε από τη διαρροή και έκανε παραστάσεις προς την Επιτροπή Συγγενών[31]. Η διαρροή της επιστολής εξελίχθηκε τελικά σε μπούμερανγκ κατά της "τριανδρίας". Ο Κληρίδης, ο οποίος αισθάνθηκε θιγμένος, στήριξε τον Λέανδρο Ζαχαριάδη, στον οποίο έδωσε πλήρη κάλυψη για το χειρισμό του θέματος και περιόρισε το ρόλο της "τριανδρίας".

Ο Ζαχαριάδης βρήκε το δρόμο ανοιχτό, για να προχωρήσει στην ολοκλήρωση της συμφωνίας που διαπραγματευόταν με τον Βουρθ. Ήταν η πρώτη φορά από το 1974 που η Επιτροπή Συγγενών πέρασε στην άμυνα και της αμφισβητήθηκε η ευθύνη στη χάραξη πολιτικής. Ο οικονόμος Χριστόφορος προσπάθησε να παρακάμψει τον Ζαχαριάδη, ανακτώντας απευθείας επαφή με τον Κληρίδη: "Αίτημα της επιτροπής είναι οι επαφές να γίνονται κατ' ευθείαν με τον πρόεδρο Κληρίδη και όχι μέσω του επιτρόπου για Ανθρωπιστικά Θέματα Λέανδρου Ζαχαριάδη", έλεγε, για να προσθέσει ότι ο Ζαχαριάδης ήταν πολύ επιφυλακτικός και δημιουργούσε την εντύπωση ότι "κάτι θέλει να κρύψει", υπονοώντας ότι έκανε μυστικές συμφωνίες για να κλείσει το θέμα των αγνοουμένων[32].

30. Η Σημερινή, 11.8.1993.

31. Η Σημερινή, 12.8.1993.

32. Ελευθεροτυπία, 19.8.1993.

Αποτέλεσμα αυτής της διελκυστίνδας ήταν η δημόσια αντιπαράθεση, με χαρακτηρισμούς και αψιμαχίες και από τις δύο πλευρές. Η διαμάχη αυτή έφθασε μέχρι την αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, η οποία συζήτησε το θέμα στις 30 Αυγούστου 1993. Στη συζήτηση εκείνη ο Ζαχαριάδης παρατήρησε τον οικονόμο Χριστόφορο ότι με τις ενέργειές του εξουδετερώνει τους χειρισμούς της κυβέρνησης.

"- Θέλεις να με φας από πρόεδρο της Επιτροπής Συγγενών Αγνοουμένων", απάντησε ο οικονόμος Χριστόφορος και ανέσυρε [από το ράσο] φωτοτυπία επιστολής γυναίκας σε εφημερίδα, με την οποία διατυπωνόταν εισήγηση όπως πρόεδρος της Επιτροπής διοριστεί ο κ. Ζαχαριάδης. "Εσύ την έβαλες να τη γράψει. Εγώ είμαι ένας πονεμένος πατέρας αγνοουμένου που προσπαθώ..."
Λ. Ζαχαριάδης: Δε συμπεριφέρεσαι σαν πατέρας αγνοουμένου.
Παπαχριστόφορος: Τι θέλεις να πεις; Ότι δεν έχω γιο αγνοούμενο;
Και η έντονη λογομαχία συνεχίστηκε σε οργισμένο ύφος: "Εγώ δεν αναγνωρίζω κανένα για το θέμα των αγνοουμένων εκτός από τον Πρόεδρο Κληρίδη", είπε ο οικονόμος Χριστόφορος αμφισβητώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον Ζαχαριάδη και τις αρμοδιότητές του.
"Πάμε έξω να τα πούμε" του είπε ο κ. Ζαχαριάδης υπονοώντας προφανώς για να συνεννοηθούν, αλλά ο πατήρ Χριστόφορος απάντησε: "Ορίστε κύριοι με απειλεί"[33].

Διάσταση "τριανδρίας" - κυβέρνησης
Στο μεταξύ, ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Μπούτρος Γκάλι υιοθέτησε την πρόταση του Πολ Βουρθ να κατατεθούν όλοι οι φάκελοι στη CMP. Ο γενικός γραμματέας έθεσε μάλιστα χρονοδιάγραμμα μέχρι τον Ιανουάριο του 1994 και προειδοποίησε πως αν δεν υπήρχε συμμόρ-

33. Η Σημερινή, 31.8.1993.

φωση των δύο μερών, τα Ηνωμένα Έθνη θα αποχωρούσαν από τη CMP. Στη θέση αυτή αντέδρασε και πάλι ο οικονόμος Χριστόφορος, ο οποίος δήλωνε πως δεν έπρεπε να κατατεθεί ούτε ένας φάκελος πέραν των 210 που ήταν ήδη κατατεθειμένοι. "Δεν εμπιστεύομαι αυτή την επιτροπή ούτε για μια από τις υποθέσεις, όχι για όλες", είπε[34].

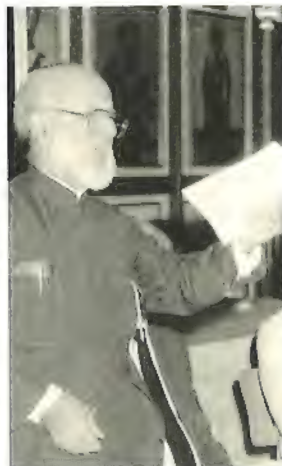
Αντιθέτως, ο Ζαχαριάδης θεωρούσε το αίτημα των Ηνωμένων Εθνών πολύ φυσιολογικό και με δηλώσεις του προδίκασε τη θετική απάντηση της κυβέρνησης, παρά τις διαφωνίες της Επιτροπής Συγγενών. Πράγματι, στις 17 Νοεμβρίου 1993, ο Λέανδρος Ζαχαριάδης ανακοίνωσε την απόφαση του προέδρου Κληρίδη για κατάθεση όλων των φακέλων των αγνοουμένων, υπό τον όρο ότι αυτό θα γινόταν για λόγους ταξινόμησης και ότι οι έρευνες θα άρχιζαν αφού συμφωνούνταν νέα κριτήρια διερεύνησης.

Η απόφαση αυτή έφερε την Επιτροπή Συγγενών σε πλήρη ρήξη με την κυβέρνηση. Τότε ο Ζαχαριάδης, με την κάλυψη του προεδρικού, έστελνε μηνύματα στην Επιτροπή Συγγενών ότι έπρεπε να προσαρμοστεί με την πολιτική της κυβέρνησης και ότι όσοι διαφωνούσαν θα έπρεπε να ήταν έτοιμοι να υποστούν το κόστος. Ο Λέανδρος Ζαχαριάδης είχε ήδη διακόψει το πρόγραμμα ταξιδιών στελεχών της Επιτροπής στο εξωτερικό.

Η Επιτροπή Συγγενών συνεδρίασε την 1η Δεκεμβρίου 1993 και έγινε ψηφοφορία για τη συναίνεση ή μη στην κατάθεση των φακέλων. Η πλειοψηφία των μελών, σε αντίθεση με την εισήγηση του οικονόμου Χριστόφορου, ψήφισαν υπέρ της κατάθεσης όλων των φακέλων με πλήρη στοιχεία, αλλά μόνο για σκοπούς ταξινόμησης και όχι διερεύνησης, όπως είχε προτείνει και ο Κληρίδης.

34. Η Σημερινή, 11.11.1993.

Στις 15 Δεκεμβρίου έγινε σύσκεψη στο προεδρικό, κατά την οποία η Επιτροπή Συγγενών ανακοίνωσε στον Κληρίδη την απόφασή της. Ο οικονόμος Χριστόφορος, που προσπαθούσε ακόμη να κρατήσει τη γραμμή του, δήλωνε στους δημοσιογράφους: "Μόνο τότε θα προχωρήσουμε για έρευνες όταν έλθει η επιστολή του Γενικού Γραμματέα και όταν συμφωνηθούν τα κριτήρια και οι όροι εντολής και γίνει ένα Σώμα που θα δύναται να ερευνήσει, τότε θα δώσουμε υποθέσεις για έρευνα"[35].



Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.

Στο μεταξύ, άρχισαν να δημοσιεύονται προς τον οικονόμο Χριστόφορο πληροφορίες για την ύπαρξη ενός ογκώδους φακέλου με στοιχεία εις βάρος του. Ήταν πλέον σαφές ότι η αντιπαράθεση μεταξύ "τριανδρίας" και Λέανδρου Ζαχαριάδη πέρασε σε άλλο στάδιο, με την εκτελεστική εξουσία να καταφεύγει στον ωμό εκβιασμό. Αυτή η πρακτική είχε άμεσο αποτέλεσμα, αφού ο οικονόμος Χριστόφορος υπέβαλε στις 4 Μαΐου 1994 την παραίτησή του από πρόεδρος της Επιτροπής Συγγενών, με τη δικαιολογία ότι κουράστηκε και ότι ήταν καιρός να αναλάβουν νεότεροι[36].

Εθνική Επιτροπή Αγώνα

Η δικαιολογία αυτή αποδείχτηκε τελικά αναληθής και παραπλανητική, αφού ένα μήνα αργότερα, ο οικονόμος Χριστόφορος εξάγγειλε την ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής Αγώνα για τους αγνοουμένους, προκα-

35. Ο Φιλελεύθερος, 16.12.1993.

36. Καθημερινές εφημερίδες, 27.4.1994.

λώντας διχασμό ανάμεσα στους συγγενείς των αγνοουμένων. Στην επιτροπή αυτή δεν συμμετείχαν μόνο συγγενείς, αλλά και φίλοι. Ο οικονόμος Χριστόφορος, όπως αναμενόταν, εξελέγη πρόεδρος της νέας επιτροπής, της οποίας είχε τον απόλυτο έλεγχο και άρχισε να ενεργεί παράλληλα με την Επιτροπή Συγγενών, στην οποία παρέμεινε ως γραμματέας ο σύμβουλός του Νίκος Σεργίδης.

Η κυβέρνηση αρχικά αρνιόταν να συνεργαστεί μαζί του και μεταξύ Ζαχαριάδη και οικονόμου Χριστόφορου υπήρξε άλλος ένας γύρος δημόσιας αντιπαράθεσης. Ο Ζαχαριάδης κατηγόρησε τον οικονόμο Χριστόφορο ότι "βγάζει τη γλώσσα του περίπατο και παρασύρεται σε ανομολογίες", ότι "κατέβασε την Παναγία στα πεζοδρόμια" και για "ανίερη εκμετάλλευση του θέματος των αγνοουμένων"[37]. Ο οικονόμος Χριστόφορος αποκάλεσε τον Ζαχαριάδη "μασώνο" και τον κατηγορούσε ότι υποσχόταν στους συγγενείς των αγνοουμένων θέσεις, σπίτια και άλλα ωφελήματα προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους[38].

Όταν ο Ζαχαριάδης επιβλήθηκε κατά κράτος του οικονόμου Χριστόφορου, ο τελευταίος άρχισε να του στέλνει μηνύματα ότι ήθελε να επανέλθει και υποσχόταν ότι θα συνεργαστεί. Κατά το 1994 - 95, όταν γινόταν η αξιολόγηση των φακέλων που θα κατατίθεντο στη CMP, κλήθηκε να συμμετέχει στη διαδικασία, κατά την οποία υπέγραφε εκ μέρους των συγγενών δήλωση παραδοχής για όσους αγνοουμένους θεωρούνταν νεκροί. Ο οικονόμος Χριστόφορος έγινε τελικά "δηλωσίας" με αντάλλαγμα τη συμμετοχή του στις συσκέψεις που γίνονταν κάθε μήνα στο προεδρικό.

Ύστερα από αυτό, με πρωτοβουλία των αδελφών Σεργίδη δημιουργήθη-

37. Η Σημερινή, 18.10.1994.

38. Το Βήμα, 24.10.1994.

κε ένα συντονιστικό όργανο στο οποίο συμμετείχαν μεταξύ άλλων ο Νίκος Σεργίδης και ο οικονόμος Χριστόφορος. Ο τελευταίος, αξιοποιώντας τη μακρόχρονη υπηρεσία του και το σχήμα του εξασφάλισε την πρωτοκαθεδρία χωρίς να αμφισβητείται πια η θέση του, διότι η Εθνική Επιτροπή Αγώνα ήταν απόλυτα ελεγχόμενη από τον ίδιο. Έτσι, το δίδυμο Σεργίδης - οικονόμος Χριστόφορος ανέλαβαν εκ νέου την ηγεσία των οργανωμένων συγγενών, με τη διαφορά ότι τα πράγματα δεν ήταν πια τα ίδια.

Πεθαίνει ο Λέανδρος

Τα Χριστούγεννα του 1996 ο Λέανδρος Ζαχαριάδης έχασε τη μάχη με τον καρκίνο και πέθανε στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας. Ο ίδιος έλεγε ότι ο καρκίνος ήταν το αποτέλεσμα του συσσωρευμένου άγχους από το πρόβλημα των αγνοουμένων. Προτού περάσουν τρεις μήνες από το θάνατο του Ζαχαριάδη, ο οικονόμος Χριστόφορος προσπάθησε να πάρει τη ρεβάνς. Σε συνέντευξή του ισχυρίστηκε ότι εξομολόγησε τον Ζαχαριάδη μια μέρα πριν πεθάνει και ότι του ομολόγησε ότι έκανε μυστική συμφωνία με τους Τούρκους, για να κλείσει το πρόβλημα των αγνοουμένων[39]! Η συνέντευξη αυτή προκάλεσε αλγεινές εντυπώσεις στην κοινή γνώμη, όχι τόσο ως προς την αξιοπιστία των ισχυρισμών, αλλά ως προς το ότι ένας ιερωμένος επιστρατεύει ακόμη και το μυστήριο της εξομολόγησης, για να ξεκαθαρίσει προσωπικούς λογαριασμούς[40]. Παρά το ότι η εξομολόγηση είναι απόρρητη διαδικασία και είναι παράπτωμα η αποκάλυψη του περιεχομένου της, ο οικονόμος Χριστόφορος δεν είχε οποιαδήποτε επίπτωση από την Εκκλησία.

Ο Κληρίδης διόρισε ως νέο επίτροπο προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα τον Τάκη Χριστόπουλο. Έναν άνθρωπο χωρίς πολιτική προσωπικό-

39. Ο Φιλελεύθερος, 9.3.1997.

40. Η συνέντευξη αυτή δημοσιεύεται στα παραρτήματα.

τητα, ο οποίος απέτυχε να διαδραματίσει οποιοδήποτε ρόλο στη διαχείριση του προβλήματος των αγνοουμένων. Η αδύνατη προσωπικότητα του Χριστόπουλου ευνοούσε την "τριανδρία", η οποία προσπάθησε να ανακτήσει την επιρροή της και να ανακόψει την πορεία που πήρε το πρόβλημα, ως αποτέλεσμα της νέας πολιτικής που εφάρμοσε ο Ζαχαριάδης.

Όταν το Μάρτιο του 1996 κατατέθηκαν 1493 φάκελοι αγνοουμένων στη CMP, κατακρατήθηκαν 126 υποθέσεις αγνοουμένων, οι οποίοι είτε θεωρήθηκαν νεκροί και θαμμένοι στις ελεύθερες περιοχές είτε εξαφανίστηκαν σε περιοχές που δεν βρίσκονται υπό τουρκική κατοχή.

Το Υπουργικό Συμβούλιο, εφαρμόζοντας την πολιτική ανθρωπιστικής προσέγγισης του προβλήματος των αγνοουμένων, αποφάσισε να ενημερώσει τις οικογένειες των 126, τα ονόματα των οποίων έπρεπε να αφαιρεθούν από τον κατάλογο. Για το λόγο αυτό όρισε τριμελή επιτροπή αποτελούμενη από την υπουργό Παιδείας Κλαίρη Αγγελίδου, τον ελληνοκύπριο εκπρόσωπο στη CMP Ηλία Γεωργιάδη και το γενικό εισαγγελέα Αλέκο Μαρκίδη.

Η διαδικασία αυτή δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, λόγω αντιδράσεων των Επιτροπών Συγγενών. Ο οικονόμος Χριστόφορος απείλησε ωμά την Κλαίρη Αγγελίδου, την οποία συνάντησε σε εκδήλωση για τους αγνοουμένους στο Παραλίμνι, πως αν προχωρούσε να ενημερώσει τους συγγενείς των 126, θα κατέβαζε τις μαυροφορεμένες μάνες των αγνοουμένων στους δρόμους, για να διαμαρτυρηθούν για την προσπάθεια της κυβέρνησης να κλείσει το πρόβλημα. Στην ίδια εκδήλωση, απευθυνόμενος προς τις μάνες των αγνοουμένων, τους είπε: "Να μη δεχτείτε την κ. Αγγελίδου ούτε κανέναν άλλον να έλθει να σας πει ότι ο συγγενής σας είναι νεκρός, εκτός εάν γίνει εξέταση με το DNA"[41].

41. Πολίτης, 8.11.1999.

Κι όμως, η αξιολόγηση των υποθέσεων των 126 έγινε με τη σύμφωνη γνώμη των Επιτροπών Συγγενών. Και ο ίδιος ο οικονόμος Χριστόφορος πιστοποίησε με υπογραφή του ότι 77 τουλάχιστον από τους 126 είναι νεκροί[42]! Η κυβέρνηση υπαναχώρησε και το θέμα της ενημέρωσης των συγγενών των 126 παρέμεινε σε εκκρεμότητα. Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε στις 4 Μαΐου 2000 όπως γίνει η ενημέρωση των οικογενειών μέχρι το τέλος του ίδιου μήνα.

42. Αλήθεια, 13.10.1995.

Εκταφές λειψάνων, το μεγάλο άλμα

Αμέσως μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974, το Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας καταλήφθηκε από τους πραξικοπηματίες. Αρχηγός των δυνάμεων που κατέλαβαν το Νοσοκομείο ήταν ο περιβόητος λοχαγός του ναυτικού Γεώργιος Ντάνος, ο οποίος τρομοκρατούσε με τους συνεργάτες του το προσωπικό και επενέβαινε στα καθήκοντα των γιατρών.

Όπως αναφέρει ο Παναγιώτης Θεοδώρου, ο οποίος ήταν νοσοκόμος και εργαζόταν τότε στο Νοσοκομείο, ο Ντάνος συμπεριφερόταν σαν ψυχοπαθής και έπαιρνε από το φαρμακείο του Νοσοκομείου αμφεταμίνες. Φορούσε άσπρο κοντό παντελόνι, είχε στη μέση δύο πιστόλια και απειλούσε με εκτέλεση το προσωπικό και τους τραυματίες που αντιστάθηκαν στο πραξικόπημα.

Ο Ντάνος έδωσε σαφείς διαταγές να δίνεται προτεραιότητα στους στρατιώτες τραυματίες, οι οποίοι κατέλαβαν όλα τα διαθέσιμα κρεβάτια, ενώ οι αντιστασιακοί αστυνομικοί κρατούνταν σε ένα δωμάτιο στο ισόγειο του Νοσοκομείου, χωρίς κρεβάτια και χωρίς καμιά περίθαλψη.

Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Θεοδώρου, όλα τα θύματα του πραξικοπήματος μεταφέρθηκαν αργότερα στην ψυχιατρική πτέρυγα, και απαγο-

ρεύτηκε στο ιατρικό προσωπικό να προσφέρει την αναγκαία περίθαλψη. Η γιατρός Μαρία Χαπέση Μιχαηλίδου αναφέρει ότι σε μια περίπτωση που προσπάθησε να περιθάλψει έναν τραυματία επενέβηκε ο Ντάνος και της είπε: "...Τι κάνεις εκεί μωρή; Περιθάλπεις τα σκυλιά του Μακαρίου; (...) Το βλέπω μωρή στα μάτια σας, είσθε όλοι Μούσκοι[1] .... Θα σας σκοτώσω όλους, όμως τώρα σας χρειάζομαι..."[2].

Ένας άλλος μάρτυρας, ο Μιχάλης Κλαγγίδης, ο οποίος βρέθηκε τις μέρες εκείνες στο Νοσοκομείο, είδε τον Ντάνο "να τραβά την μπουκάλα με το αίμα από βαριά πληγωμένο άνδρα του Εφεδρικού, ενώ οι νοσοκόμες τον μετέφεραν σε ανσανσέρ με τρόλεϊ"[3].

Στο ρόλο και τη συμπεριφορά του Γεωργίου Ντάνου στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας αναφέρονται και τρεις άλλοι αυτόπτες μάρτυρες, σε καταθέσεις που έδωσαν αργότερα στην αστυνομία[4].

Πρώτος μάρτυρας Κ.Κ. (ημερομηνία κατάθεσης 20.12.1982)
"Εις το Γενικόν Νοσοκομείον εργάζομαι από το 1964 ως θυρωρός. Όταν εξεδηλώθη το πραξικόπημα εγώ ευρισκόμουν επ' αδεία και ήμουν εις το

1. Μιχαήλ Μούσκος ήταν το κοσμικό όνομα του Μακαρίου και έτσι τον αποκαλούσαν οι αντίπαλοί του μετά την "καθαίρεσή" του από τους τρεις μητροπολίτες.
2. Χρονικό της Σύγχρονης Κυπριακής Τραγωδίας, σ. 84.
3. Όπ. π., σ. 86.
4. Οι καταθέσεις δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό Σελίδες. Ο Νίκος Σεργίδης, ο οποίος κατονομάζεται ως συνεργάτης του Ντάνου, δήλωσε ότι ως έφεδρος ανθυπολοχαγός διατάχθηκε από τις στρατιωτικές αρχές να μεταβεί στο Νοσοκομείο μετά την αποχώρηση του Ντάνου. Πάντως, έχουμε εξασφαλίσει αντίγραφα των καταθέσεων, στα οποία αναφέρεται από τρία διαφορετικά άτομα ότι ήταν στο Νοσοκομείο την περίοδο μεταξύ πραξικοπήματος και τουρκικής εισβολής.

χωρίον μου μετά της οικογενείας μου. Όταν το ραδιόφωνο εκαλούσε τους δημοσίους υπαλλήλους να επιστρέψουν στις εργασίες τους εγώ επέστρεψα την πρωίαν της Τετάρτης ήτοι την 17ην Ιουλίου '74 εις τήν υπηρεσία μου. Μόλις επέστρεψα στην εργασία μου συνάντησα στο ΓΝΛ στρατιώτες ένοπλους. Αρχηγοί των, οι οποίοι διέτασσαν τα πάντα εις το νοσοκομείον, ήτο ο γνωστός Ντάνος με αξιωματικούς κάποιον Ανδρέα Χαραλάμπους, ο οποίος έφερε το βαθμόν του ανθυπολοχαγού, ένοπλος, ο Νίκος Σεργίδης ο νυν Γραμματέας της Επιτροπής Αγνοουμένων φέρων στολήν ανθυπολοχαγού ένοπλος και ο Αναστασιάδης ο οποίος εκατεδικάσθη διά τον φόνον του Χαράλ, ένοπλος. Την 20.7.74 μόλις εκδηλώθη η τουρκική εισβολή ο Ντάνος έφυγε από το νοσοκομείον και έκτοτε δεν τον είδα. Παρέμειναν εις το νοσοκομείον οι Ανδρέας Χαραλάμπους, Νίκος Σεργίδης και Αναστασιάδης οι οποίοι διέτασσαν όλο το προσωπικό του νοσοκομείου μέχρι και το τέλος της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής"

Δεύτερος μάρτυρας Χ.Κ. (ημερομηνία κατάθεσης 30.7.1975)

"Την 15.7.74 ημέραν ενάρξεως του πραξικοπήματος εγώ ετέλειωνα την υπηρεσίαν μου η ώρα 7.30 της ίδιας ημέρας. Λόγω όμως εκδηλώσεως του πραξικοπήματος παρέμεινα εις το νοσοκομείον όπου επρόσφερα τις υπηρεσίες μου εις τους τραυματίες οι οποίοι εισήρχοντο εις το ΓΝΛ. Περί την 9ην της 15.7.74 το νοσοκομείο κατελήφθη υπό των πραξικοπηματιών με επικεφαλής κάποιον καλαμαράν αξιωματικόν ονόματι Ντάνος. Την ίδιαν ημέραν μετά πάροδον ορισμένων ωρών ο Ντάνος ενισχύθη υπό πολιτών μεταξύ των οποίων θυμούμαι καλά τους Ανδρέα Χαραλάμπους ο οποίος ήτο εις τις Κεντρικές Φυλακές και ελευθερώθη την ίδιαν ημέραν, τον Αναστασιάδη ο οποίος εδικάσθη υπό δικαστηρίου για τον φόνο του Χαράλ και τον Νίκο Σεργίδη τον οποίον εγνώριζα προηγουμένως εξ όψεως αλλά τον εγνώρισα πολύ καλά κατά το πραξικόπημα εις το Γ.Ν. Λευκωσίας, διά τον τρόπον που εφέρετο σε μας τους νοσοκόμους

ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΜΑΡΤΥΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΝΤΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ.

και ιδιαίτερα όταν έφερναν πληγωμένους της αντίστασης που δεν επέτρεπε σε κανένα νοσοκόμον να τους πλησιάσει για να τους περιθάλψει. Ο Νίκος Σεργίδης ήτο εν στολή εφέδρου αξιωματικού φέρων πιστόλι και αυτόματο όπλο καλασνίκωφ. Έχω να προσθέσω ότι ο Ανδρέας Χαραλάμπους την 16.7.74 με μίαν ομάδα επήγε πίσω από το δωμάτιο των νοσοκόμων και αφού έριψαν από μία σφαίρα στον αέρα επροήγαγαν τον Ανδρέα Χαραλάμπους εις τον βαθμόν του λοχαγού. Εγώ παρέμεινα εις το ΓΝΛ μέχρι την πρωίαν της Παρασκευής ήτοι την 19.7.74 και όλοι οι ως άνω που ανέφερα ήτο ένοπλοι και εβρίσκοντο εντός του Γ.Ν. χωρίς να φύγουν καθόλου".

Τρίτος μάρτυρας Φ.Χ. (ημερομηνία κατάθεσης 7.10.1981)

"Κατά την διάρκειαν της τουρκικής εισβολής εβρισκόμουν απεσπασμένη εις το ΓΝΛ ως κοινωνική λειτουργός. Κατά την διάρκειαν της τουρκικής εισβολής ητοιμάσθη κατάλογος νεκρών αγνώστων και γνωστών στρατιωτών και πολιτών με την βοήθεια του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού των πρώτων βοηθειών και της στρατιωτικής διοικήσεως του Γ.Ν. Μεταξύ αυτών ήσαν οι Ανδρέας Χαραλάμπους, Νίκος Σεργίδης και Λεύκος Αναστασιάδης ο οποίος εκαταδικάσθηκε διά τον φόνο του Χαράλ και άλλοι που δεν θυμούμαι. Επίσης κάποιος Ανδρέας από την Λακατάμια ο οποίος έκαμε την ταφή των νεκρών εις Λακατάμιαν".

Έθαψαν και ζωντανούς!

Οι πλείστοι από τους νεκρούς του πραξικοπήματος και της εισβολής που τάφηκαν χωρίς να προηγηθεί αναγνώριση των ταυτοτήτων τους προέρχονταν από το Γενικό Νοσοκομείο, που τις μέρες εκείνες ήταν υπό τον απόλυτο έλεγχο του Ντάνου. Σύμφωνα με το μάρτυρα "οι νεκροί οι οποίοι μεταφέρονταν εις το νοσοκομείον εφορτώνονταν σε φορτηγά αυτοκίνητα κατόπιν οδηγιών των ώς άνω αξιωματικών και τους έπαιρναν διά ταφήν αλλά δεν γνωρίζω πού τους έπαιρναν. Εις τις πρώτες βοήθειες, εις το νεκροτομείον και εις την είσοδον ετοποθετήθησαν στρατιώτες ένοπλοι οι οποίοι κατέγραφον τα πάντα και έδιναν αναφορά εις τους ως άνω αξιωματικούς που ανέφερα".

Ο Μιχάλης Κλαγγίδης αναφέρει ότι την πρώτη μέρα του πραξικοπήματος μέτρησε 62 νεκρούς, οι οποίοι φορτώθηκαν στις 16 Ιουλίου σε στρατιωτικό όχημα και μεταφέρθηκαν σε άγνωστο μέρος. Όπως διαπιστώθηκε αργότερα, οι νεκροί αυτοί μεταφέρθηκαν στο Κοιμητήριο Κωνσταντίνου και Ελένης στη Λευκωσία. Ο οδηγός εκσκαφέα Βάσος Στυλιανού μαρτυρεί ότι στις 16 Ιουλίου διατάχθηκε από ελλαδίτη ταγματάρχη να ανοίξει τάφους στο πιο πάνω κοιμητήριο για την ταφή νεκρών από το πραξικόπημα:

"Ο Καλαμαράς μου υπέδειξε έναν μέρος για να σκάψω, που θα χρησιμοποιόταν σαν τάφος. Κάθε λάκκος που έσκαβα ήταν για 4 άτομα. Όταν έσκαβα τους λάκκους πρόσεξα μεγάλα στρατιωτικά αυτοκίνητα που πηγαινοέρχονταν. Μετέφεραν νεκρούς στρατιώτες και τους έριχναν όλους καταγής. Έβλεπαν τι στοιχεία είχαν ο καθένας. (Άλλοι ήταν γνωστοί και άλλοι άγνωστοι) και μετά τους έβαζαν στους λάκκους που έβγαζα. Όταν τελειώσαμε με τους στρατιώτες, ήλθαν άλλα αυτοκίνητα της αστυνομίας με σκοτωμένους άνδρες του Εφεδρικού και πολίτες νεκρούς. Μόλις τους έφεραν στο νεκροταφείο και είμαστε έτοιμοι να τους θάψουμε κι αυτούς,

ήλθεν ο Καλαμαράς ταγματάρχης Θ. και μας απείλησε με το πιστόλι λέγοντας μας: "Τι κάνετε μωρέ, θα θάψετε τα σκυλιά κοντά στους ήρωες;" Μας υποχρέωσε και κλείσαμε τον λάκκον και μας υπόδειξε άλλον τόπο, μακριά από τους υπόλοιπους τάφους, σε μια γωνιά για να τους θάψουμε"[5].

Παρών στη διαδικασία αυτή ήταν και ο Παπάτσεστος, ο οποίος σε μια συγκλονιστική μαρτυρία αναφέρει ότι τον φώναξαν για να θάψει νεκρούς, πολλοί από τους οποίους μαζεύτηκαν από τους δρόμους και θάφτηκαν έξω από το κοιμητήριο. Μεταξύ αυτών, ο Παπάτσεστος διέκρινε και έναν 18χρονο νέο, ο οποίος ήταν ζωντανός! Ήταν απλώς τραυματισμένος στο πόδι και όταν τον έριξαν στον ομαδικό τάφο, τον είδε να κινείται[6]!

Από τις πιο πάνω μαρτυρίες προκύπτει ότι πράγματι υπάρχει ένας αδιευκρίνιστος αριθμός νεκρών από το πραξικόπημα, οι οποίοι θάφτηκαν χωρίς να αναγνωριστούν. Μήπως τα άτομα αυτά θεωρούνται αγνοούμενα και είναι στον σχετικό κατάλογο;

Το φαινόμενο της ομαδικής ταφής νεκρών επαναλήφθηκε και κατά τη διάρκεια της εισβολής. Ιδού τι μαρτυρεί ο διοικητής της Πολιτικής Άμυνας στην επαρχία Λευκωσίας Χρήστος Ηλιοφώτου: "Τις μέρες της εισβολής μου τηλεφώνησε στο γραφείο ένας αξιωματικός από το Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας και μου ζήτησε να πάρω νεκρούς για ταφή. Πήγα στο νοσοκομείο, ζήτησα τον υπεύθυνο και παρουσιάστηκε ένας Ελλαδίτης λοχαγός. Με οδήγησε στο νεκροτομείο και μου έδειξε ένα αριθμό νεκρών. Όπως υπολόγισα θα ήταν 45-50. Μου είπε πάρτους και πήγαινέ τους για ταφή. Του είπα ότι θα τους πάρω αφού μου δώσει προηγουμένως τα στοιχεία των νεκρών. Τότε άρχισε να με βρίζει και να μου

5. Χρονικόν της Σύγχρονης Κυπριακής Τραγωδίας, σ. 82.

6. Τα Νέα (Αθηνών), 28.2.1976.

λεει ότι δεν ήταν δουλειά μου αυτή. Του απάντησα ότι ήξερα πολύ καλά τη δουλειά μου και ανέφερα ότι στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχα υπηρετήσει ως ταγματάρχης στο Βρετανικό στρατό και ότι είχα θάψει πολλούς, αλλά κανένα χωρίς στοιχεία. Του είπα ότι θα έφευγα και θα επέστρεφα την επομένη με φωτογράφο του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών και οχήματα για να πάρω τους νεκρούς. Την επόμενη μέρα όταν πήγα στο νεκροτομείο με πληροφόρησαν ότι τους νεκρούς τους έθαψε ο στρατός"[7].

Ξέθαψα το σύζυγό μου!

Από φαντάρους που υπηρετούσαν στη Στρατιωτική Μουσική Εθνικής Φρουράς (ΣΜΕΦ) εκτιμάται ότι σε εκείνη την περίπτωση τάφηκαν δεκάδες στρατιώτες αγνώστου ταυτότητας. Μεταξύ αυτών ήταν και ο έφεδρος στρατιώτης Κύπρος Κυπριανίδης. Η σύζυγός του έμαθε τυχαία ότι ήταν θαμμένος στη Λακατάμεια. Ζήτησε τη συνεργασία του στρατού για να τον βρει, αλλά της το αρνήθηκαν. Έτσι, πήγε μόνη στο κοιμητήριο, έσκαψε και τον βρήκε. Πολλά χρόνια αργότερα περιέγραψε ως εξής την εμπειρία της:

"Γύρω στις 6 μ.μ. της 16ης Αυγούστου '74 επικοινώνησα τηλεφωνικώς με το σύζυγό μου Κύπρο Κυπριανίδη (υπάλληλο Υπ. Εμπορίου) το τάγμα του οποίου (316 ΤΠ) είχε πάρει θέσεις στον Άγιο Παύλο Λευκωσίας. Την επομένη το πρωί πήγα στην περιοχή Αγ. Παύλου για να τον συναντήσω αλλά διεξάγοντο μάχες και έφυγα. Μετά το τέλος των μαχών πήγα στο διοικητή του τάγματος Δημήτρη Αλευρομάγειρο για να ρωτήσω για την τύχη του συζύγου μου. Στη συνάντηση που ήταν παρών και ένας Κύπριος αξιωματικός μου ελέχθη ότι δεν γνώριζαν οτιδήποτε. Πέρασα τη γραμμή των δικών μας θέσεων και πήγα στους Οηέδες τους οποίους

7. Σελίδες, 1.12.1995.



"ΜΗΠΩΣ ΕΙΔΕΣ ΤΟ ΓΙΟ ΜΟΥ;"

ρώτησα αν είδαν να συλλαμβάνονται αιχμάλωτοι. Μου απάντησαν αρνητικά. Τους παρακάλεσα να ρωτήσουν και τους Τούρκους που βρίσκονταν πολύ πλησίον απέναντι. Οι Τούρκοι τους είπαν ότι δεν είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι κατά τη διάρκεια των μαχών και ότι υπήρχαν όμως νεκροί. Μετά από μερικές μέρες πήγα ξανά στο τάγμα του συζύγου μου, ρώτησα στρατιώτες και έμαθα ότι υπήρχαν νεκροί τους οποίους συνέλεξαν άνδρες της ΣΜΕΦ. Πήγα στη ΣΜΕΦ και βρήκα τους στρατιώτες που μάζεψαν τους νεκρούς. Ρώτησα αν είχαν θάψει κάποιον που φορούσε τζιν παντελόνι και στρατιωτικό πουκάμισο. Ένας είπε ότι θυμόταν κάποιο νεκρό με τζιν. Τους είχαν πάει για ταφή στη Λακατάμια. Επέστρεψα στον Αλευρομάγειρο και του είπα ότι ήθελα να κάνω εκταφή. Μου απάντησε ότι θα έπρεπε να αποταθώ σε δικαστή για να πάρω άδεια. Απευθύνθηκα σε δυο δικαστές οι οποίοι μου είπαν ότι δεν μπορούσαν να μου δώσουν άδεια εκταφής, έμμεσα όμως, με παρότρυναν

να προχωρήσω χωρίς άδεια. 'Μη φοβάσαι - μου είπε ο ένας - αν σε συλλάβουν εμείς θα σε δικάσουμε'.

Ήταν περί τα τέλη Σεπτεμβρίου 1974. Ήμουν αποφασισμένη. Δεν άντεχα να ζω στην αγωνία. Πήγαμε νύχτα στο Κοιμητήριο Λακατάμιας με εκσκαφέα και με δικούς μου ανθρώπους και ανοίξαμε τον ομαδικό τάφο που βρίσκεται στο τέρμα του Κοιμητηρίου. Με γάντια και μάσκες κατεβήκαμε μέσα κι αρχίσαμε να κοιτάζουμε ένα-ένα τους νεκρούς. Πρώτο αναγνώρισα κάποιον που εργαζόταν στη ΖΑΚΟ το όνομα του οποίου μου διαφεύγει τώρα. Τελικά βρήκα και το σύζυγό μου. Συγκλονισμένη έψαξα στις τζέπες του πουκαμίσου του και βρήκα τυλιγμένα σε νάυλον το στρατιωτικό Φύλλο Πορείας του, την ταυτότητά του καθώς και 5-6 λίρες. Δεν μπήκαν στον κόπο να κοιτάξουν καν στις τζέπες τους. Ήταν ακόμα φανερό από τον τρόπο που βρήκαμε τους νεκρούς ότι όπως τους είχαν τυλιγμένους σε κουβέρτες τους έθαψαν ρίχνοντας τους απλώς στο λάκκο. Είχε ξημερώσει όταν τελειώσαμε. Έφυγα αλαφιασμένη και αγανακτισμένη και πήγα στον Αλευρομάγειρο και του παρέδωσα το ΦΑΠ του συζύγου μου. Δεν πίστευε ότι θα το έκανα και θα έφτανα μέχρι την εκταφή. Όμως το έκανα και γνωρίζω ότι μετά από μένα το έκαναν κι άλλοι"[8].

Αναζητώντας κι άλλους νεκρούς

Μια δεύτερη, αποτυχημένη, απόπειρα αναζήτησης του νεκρού συζύγου μέσα σε ομαδικό τάφο στο κοιμητήριο Λακατάμειας, έγινε την ίδια περίοδο από τη Μαρούλα Σιάμιση, η οποία για πολλούς μήνες γυρνούσε στα στρατόπεδα και κτυπούσε πόρτες στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς ζητώντας πληροφορίες. "Ποτέ κανένας δεν μου έδωσε σαφείς πληροφορίες για την τύχη του. Στο τέλος, όταν με βαρέθηκαν να πηγαινοέρχομαι, μου έδωσαν ένα πιστοποιητικό που έγραφε ότι ο σύζυγός μου σκοτώθηκε

8. Σελίδες 1.12.1995.

και ήταν θαμμένος στη Λακατάμεια". Παρόλα αυτά, το όνομά του βρίσκεται στον κατάλογο των αγνοουμένων της Επιτροπής Συγγενών.

Από την έρευνα που έκανε η Σιάμιση πληροφορήθηκε ότι ο σύζυγός της σκοτώθηκε και θάφτηκε σε ομαδικό τάφο στο στρατιωτικό κοιμητήριο. "Εγώ δεν είδα ποτέ το σύζυγό μου νεκρό. Ούτε μπορώ να δεχτώ το γεγονός ότι το σώμα του μεταφέρθηκε σαν ψόφιο ζώο σε φορτηγό αυτοκίνητο, ρίχτηκε σε ένα μαζικό τάφο και σκεπάστηκε με χώμα", λέει.

Είκοσι μέρες μετά την ταφή του Ανδρέα Σιάμιση, στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1974, η σύζυγός του αποπειράθηκε να ανοίξει ομαδικό τάφο στο κοιμητήριο για να εντοπίσει το σώμα του. "Ήταν μια διαδικασία μακάβρια. Οι νεκροί ήταν θαμμένοι ο ένας πάνω στον άλλον όπως τα τσουβάλια. Φορούσαν τα κοσμήματά τους και είχαν στις τσέπες τους τα προσωπικά τους αντικείμενα. Τους σκέπασαν με το χώμα χωρίς να κάνουν αναγνώριση των ταυτοτήτων τους"[9]. Η Σιάμιση κατέρρευσε ψυχολογικά και δεν μπόρεσε να ολοκληρώσει το έργο της. Για πολλά χρόνια η εμπειρία του νεκροταφείου της ήταν εφιάλτης.

Ξεχασμένοι για 25 χρόνια

Αυτοί οι άνθρωποι, οι οποίοι πολέμησαν και έπεσαν στο πεδίο της μάχης, θάφτηκαν σαν σκυλιά σε ομαδικούς τάφους και παρέμειναν εκεί ξεχασμένοι για 25 ολόκληρα χρόνια. Παρά τις πληροφορίες που υπήρχαν από το 1974, η πολιτεία δεν έκανε καμιά σοβαρή προσπάθεια να εξακριβώσει την ταυτότητά τους και να ενημερώσει τις οικογένειές τους. Αντί να αναγνωρίσει τη θυσία και την προσφορά τους, τους κατέγραψε στη λίστα αγνοουμένων, εξαπατώντας τις οικογένειές τους και βυθίζοντάς τις στον πόνο και στη δυστυχία.

9. Ελευθεροτυπία (Αθηνών), 7.9.1998.



Η ΑΝΔΡΟΥΛΛΑ ΠΑΛΜΑ ΣΕ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΚΑΛΙΑ, ΛΙΓΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΗΣ.

Το 1995, είκοσι ολόκληρα χρόνια μετά την εισβολή, μια άλλη σύζυγος αγνοουμένου, η Ανδρούλα Πάλμα, πληροφορήθηκε ότι ο σύζυγός της ήταν νεκρός και θαμμένος στη Λακατάμεια. Από τότε άρχισε να διερευνά τις πληροφορίες και εξασφάλισε επιπρόσθετες μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν ότι πράγματι ο σύζυγός της είχε σκοτωθεί. Το τραγικό, όμως, είναι πως οι πληροφορίες αυτές ήταν εν γνώσει των αρχών από το 1974! Στην έρευνά της η Πάλμα συνάντησε συναδέλφους του συζύγου της, οι οποίοι είχαν δώσει καταθέσεις από τότε για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες κακοποιήθηκε και εκτελέστηκε από τους Τούρκους. Ένας από αυτούς, ο Λούκας Λινγκής, όταν πριν από πολλά χρόνια είδε την Ανδρούλα Πάλμα να μιλά στην τηλεόραση για τον αγνοούμενο σύζυγό της, έσπευσε στην αρμόδια υπηρεσία και έδωσε εκ νέου κατάθεση ότι ο Χαράλαμπος Πάλμας σκοτώθηκε στον Άγιο Παύλο. Παρόλα αυτά, η Ανδρούλα Πάλμα αφέθηκε να ζει στην άγνοια[10].

10. Η ιστορία της Ανδρούλας Πάλμα δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην εφημερίδα Φιλελεύθερος, στις 12 Απριλίου 1998, σε συνέντευξη που έδωσε στον γράφοντα. Ύστερα από αυτό, ο δημοσιογράφος Γιώργος Λανίτης δημοσίευσε στην αγγλόφωνη εφημερίδα Cyprus Weekly (1-8.5.1998) ένα άρθρο με το οποίο απολογήθηκε προς τους αναγνώστες του, διότι το 1981 έγραψε ένα άρθρο σε αμερικάνικο περιοδικό για την περίπτωση της Πάλμα, ισχυριζόμενος ότι ο σύζυγός της συλλήφθηκε αιχμάλωτος και δεν απελευθερώθηκε. "Η Πάλμα", έγραψε, "εξαπατήθηκε, όπως εξαπατήθηκα κι εγώ και εξαπάτησα τους αναγνώστες μου".

Η Πάλμα ενημερώθηκε για πρώτη φορά ανεπίσημα το 1995 ότι ο σύζυγός της ήταν νεκρός από την Υπηρεσία Αγνοουμένων. Όταν, όμως, άρχισε να ζητά εξηγήσεις και να διερευνά από μόνη της την υπόθεση, προσπάθησαν να την παρεμποδίσουν: "Ζήτησα να δω το φάκελό του και στην αρχή μου το αρνήθηκαν. Χρειάστηκε να αποταθώ σε δικηγόρο και μετά από πολλές πιέσεις μπόρεσα και τον είδα. Συμπεριφέρθηκαν σαν να ήθελαν κάτι να κρύψουν", αναφέρει.

Με αφετηρία τα στοιχεία του φακέλου, η Πάλμα άρχισε να ψάχνει και πολύ σύντομα βρήκε άκρη. "Εγώ που είμαι μια γυναίκα ταλαιπωρημένη, χωρίς να έχω στη διάθεσή μου τα μέσα που έχει ένα κράτος, έκανα έρευνα και έμαθα όλες τις λεπτομέρειες. Πήρα συνεντεύξεις από τα άτομα που ήταν μαζί του. Τα ονόματά τους είναι στο φάκελο. Πήγα με δικά μου έξοδα στην Ελλάδα και πήρα συνέντευξη από άνθρωπο που είδε το σύζυγό μου να σκοτώνεται. Το επίσημο κράτος δεν μπορούσε να κάνει αυτό το πράγμα;"

"Μας χρησιμοποίησαν..."

Η περιπέτεια της Πάλμα σημάδεψε ολόκληρη τη ζωή της και τη ζωή των παιδιών της. "Διαφορετική θα ήταν η ζωή μου αν γνώριζα από τότε ότι ο σύζυγός μου ήταν νεκρός. Άλλο να είσαι σύζυγος πεσόντος και άλλο αγνοουμένου. Ήμουν τότε 27 χρονών. Μπορούσα να παντρευτώ έναν άνθρωπο, ο οποίος θα υποστήριζε και τα παιδιά μου. Θα τιμούσα τη μνήμη του συζύγου μου, αλλά η ζωή μου θα άλλαζε. Με την τροπή που πήραν τα πράγματα, η δική μου ζωή ήταν μια συνεχής τραγωδία. Αυτή την τραγωδία αναπόφευκτα τη μετέδωσα και στα παιδιά μου. Ο γιος μου ήταν άρρωστος και πέθανε πριν από δύο χρόνια. Όλο με ρωτούσε εάν θα μάθουμε τελικά τι έγινε ο πατέρας του. Έχω δυο κόρες παντρεμένες. Η μια κατοικεί κοντά στο κοιμητήριο της Λακατάμειας. Όταν το έμαθε ότι ο πατέρας της ήταν εκεί θαμμένος, μου είπε πως ήταν οδυνηρό να κατοικεί τόσο κοντά στον τάφο του και να μην το γνωρίζει".



Η ΑΝΔΡΟΥΛΑ ΠΑΛΜΑ ΑΝΑΖΗΤΕΙ ΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΗΣ ΣΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΠΟΥ ΒΟΗΘΗΣΕ ΤΟΤΕ ΣΤΙΣ ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΤΑΦΕΣ ΠΕΣΟΝΤΩΝ.

Η Πάλμα είναι σήμερα αγανακτισμένη με τις αρμόδιες υπηρεσίες. "Μας χρησιμοποίησαν όσο πιο πολύ μπορούσαν. Τώρα νομίζω ότι αρχίσαμε να γινόμαστε ενοχλητικοί. Μας έστυψαν σαν τις λεμονόκουπες και ετοιμάζονται να μας πετάξουν. Σπαταλήσαμε όλη μας τη ζωή να γυρίζουμε τις εκδηλώσεις. Να μας δείχνουν στις πλατείες, να κερδίζουν τις εκλογές και να λένε ότι αγωνίζονται".

Όταν η Πάλμα έμαθε την αλήθεια, κάτι γκρεμίστηκε μέσα της. "Μετά που

έμαθα ότι ο σύζυγός μου είναι νεκρός, είπα πως δεν έχει νόημα να αγωνίζομαι πλέον για το θέμα των αγνοουμένων. Αισθάνομαι ότι προσβάλλεται η μνήμη των νεκρών του πολέμου. Αυτοί οι άνθρωποι δίψασαν στο μέτωπο και κακοποιήθηκαν άγρια από τους Τούρκους προτού τους εκτελέσουν. Αυτή ήταν η τιμή που τους άξιζε; Να τους θάψουν σαν τα σκυλιά σε μια γωνιά του νεκροταφείου και να τους έχουν εκεί πεταγμένους για 24 χρόνια; Τόπος που δεν τιμά τους νεκρούς του δεν έχει μέλλον".

Η Ανδρούλα Πάλμα ζήτησε από τους αρμοδίους να προχωρήσουν σε εκταφές στο κοιμητήριο Λακατάμειας και προειδοποίησε πως εάν δεν το έκανε η κυβέρνηση, θα το έκανε μόνη της. Εικοσιτέσσερα ακριβώς χρόνια μετά την ταφή του συζύγου της, τα ξημερώματα της 17ης Αυγούστου 1998, η Πάλμα μαζί με τη Μαρούλα Σιάμιση, αποπειράθηκαν ξανά να ανοίξουν τον τάφο, για να εντοπίσουν τα λείψανα των συζύγων τους. Παρενέβη η αστυνομία και τις εμπόδισε, ενώ δόθηκε η υπόσχεση ότι θα λαμβανόταν πολιτική απόφαση για εκταφές λειψάνων αγνοουμένων. Το καλοκαίρι του 1998 ωρίμασε πλέον η ιδέα για πιο ριζοσπαστική παρέμβαση εκ μέρους της πολιτείας για να επιλυθεί το πρόβλημα των αγνοουμένων.

Αναλαμβάνει το ΥΠΕΞ

Στο μεταξύ, από τις αρχές του 1977 επί υπουργίας Ιωάννη Κασουλίδη, ο χειρισμός του προβλήματος ξέφυγε από τα χέρια της Υπηρεσίας Αγνοουμένων και των οργανωμένων συγγενών και περιήλθε για πρώτη φορά στα χέρια του Υπουργείου Εξωτερικών. Το πρόβλημα άρχισε να αντιμετωπίζεται πλέον με καθαρά ανθρωπιστικά κριτήρια και με σεβασμό προς την αλήθεια, όποια κι αν ήταν αυτή.

Τον Ιούλιο του 1997, ως αποτέλεσμα της συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών και της προεδρίας, ο Κληρίδης πρότεινε στον

Ντενκτάς μια νέα συμφωνία για τους αγνοουμένους, στη βάση των αρχών που συζητούσε το 1993 με τον Πολ Βουρθ. Η συμφωνία αυτή προνοούσε τη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων με πειστικά και αποδεικτικά στοιχεία και για όσους αποδεικνυόταν ότι είναι νεκροί να γίνονταν εκταφές, αναγνωρίσεις και παράδοση των λειψάνων στις οικογένειές τους για να τους θάψουν σύμφωνα με τις θρησκευτικές τους παραδόσεις. Ο Ντενκτάς αποδέχτηκε την πρόταση Κληρίδη και η συμφωνία ανακοινώθηκε την 31η Ιουλίου 1997.

Οι Επιτροπές Συγγενών αντέδρασαν για άλλη μια φορά, αλλά πολύ σύντομα αναθεώρησαν τη στάση τους και προσαρμόστηκαν στην πολιτική της κυβέρνησης. Η ελληνοκυπριακή πλευρά σεβάστηκε τη συμφωνία του Ιουλίου, αλλά ο Ντενκτάς υπαναχώρησε. Ήταν η πρώτη φορά από το 1974 που η ελληνοκυπριακή πλευρά ανέλαβε πρωτοβουλίες και έφερε την άλλη πλευρά σε δύσκολη θέση.
Μετά την υπαναχώρηση του Ντενκτάς, η κυβέρνηση έκανε ακόμη ένα μεγάλο βήμα προς τα εμπρός, παίρνοντας την πολιτική απόφαση για εκταφές λειψάνων, μεταξύ των οποίων και αγνοουμένων που ήταν θαμμένοι στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου. Οι εκταφές θα αποδείξουν, με τεκμήρια πλέον, το μέγεθος της εγκληματικής αμέλειας και προχειρότητας στη διαχείριση του τεράστιου προβλήματος των αγνοουμένων.

Η ευθύνη για τις εκταφές ανατέθηκε στην οργάνωση "Γιατροί για την Ειρήνη", στην οποία απονεμήθηκε το 1997 από κοινού με άλλη ανθρωπιστική οργάνωση το Νόμπελ Ειρήνης. Επικεφαλής της ομάδας των γιατρών είναι ο καθηγητής Ουίλιαμ Χάγκλαντ. Η ομάδα πραγματοποίησε τα τελευταία χρόνια εκταφές στη Σομαλία, τη Ρουάντα, την Κροατία και τη Βοσνία.

Οι εκταφές άρχισαν την πρώτη εβδομάδα του Ιουνίου του 1999, στο στρατιωτικό κοιμητήριο Λακατάμειας και στο κοιμητήριο Κωνσταντίνου

και Ελένης στη Λευκωσία. Όταν το Νοέμβριο ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα των πρώτων εκταφών, η κοινή γνώμη έμεινε κατάπληκτη, όταν πληροφορήθηκε ότι βρέθηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμειας τα λείψανα του 16χρονου αγνοουμένου Ζήνωνα Ζήνωνος, τον οποίο η οικογένειά του θεωρούσε κρατούμενο των Τούρκων.

Ο Ζήνωνος ήταν ορφανός από πατέρα. Είχε άλλα πέντε αδέλφια και ως το μεγαλύτερο παιδί ήταν ο προστάτης της οικογένειας. Αν και ανήλικος, κατατάγηκε εθελοντής στην Εθνική Φρουρά και βοηθούσε τους στρατιώτες στη μεταφορά πυρομαχικών, στις μάχες που έγιναν στην περιοχή Ομορφίτας στη Λευκωσία, στις 21 και 22 Ιουλίου 1974. Στις 22 Ιουλίου κτυπήθηκε από σφαίρα τούρκου ακροβολιστή και τραυματίστηκε σοβαρά. Ο έφεδρος φοιτητής της ιατρικής Νέαρχος Ρώσος του πρόσφερε τις πρώτες βοήθειες και τον συνόδευσε κατά τη μεταφορά του στο νοσοκομείο με ασθενοφόρο. Εκεί τον παρέλαβαν οι γιατροί και όπως μαρτυρεί σήμερα ο Νέαρχος Ρώσος, σε μια ώρα του ανακοινώθηκε ότι ήταν νεκρός[11].

Ο νεαρός Ζήνωνας θάφτηκε μαζί με άλλους νεκρούς της εισβολής στο κοιμητήριο Λακατάμειας, χωρίς να ενημερωθούν οι δικοί του. Η οικογένειά του τον δήλωσε αγνοούμενο και από τότε περίμενε το γυρισμό του. Όταν τα λείψανα του Ζήνωνος αναγνωρίστηκαν με τη μέθοδο του DNA, άρχισαν να εμφανίζονται στις εφημερίδες λεπτομερείς περιγραφές από αυτόπτες μάρτυρες για τη δράση του και τον τρόπο που σκοτώθηκε, για να ξεδιπλωθεί μια πραγματικά ηρωική στάση εκ μέρους ενός παιδιού, που πολέμησε εθελοντικά και έπεσε στη μάχη, για να θαφτεί σε μια γωνιά του νεκροταφείου χωρίς κηδεία, χωρίς καμιά τιμή, χωρίς καμιά αναγνώριση της προσφοράς του.

11. Πολίτης, 5.11.1999.

Τουλάχιστον πέντε άτομα, μεταξύ των οποίων ο διοικητής της μονάδας στην οποία υπηρέτησε εθελοντικά, αποδείχτηκε πως γνώριζαν ότι σκοτώθηκε, αλλά η μάνα του τον θεωρούσε αγνοούμενο και όμηρο στα χέρια των Τούρκων. Τότε άρχισαν να τίθενται τα βασανιστικά ερωτήματα: Γιατί δεν μερίμνησε το κράτος τόσα χρόνια να συλλέξει πληροφορίες για τον κάθε αγνοούμενο; Τι έκαναν όλα αυτά τα χρόνια οι αρμόδιες υπηρεσίες; Γιατί να ζητούμε από τους Τούρκους έναν άνθρωπο που εξαφανίστηκε μέσα από τα δικά μας χέρια; Πόσες άλλες περιπτώσεις σαν κι αυτή του Ζήνωνος να κρύβει ο κατάλογος των αγνοουμένων; Πόσες ηρωικές πράξεις ανθρώπων που έπεσαν στο μέτωπο, ανεξαρτήτως του πού βρίσκονται σήμερα τα λείψανά τους, είναι εντελώς άγνωστες, διότι το κράτος και οι υπηρεσίες του δεν μερίμνησαν όλα αυτά τα χρόνια να αναζητήσουν τα ίχνη του καθενός και να καταγράψουν τη δική τους ιστορία; Πόσες οικογένειες υποφέρουν ζώντας αυτή την ατέλειωτη αγωνία;
Η περίπτωση του Ζήνωνος αποτελεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα της χρησιμότητας της δημοσιοποίησης του καταλόγου. Εάν η Υπηρεσία Αγνοουμένων δημοσίευε τον κατάλογο, αλλά και μια προς μια τις περιπτώσεις των αγνοουμένων, με τα ακριβή στοιχεία και τις φωτογραφίες τους στις εφημερίδες και ζητούσε από το κοινό πληροφορίες, σίγουρα πολλές οικογένειες θα είχαν ενημερωθεί έγκαιρα για την τύχη των δικών τους και δεν θα ζούσαν για τόσα χρόνια το μαρτύριο της μάταιης αναμονής.

Ο γενικός εισαγγελέας Αλέκος Μαρκίδης, μετά το σάλο που προκλήθηκε, δήλωσε ότι διέταξε έρευνα για να διαπιστωθεί γιατί δεν δόθηκαν οι πληροφορίες αυτές από το 1974[12]. Η τύχη της έρευνας αυτής ήταν η ίδια με αυτής που εξήγγειλε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Μιχάλης Παπαπέτρου, σχετικά με τις προσθαφαιρέσεις ονομάτων από τον κατάλογο των αγνοουμένων.

12. Cyprus Mail, 6.11.1999.

Η πολιτεία δεν έδωσε καμιά εξήγηση για την αδράνεια που έχει επιδειχθεί στο πρόβλημα των αγνοουμένων. Περιορίστηκε μόνο σε δημόσια απολογία για τα όσα δεν έγιναν. Ο υπουργός Άμυνας Σωκράτης Χάσικος, μιλώντας σε τρισάγιο στο χώρο όπου έγινε η αναγνώριση των λειψάνων του Ζήνωνα Ζήνωνος, ζήτησε εκ μέρους της πολιτείας συγνώμη για τον τρόπο που διαχειρίστηκε το πρόβλημα των αγνοουμένων. "Είναι χρέος αυτής της πολιτείας, μέγιστη οφειλή απέναντι στους νεκρούς και στους ζώντες οικείους τους, να κάνει ό,τι μπορεί για να αποκαλυφθεί έστω και τώρα, 25 χρόνια μετά, η πάσα αλήθεια"[13].

13. Ανακοίνωση Γ.Τ.Π., 6.11.1999.

Τα μεγάλα ψέματα και οι μισές αλήθειες

Κατά τη διάρκεια των δύο γύρων της εισβολής ο τουρκικός στρατός, παραβιάζοντας κάθε έννοια δικαίου και νομιμότητας, μετέφερε αιχμαλώτους πολέμου σε φυλακές ποινικού δικαίου στην Τουρκία. Το τουρκικό κράτος ισχυρίζεται ότι όλοι οι αιχμάλωτοι πολέμου επέστρεψαν στην Κύπρο και παραδόθηκαν στις κυπριακές αρχές με τη συνεργασία του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Από τη στιγμή, όμως, που δεν έγινε ποτέ μια ενδελεχής έρευνα στην Τουρκία από ένα ανεξάρτητο σώμα, κανένας δεν μπορεί να γνωρίζει μετά βεβαιότητας εάν όντως επέστρεψαν ή όχι όλοι οι αιχμάλωτοι.

Για όσους δεν επέστρεψαν και τα ίχνη τους χάθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου, η Τουρκία, ως κατοχική δύναμη, έχει την ευθύνη να δώσει εξηγήσεις για το τι απέγιναν. Εάν είναι νεκροί, να εξηγήσει πώς σκοτώθηκαν και να επιστρέψει τα λείψανά τους. Αν είναι ζωντανοί, να τους απελευθερώσει.

Από την άλλη, η κυβέρνηση της Κύπρου είχε υποχρέωση απέναντι στους πολίτες της να εξαντλήσει όλα τα περιθώρια έρευνας που υπήρχαν, ανεξαρτήτως της μη συνεργασίας της Τουρκίας, για να γνωρίζει τι ακριβώς έχει συμβεί σε αυτούς τους ανθρώπους. Είχε, ακόμη, υποχρέωση να ενημερώνει τους συγγενείς τους για την πορεία των ερευνών και για τα στοιχεία που είχε συγκεντρώσει.

Η Τουρκία, βεβαίως, πάντοτε επιδίωκε να αποφύγει την ουσιαστική έρευνα για τους αγνοουμένους, διότι ως επιτιθέμενη δύναμη επιθυμεί να αποποιηθεί τα εγκλήματα πολέμου στα οποία ενέχεται. Η θέση των Τούρκων, όπως διατυπώνεται στα προπαγανδιστικά τους έντυπα, είναι πως δεν υπάρχουν εν ζωή αγνοούμενοι και ότι οι πιο πολλοί από αυτούς σκοτώθηκαν στο πραξικόπημα και άδικα τους αναζητάμε από εκείνους. Τη θέση αυτή πρώτος διατύπωσε ο Ντενκτάς στις πρώτες συναντήσεις που είχε με τον Κληρίδη το 1974, κατά τις οποίες συζήτησαν ανθρωπιστικά θέματα, και την επαναλαμβάνουν μέχρι σήμερα όλες οι τουρκικές κυβερνήσεις.

Το "ειλικρινές μήνυμα" Οζάλ

Το πρόβλημα των αγνοουμένων έθεσε και ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου στον τούρκο πρωθυπουργό Τουργούτ Οζάλ, στη συνάντηση που είχαν στο Νταβός της Ελβετίας, τον Ιανουάριο του 1988. Ήταν μια περίοδος κατά την οποία γινόταν προσπάθεια αποκατάστασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων και ο Παπανδρέου το ζήτησε ως προσωπική χάρη από τον Οζάλ να διερευνήσει το πρόβλημα των αγνοουμένων. Ο Οζάλ μετέφερε στον Παπανδρέου "το ειλικρινές μήνυμα" ότι δεν υπάρχουν εν ζωή αγνοούμενοι στην Τουρκία. Ο Παπανδρέου ενημέρωσε για τη θέση των Τούρκων το Υπουργικό Συμβούλιο. Η πληροφορία αφέθηκε να διαρρεύσει στην εφημερίδα *Αυριανή* και δημοσιεύτηκε στις 4 Φεβρουαρίου 1988. Ο ισχυρισμός αυτός του Τουργούτ Οζάλ ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων κατά του Παπανδρέου, διότι έδωσε πίστη στους ισχυρισμούς του Οζάλ.

Ο Ραούφ Ντενκτάς σε συνέντευξη που έδωσε στον τηλεοπτικό σταθμό *Σίγμα*, το Μάρτιο του 1996, παραδέχθηκε δημόσια ότι ένας αριθμός αιχμαλώτων του 1974 παραδόθηκε από τον τουρκικό στρατό σε Τουρκοκυπρίους της ΤΜΤ, οι οποίοι τους σκότωσαν για αντίποινα. Ο Ντενκτάς αρ-



Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ Ο ΝΙΚΟΣ ΣΕΡΓΙΔΗΣ.

νείται, ωστόσο, να συνεργαστεί για την ανεύρεση των λειψάνων τους και την επιστροφή τους στους συγγενείς τους.

Την εκδοχή του Ντενκτάς υιοθετεί και το αμερικανικό Στέιτ Ντιπάρτμεντ μέσα από την έκθεση ομάδας ερευνητών με επικεφαλής τον διπλωμάτη Ρόμπερτ Ντίλον, οι οποίοι διερεύνησαν την τύχη των πέντε αμερικανικής καταγωγής αγνοουμένων. Μετά από μια έρευνα παρωδία, χωρίς να παρουσιάζονται οποιαδήποτε αξιόπιστα τεκμήρια, επιχειρείται η απαλλαγή του τουρκικού στρατού κατοχής από τις ευθύνες του και η απόδοση του προβλήματος σε εξτρεμιστές της ΤΜΤ και στην ΕΟΚΑ Β'.

Τα τεκμήρια

Παρά το γεγονός ότι η Υπηρεσία Αγνοουμένων της Κύπρου, όπως φαίνεται και στα προηγούμενα κεφάλαια, απέτυχε γενικώς να διερευνήσει σε βάθος τις συνθήκες εξαφάνισης των αγνοουμένων, εντούτοις υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία για εκατοντάδες αγνοουμένους που θεάθηκαν ζωντανοί στα χέρια των Τούρκων. Σύμφωνα με ενημέρωση του γενικού εισαγγελέα στην Επιτροπή Προσφύγων Αγνοουμένων και Παθόντων της Βουλής των Αντιπροσώπων, για τουλάχιστον 400 από τους αγνοουμένους υπάρχουν Τουρκοκύπριοι ή τούρκοι στρατιώτες μάρτυρες της σύλληψης ή και κράτησής τους στην περιοχή που ελέγχει ο κατοχικός στρατός. Για ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις υπάρχουν φωτογραφίες, που τους δείχνουν αιχμάλωτους στα χέρια των Τούρκων.

Δεν πρέπει βεβαίως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να υπάρχουν περιπτώσεις αγνοουμένων που σκοτώθηκαν στις μάχες. Και για αυτούς και για όσους συνελήφθησαν αιχμάλωτοι και δεν επέστρεψαν, η Τουρκία και το κατοχικό καθεστώς οφείλουν στους συγγενείς τους μια τεκμηριωμένη απάντηση.

Δεν ήθελαν την έρευνα

Προς αυτή την κατεύθυνση θα έπρεπε να ήταν προσανατολισμένη και η πολιτική της κυπριακής κυβέρνησης, η οποία, αφού θα εξαντλούσε όλα τα περιθώρια έρευνας που είχε στη διάθεσή της, θα έπρεπε να πιέζει φορτικά την Τουρκία για να δώσει απαντήσεις για την τύχη των αγνοουμένων. Για να εφαρμοστεί, όμως, μια τέτοια πολιτική έπρεπε να προηγηθεί μια σοβαρή και ενδελεχής έρευνα, για να υπάρχουν σαφή και αξιόπιστα στοιχεία για το μέγεθος και τη φύση του προβλήματος. Όπως αποδεικνύεται σήμερα, η Υπηρεσία Αγνοουμένων και η ηγεσία της Επιτροπής Συγγενών, οι οποίοι διαχειρίζονταν το πρόβλημα, δεν ενδιαφέρονταν για ουσιαστική έρευνα. Ενδεικτική είναι η μαρτυρία του δημοσιο-

γράφου Τάκη Αγαθοκλέους, ο οποίος έζησε την εξής συγκλονιστική εμπειρία: Το 1974 ζούσε στον Κοντεμένο και το πρωί της 20ής Ιουλίου ξύπνησε από τους βομβαρδισμούς της τουρκικής αεροπορίας: "Δεκάδες τουρκικά αεροπλάνα ορμούσαν πάνω στα αυτοκίνητα της Εθνικής Φρουράς που ήταν γεμάτα στρατιώτες και με τις βόμβες τους τα διέλυσαν, σκορπώντας το θάνατο. Σαν τρελοί οι φαντάροι μας έτρεχαν μέσα στα καιγόμενα από τις βόμβες σπαρτά για να γλιτώσουν, αλλά τα μυδραλιοβόλα των αεροπλάνων αποτελείωναν το έργο των βομβών"[1].

Οι κάτοικοι του Κοντεμένου εγκατέλειψαν το χωριό και βγήκαν στα βουνά για να προστατευτούν. Μετά από μερικές μέρες, μια ομάδα νέων, μεταξύ των οποίων και ο Αγαθοκλέους, κατέβηκαν στο χωριό για προμήθειες και βρήκαν τους αγρούς γεμάτους πτώματα σε αποσύνθεση. Με τη βοήθεια μιας μπουλντόζας έθαψαν τους νεκρούς σε ένα κρατήρα που είχε ανοίξει μια βόμβα. Ύστερα από χρόνια, όταν δημιουργήθηκε σάλος για το πρόβλημα των αγνοουμένων, ο Αγαθοκλέους, όντας πλέον δημοσιογράφος, δημοσίευσε την εμπειρία του στην εφημερίδα που εργαζόταν. Κανένας αρμόδιος δεν ενδιαφέρθηκε για τη μαρτυρία του. Τον κάλεσαν μόνο στην Υπηρεσία Αγνοουμένων και του συνέστησαν να μην ασχοληθεί ξανά, διότι θα έβλαπτε την υπόθεση των αγνοουμένων. "Για πολιτικούς λόγους μας συμφέρει να δείχνουμε πολλούς αγνοουμένους", του είπαν[2]!

Αυτή ήταν εν πολλοίς η επίσημη πολιτική για τους αγνοουμένους: Όσο πιο πολλούς αγνοουμένους λέγαμε ότι είχαμε τόσο πιο δυνατή ήταν η υπόθεσή μας. Μια ενδελεχής έρευνα για το θέμα των αγνοουμένων σίγουρα θα έφερνε στην επιφάνεια και υποθέσεις αγνοουμένων που είναι νεκροί. Σύμφωνα με την αντίληψη που επιβλήθηκε, όμως, κάθε αναφορά

1. Αλήθεια, 14.10.1995.

2. Αλήθεια, 14.10.1995 και 6.11.1999.



Η ΠΙΟ ΓΝΩΣΤΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ Η ΟΠΟΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΕΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΠΕΣΤΡΕΨΑΝ. ΛΗΦΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΥΡΚΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗ, Ο ΟΠΟΙΟΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ ΤΟ 1974. ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΚΟΡΕΛΛΗ ΑΝΤΩΝΑΚΗ (1), ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΝΙΚΟ (2), ΣΚΟΡΔΗ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟ (3) ΚΑΙ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΗ (4).

σε νεκρούς ισοδυναμούσε με προδοσία. Διότι η παραδοχή ότι υπάρχουν και νεκροί θα μείωνε τον αριθμό και άρα, κατά τη δική τους λογική, θα αποδυνάμωνε την υπόθεση των αγνοουμένων. Έτσι, παρεμβάλλονταν εμπόδια σε κάθε προσπάθεια για διερεύνηση της τύχης αγνοουμένου

που ενδεχομένως θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι είναι νεκρός. Αυτή η στάση, όμως, στην ουσία αποδυνάμωνε την υπόθεση των αγνοουμένων και ενίσχυε την τουρκική πολιτική, η οποία υπονόμευε οποιαδήποτε προσπάθεια για ουσιαστική έρευνα. Έτσι, στο τέλος της ημέρας, όσοι αντιτάσσονταν στη διεξαγωγή ερευνών συμβάδιζαν με την τουρκική πολιτική.

Το παιχνίδι των ζωντανών

Η πολιτική που ακολουθείτο από την Υπηρεσία Αγνοουμένων και την ηγεσία της Επιτροπής Συγγενών στηριζόταν σχεδόν αποκλειστικά στην ανάδειξη των υποθέσεων που αναφέρονταν σε ζωντανούς αγνοουμένους. Ο οικονόμος Χριστόφορος, ως εκφραστής της πολιτικής αυτής, συνήθιζε πολύ συχνά να αναφέρεται σε πληροφορίες που είχε περί αγνοουμένων που ήταν ζωντανοί και κρατούνταν στην Τουρκία. Τις δηλώσεις αυτές τις έκανε συνήθως στο εξωτερικό, όταν πήγαινε για διαφώτιση, μετά την επιστροφή του, όταν ανακοίνωνε τα αποτελέσματα των επαφών του, ή όταν ήθελε να ασκήσει πίεση στην κυβέρνηση.

"Οι συγγενείς των αγνοουμένων είναι πέραν πάσης αμφιβολίας πεπεισμένοι ότι αγνοούμενοι βρίσκονται στη ζωή" και "μελετάται προσεκτικά και με κάθε σοβαρότητα το θέμα της σωτηρίας τους"[3], επαναλάμβανε συνεχώς από τα πρώτα χρόνια της εισβολής, δίνοντας την εντύπωση ότι η απελευθέρωσή τους ήταν πλέον θέμα χειρισμού.

Σε συνέντευξη τύπου στην Αθήνα, στις 20 Ιουλίου 1982, διαβεβαίωνε: "Έχουμε στοιχεία και μαρτυρίες που αποδεικνύουν ότι οι περισσότεροι από τους 1619 Ελληνοκύπριους αγνοουμένους ζουν στην Τουρκία και στην κατεχόμενη Κύπρο"[4].

3. Αλήθεια, 12.2.1978.

4. Έθνος, 21.7.1982.

Σε διάσκεψη τύπου στο Στρασβούργο, το Σεπτέμβριο του 1986, απαντώντας σε ερώτηση δημοσιογράφου εάν υπάρχουν ζωντανοί αγνοούμενοι, ο οικονόμος Χριστόφορος είπε ότι έχει "πολύ πρόσφατες πληροφορίες για το θέμα αυτό". Όταν του ζητήθηκε να διευκρινίσει, είπε ότι δεν μπορούσε να δώσει περισσότερες πληροφορίες για το πού πιθανόν να βρίσκονταν αγνοούμενοι, για να μην επωφεληθούν οι τουρκικές αρχές να μετακινήσουν τα άτομα αυτά προτού καταστεί δυνατή η σχετική έρευνα[5].

Σε μια άλλη από τις συχνές περιοδείες στην Ευρώπη για διαφώτιση, η οποία έγινε τον Οκτώβριο του 1987 και περιλάμβανε σταθμούς στη Ρώμη, το Στρασβούργο, τις Βρυξέλλες, το Παρίσι, το Λονδίνο και τη Βόννη, έδωσε συνέντευξη τύπου σε γαλλική εφημερίδα και αναφέρθηκε σε πληροφορίες που έφτασαν τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου, σύμφωνα με τις οποίες "20 Ελληνοκύπριοι ζουν σε φυλακές της Ανατολίας"[6].

Το 1988, σε άλλη συνέντευξή του, ανέβαζε τον αριθμό των ζώντων αγνοουμένων στους 300: "Εμείς πιστεύουμε πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι άνθρωποι δικοί μας ζουν στην Τουρκία. Αλλά για να μη θέσουμε σε κίνδυνο τη ζωή τους δεν λέμε ποιοι είναι και πού είναι. (...) Από τις μέχρι τώρα έρευνές μας, έχουμε πληροφορίες ότι ζουν 300 περίπου αγνοούμενοι"[7].

Ακόμη, σε συνέντευξη τύπου που έδωσε το Σεπτέμβριο του 1991, έλεγε: "Εκείνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι από στοιχεία που έχουμε στα χέρια μας είμαστε πεπεισμένοι ότι βρίσκονται άνθρωποι στη ζωή. Τώρα,

5. Ανακοίνωση τύπου Επιτροπής Συγγενών, 10.9.1986.

6. Αλήθεια, 20.10.1987.

7. Ελευθερία της Γνώμης, 20.2.1988.

απ' εκεί και πέρα δεν μπορώ να πω περισσότερα πράγματα"[8]. Σε νέες πληροφορίες για αγνοουμένους αναφέρθηκε και το 1994, σε άλλη συνέντευξή του: "Ναι πιστεύω ότι ζουν αγνοούμενοι. Και οι πληροφορίες αυτές δεν προέρχονται από οποιοδήποτε άτομο. Οι πληροφορίες που υπάρχουν και μας δίνουν ελπίδες ότι ζουν αγνοούμενοι, προέρχονται από κυβερνητικές πηγές του εξωτερικού"[9].

Το μοιραίο λάθος

Οι πληροφορίες τις οποίες επικαλέστηκε τόσες φορές ο οικονόμος Χριστόφορος ήταν αόριστες και ατεκμηρίωτες και τελικά έγιναν μπούμερανγκ κατά της υπόθεσης των αγνοουμένων. Διότι, όταν κάποιος ισχυρίζεται ότι έχει συγκεκριμένες πληροφορίες για ζωντανούς αγνοουμένους, τότε αναλαμβάνει και το βάρος της απόδειξης.

Στην πραγματικότητα οι συχνές δηλώσεις του οικονόμου Χριστόφορου περί ζωντανών αγνοουμένων φαίνεται ότι ήταν μέρος της τακτικής που ακολουθούσε για να εκβιάζει την κυβερνητική πολιτική και να διεγείρει τα συναισθήματα των συγγενών, στην προσπάθειά του να κρατηθεί στην εξουσία.

Η τελευταία φορά που επιχείρησε να παίξει αυτό το παιχνίδι ήταν μοιραία για τον ίδιο, αφού το κύρος του είχε ήδη τρωθεί, ως αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης με τον Λέανδρο Ζαχαριάδη και των όσων είχαν ακολουθήσει. Το Μάρτιο του 1998, ο οικονόμος Χριστόφορος, προφανώς μη έχοντας καταλάβει ότι οι συνθήκες είχαν πλέον αλλάξει, δοκίμασε να παίξει ξανά το ίδιο χαρτί, ανακοινώνοντας ότι είχε πληροφορίες πως 14 αγνοούμενοι ήταν ζωντανοί και κρατούνταν σε γειτονική χώρα. Μίλησε, μάλιστα, και για

8. Ελευθεροτυπία, 22.9.1991.

9. Το Βήμα, 24.10.1994.

βιντεοταινία ντοκουμέντο που είχε στην κατοχή του. Αυτή τη φορά οι δηλώσεις του προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις και τον υποχρέωσαν να παραιτηθεί από πρόεδρος της Επιτροπής Αγώνα και να αποσυρθεί οριστικά.

Αυτό, βεβαίως, το παιχνίδι των συναισθημάτων ο οικονόμος Χριστόφορος το έπαιζε με την ανοχή των κυβερνήσεων, οι οποίες σε καμιά περίπτωση δεν τον κάλεσαν να δώσει τα στοιχεία που έλεγε ότι κατείχε. Με την ανοχή του αυτή το κράτος γινόταν στην ουσία συνένοχο στην εκμετάλλευση του ανθρώπινου πόνου από τον οικονόμο Χριστόφορο.

Και ο τύπος στην παγίδα

Αυτή η τακτική περί ζωντανών αγνοουμένων που ζουν στην Τουρκία παρέσυρε και πολλούς δημοσιογράφους οι οποίοι, ενεργώντας πολλές φορές καλοπροαίρετα, έχουν αναπαραγάγει ιστορίες περί αγνοουμένων που θεάθηκαν ζωντανοί στην Τουρκία. Το περιοδικό *Ταχυδρόμος* των Αθηνών δημοσίευσε μια ανθολόγηση των "πληροφοριών" αυτών, σε μια προσπάθεια να αποδείξει ότι υπάρχουν όντως αγνοούμενοι εν ζωή:

Πρώτη μαρτυρία: "Σε μια πόλη της Δυτικής Μακεδονίας [ανώνυμη]... η εργάτρια του συσκευαστηρίου φρούτων [κι αυτή ανώνυμη] ξετύλιγε τα λεμόνια - εισαγωγή από την Τουρκία - από τα λεπτά τους τσιγαρόχαρτα (...) Κι εκεί στη μονοτονία του λεπτού χαρτιού, απ' το οποίο έβγαζε το κίτρινο λεμόνι κάτι γκριζάριζε. Ένα 'ραβασάκι' με κάτι κολυβογράμματα από μολύβι μελανί. Και η κοπέλα ξαφνιασμένη διάβασε: 'Είμαι Έλληνας. Εδώ δουλεύω. Βοηθείστε μας'. Το ραβασάκι, κραυγή απόγνωσης, πήρε κάποιο δρόμο...".

Δεύτερη μαρτυρία: "Ένα ζευγάρι μεσήλικων Εγγλέζων [ανώνυμων] τουριστών έκαμε διακοπές στην Τουρκία. Χάλασε το αυτοκίνητό τους. Κάθισαν σ' ένα καφενείο να περιμένουν. Απ' το καφενείο, είδαν μια ομάδα 15 περίπου ρακένδυτων και αλυσοδεμένων ανδρών, να δουλεύουν σε ομα-

δικά έργα, κάτω από αυστηρή επιτήρηση οπλισμένων στρατιωτών. Η σκηνή τους εντυπωσίασε και ρώτησαν τους άλλους θαμώνες, γιατί αυτοί οι άνθρωποι δουλεύουν κάτω απ' τις μεσαιωνικές αυτές συνθήκες. Χαμηλόφωνα, κάποιος, την ώρα που έφευγε, τους είπε πως είναι Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι του πολέμου του '74 και όχι Τούρκοι. Ο μεσήλικας εγγλέζος, συνεχίζει, πήγε στο αυτοκίνητό του, πήρε τη φωτογραφική του μηχανή, και τράβηξε μερικές φωτογραφίες.

Έγινε όμως αντιληπτός απ' τους στρατιώτες, οι οποίοι του άνοιξαν τη μηχανή και κατέστρεψαν το φιλμ. Γυρίζοντας στην Αγγλία το ζευγάρι διηγήθηκε το περιστατικό στην κόρη του, η οποία ζήτησε περισσότερες λεπτομέρειες για να ενημερώσει φίλους και Κυπρίους. Το ζευγάρι αρνήθηκε να δώσει περισσότερα στοιχεία για την τοποθεσία, το όνομα του καφενείου, κι αν άκουσε τους αιχμαλώτους να μιλούν, επειδή θεώρησε πως ήταν επικίνδυνο, τόσο για τους ιδίους όσο και για την οικογένειά τους".

Τρίτη μαρτυρία: Ένας ιρανός επιχειρηματίας [ανώνυμος] έστειλε επιστολή στον κ. Κατσιάπη, μέλος της Επιτροπής Φίλοι της Κύπρου, μετά την επιστροφή του από ταξίδι στην Τουρκία, όπου είχε πάει για να επισκεφθεί τον ανεψιό του που βρισκόταν στη φυλακή. "Την ημέρα που επισκέφθηκα τις φυλακές έγινε μια συμπλοκή, με αποτέλεσμα να τραυματιστεί σοβαρά ο (..) Ελληνικής υπηκοότητας, και να μεταφερθεί στο Νοσοκομείο. Ο ανιψιός μου, μου είπε πως υπάρχουν περίπου τριάντα Έλληνες φυλακισμένοι εκεί. Υπήρχαν πολύ περισσότεροι Έλληνες μου είπε, αλλά τους μετέφεραν σε άλλες φυλακές.

(...) Η φυλακή (...) είναι στην παλιά πόλη, νοτιανατολικά της κεντρικής πλατείας, στους πρόποδες του λόφου. Είναι ένα παλιό γεροκτισμένο οίκημα, το οποίο κάποτε ήταν Χριστιανική εκκλησία..."[10]

10. Ταχυδρόμος, 5.6.1986.

Οι μαρτυρίες αυτές έχουν δημοσιευτεί με ελαφρές παραλλαγές και σε άλλα "αποκαλυπτικά", πλην όμως μυθιστορηματικού τύπου ρεπορτάζ, σε αθηναϊκές και κυπριακές εφημερίδες. Η εφημερίδα *Έθνος* δημοσίευσε το 1993 τη μαρτυρία ενός οδηγού νταλίκας, ο οποίος διέσχιζε στα τέλη του 1976 την Τουρκία, για να μεταφέρει εμπορεύματα στο Ιράκ. Σε κάποιο σημείο της διαδρομής έχασε το δρόμο, όταν είδε μπροστά του είκοσι άνδρες ντυμένους ομοιόμορφα με κίτρινες στολές να τσαπίζουν σε ένα χωράφι. "Μόλις είδαν το φορτηγό, σταμάτησαν τη δουλειά τους και γύρισαν προς το μέρος μου. Αναγνώρισαν, φαίνεται, τις πινακίδες. Αμέσως είδα στο βλέμμα τους κάποιο σημάδι. Κάτι προσπαθούσαν να πουν, να μου δώσουν να καταλάβω..."[11]

Λίγες μέρες αργότερα, στην ίδια εφημερίδα, δημοσιεύεται η μαρτυρία ενός άλλου ανώνυμου νταλικέρη, ο οποίος περνούσε από τα Άδανα της Τουρκίας και είπε πως είδε έναν άντρα ανάπηρο από το ένα πόδι και τον άκουσε να λέει πως είναι ο Γιαννακόπουλος: "'Σύρε στο πατρικό μου στο Μουζάκι Καρδίτσας και πες στους δικούς μου πως ζω. Ο πατέρας μου έχει καφενείο στο χωριό. Γιατί δεν με παίρνουν από δω; Τι κάνει τόσα χρόνια η ελληνική κυβέρνηση; Γιατί μας ξέχασε;' Πολλοί έψαξαν να βρούνε τον νταλικέρη αλλά δεν τα κατάφεραν γιατί προτίμησε την ανωνυμία"[12].

Το θρίλερ του Κασιμάτη

Η πιο συγκλονιστική, όμως, "αποκάλυψη" για επιζώντες αγνοουμένους έγινε από το δημοσιογράφο του *Ελεύθερου Τύπου* Πέτρο Κασιμάτη ο οποίος, επικαλούμενος παγκόσμια αποκλειστικότητα, δημοσίευσε ότι η Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΕΥΠ) έκανε έρευνα στην Τουρκία και ανακάλυψε

11. Ο Φιλελεύθερος, 16.5.1993.

12. Ο Φιλελεύθερος, 31.5.1993.

13 ζωντανούς αγνοουμένους. Το ρεπορτάζ υποστηριζόταν από τη μαρτυρία ενός αξιωματικού της ΕΥΠ, ο οποίος υποστηρίζει ότι είχε επαφή με αγνοουμένους: "Σώστε μας - φώναζαν απελπισμένοι - υποφέρουμε. Να γυρίσουμε πίσω. Κάντε κάτι. Πάρτε μας μαζί σας. Υπάρχουν κι άλλοι...!!!"[13]

Σύμφωνα με το δημοσίευμα, αξιωματικοί της ΕΥΠ πραγματοποίησαν αποστολή κοντά στο Ντενιαλί, νοτιοδυτικά της Άγκυρας, όσο και στη νευραλγική ταξιαρχία καταδρομών Μπορλού, που είναι επιτηρούμενες στρατιωτικές ζώνες. "Εκεί, αρχικά, συνάντησαν - μετά από πολύμηνες προσπάθειες - 6 Ελληνοκύπριους και Ελλαδίτες αγνοουμένους "ρακένδυτους και σε κακά χάλια", όπως τόνισαν [οι ανώνυμοι αξιωματικοί της ΕΥΠ] στον Ε.Τ.

Ήταν σε άθλια κατάσταση. Φώναζαν: "σώστε μας υποφέρουμε". Και μάλιστα ο ένας από τους 6 είπε ότι άλλοι 7 βρίσκονται σε διαφορετική "ζώνη" και ότι οι Τούρκοι τους έχουν εξισλαμίσει και τους έχουν παντρέψει. "Πάρτε με μαζί σας, θέλω να γυρίσω στην Ελλάδα, δεν αντέχω", είπε ο πέμπτος της ομάδας των επιζώντων αγνοουμένων...".

Αυτή η ιστορία με τη επιχείρηση της ΕΥΠ εκδόθηκε αργότερα από τον Πέτρο Κασιμάτη σε βιβλίο με τον τίτλο "Δεκατρία Περιστέρια". Στο βιβλίο, οι έξι αγνοούμενοι γίνονται τελικά τρεις, αλλά ο συγγραφέας δίνει στους πρωταγωνιστές της ιστορίας του ονόματα. Ο ένας από τους τρεις είναι ο αγνοούμενος αντισυνταγματάρχης Παύλος Κουρούπης, ο άλλος ο νεαρότερος από τους αγνοουμένους Χριστάκης Λοΐζου, πέντε ετών όταν χάθηκε, και ο τρίτος κάποιος Νίκος, αγνώστου επιθέτου. Οι τρεις, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Κασιμάτη, συναντώνται μυστικά στις τέσσερις τα ξημερώματα σε ένα κρυφό καλντερίμι με κάποιο συνταγματάρχη Γιαννόπουλο της ΕΥΠ, ο οποίος λάδωσε τους Τούρκους φρουρούς.

13. Ελεύθερος Τύπος, 27.5.1995.

Η διήγηση του Κασιμάτη στο βιβλίο είναι διανθισμένη και με άλλες "μαρτυρίες" ανθρώπων που είδαν αγνοουμένους στην Τουρκία. Μεταξύ αυτών είναι και ο 80χρονος Δαμιανός Αργυρόπουλος, ο οποίος βρέθηκε μετά το 1974 στη Μερσίνα, όπου πίνοντας τον καφέ του σε ένα καφενείο άκουσε ότι υπήρχε στις παρυφές της πόλης ένα στρατόπεδο με φυλακισμένους Έλληνες και αποφάσισε να πάει κοντά να δει: "Πλησίασε έναν από τους φρουρούς και, δήθεν αδιάφορα, τον ρώτησε: 'Ποιοι είναι αυτοί οι άνθρωποι; Είναι φυλακισμένοι; Τι έχουν κάνει;'
'Είναι γκιαούρηδες', του απάντησε ο φρουρός, 'που τόλμησαν να σηκώσουν τα όπλα εναντίον της Τουρκίας'.
Ο Δαμιανός ταράχτηκε, αλλά δεν το έδειξε. Έδωσε ένα πακέτο τσιγάρα στο φρουρό και πλησίασε ένα άλλο σημείο, κοντά στα συρματοπλέγματα. Εκεί στεκόταν ένας άνδρας, ήταν ρακένδυτος και φαινόταν πολύ ταλαιπωρημένος.
Ο Δαμιανός τον ρώτησε: 'Από πού είσαι; Πόσοι είναι στο στρατόπεδο;''
''Ηταν γύρω στους επτακόσιους με οκτακόσιους από την Κύπρο', του απάντησε ο αιχμάλωτος. Η προφορά του ήταν κυπριακή..."[14]

Μυθιστορηματική πλοκή

Αν και ο συγγραφέας αναφέρεται σε διασταυρωμένα στοιχεία από "κάθε είδους πηγές" και έχει τιμηθεί με το βραβείο Μπότση για την έρευνά του, η ιστορία του αποτελεί από την αρχή μέχρι το τέλος ένα συνονθύλευμα εικασιών και ατεκμηρίωτων ιστοριών που είδαν το φως της δημοσιότητας όλα αυτά τα χρόνια, μυθευμάτων και ανεξακρίβωτων πληροφοριών που διάφοροι επιτήδειοι προσπάθησαν να πουλήσουν στις κυπριακές αρχές για να πάρουν χρήματα. Αυτές οι πληροφορίες είναι γαρνιρισμένες με όλα τα στοιχεία που συνθέτουν ένα μυθιστόρημα, με ήρωες αγνοουμένους, τους οποίους διάφοροι εντόπισαν κατά καιρούς ρακένδυτους και

14. Πέτρος Κασιμάτης, Δεκατρία Περιστέρια, σ.71.

τους άκουσαν να μιλούν ελληνικά. Το σενάριο περιλαμβάνει επίσης ένα σχέδιο απελευθέρωσης, σύμφωνα με το οποίο "οι τρεις αιχμάλωτοι αγνοούμενοι θα μεταφέρονταν σε κάποιο νοσοκομείο προκειμένου να υποβληθούν σε εξετάσεις ή σε επεμβάσεις για δήθεν παθήσεις από τις οποίες θα έπασχαν κι από κει, με πλαστά χαρτιά, πλαστά διαβατήρια, έγγραφα κ.λπ, θα κατάφερναν να φύγουν και να πετάξουν στην ελευθερία"[15].

Το βιβλίο είναι γραμμένο σε στιλ θρίλερ, αλλά και με προσπάθεια εξυπηρέτησης των πολιτικών ανταγωνισμών της εποχής. Έτσι, ο υπουργός Εξωτερικών Αντώνης Σαμαράς, ο οποίος στο μεταξύ είχε αποσκιρτήσει από τη Νέα Δημοκρατία, παρουσιάζεται αδιάφορος, σε αντίθεση με την υφυπουργό Εξωτερικών Βιργινία Τσουδερού, η οποία πήρε πολύ ζεστά το θέμα. Σύμφωνα με τον Κασιμάτη, έγινε σχεδιασμός για απελευθέρωση των αγνοουμένων από ειδικά τμήματα επιχειρήσεων της Μοσάντ, έγιναν και οι επαφές, κι εκεί που όλα ήταν έτοιμα, κάποιοι δεν θέλησαν να διαταράξουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και... "έβαλαν τρικλοποδιά στην κυβέρνηση Μητσοτάκη" και την έριξαν "την ώρα που η ελπίδα για επιστροφή των επιζώντων είχε αναζωπυρωθεί. Την ώρα που θα 'έμπαινε στη γωνία' η Τουρκία και οι άνθρωποι που άντεξαν στις κακουχίες επί 21 χρόνια θα γύριζαν πίσω..."

Πηγή των πληροφοριών του Κασιμάτη, όπως αναφέρει ο ίδιος, ήταν η πρώην υφυπουργός Εξωτερικών Βιργινία Τσουδερού, η οποία σε δηλώσεις της επιβεβαίωνε ότι μέχρι το 1993 υπήρχε ένας πολύ μικρός αριθμός ζώντων αγνοουμένων. "Και είναι ανεξήγητο γιατί δεν τους σκότωσαν όλους. Η όλη εξήγηση βρίσκεται στο Κοράνιο!!! Υπάρχει μια επιταγή στο Κοράνιο να μην εξολοθρεύονται όλοι οι αιχμάλωτοι και να αφήνονται ζωντανοί το 1/3 των αιχμαλώτων με στόχο να τους κάνουν να υπηρετούν τον Αλλάχ!!!".

15. Όπ. π., σ. 101.

Ο Κασιμάτης στο βιβλίο του δίνει την εκδοχή ότι τους κρατήσανε ζωντανούς για να εκβιάσουν ανταλλάγματα από την Ελλάδα. Τους κρατάνε ομήρους, γράφει, "είτε για να τους ανταλλάξουν είτε για κάποια στιγμή που θα προσπαθήσουν να καταφέρουν κάτι, να κερδίσουν στα σημεία, να καταφέρουν να χωρίσουν το Αιγαίο, να μπουν χωρίς βέτο στην ευρωπαϊκή οικογένεια, να έχουν τους αγνοουμένους σαν διαπραγματευτικό ατού"[16].

Στη συνέχεια ο Κασιμάτης έδωσε στην ιστορία του άλλη διάσταση, αποκαλύπτοντας ότι οι αγνοούμενοι στάλθηκαν από την Τουρκία για να πολεμήσουν στο Αφγανιστάν:

"Σύμφωνα με ακριβή στοιχεία που έχει στη διάθεσή του ο "Ε.Τ.", κατά την τρίτη φάση της εκκαθάρισης των αιχμαλώτων του "Αττίλα" στην Τουρκία και μετά τις επιλεκτικές δολοφονίες, οι Τούρκοι αξιωματούχοι επέλεξαν ορισμένους από τους αγνοουμένους για εξισλαμισμό! Αυτό έγινε με βάση τις επιταγές του Κορανίου - σύμφωνα με τους αρμόδιους που πραγματοποίησαν τις έρευνες στο ΥΠΕΞ και την ΕΥΠ. Αρχικά, επιβίωσε το σύνολο των Ελλαδιτών στρατιωτικών. Ενδιάμεσες κατηγορίες ειδικευμένων στα οπλικά συστήματα και στα βαριά όπλα οδηγήθηκαν ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΕΡΗΜΟΥΣ ΤΟΥ ΑΦΓΧΑΝΙΣΤΑΝ, στον πόλεμο που είχε ήδη ξεκινήσει, μεταξύ μουσουλμάνων ανταρτών του Αφγανιστάν και της μαρξιστικής χούντας. Σύμφωνα με ακριβείς πληροφορίες, οι Κύπριοι αιχμάλωτοι εστάλησαν ως εκπαιδευτές, πρόβατα προς σφαγήν, στην πρώτη γραμμή των ανελέητων αντιπαραθέσεων. Οι Αφγανοί αντάρτες είχαν αναλάβει την... υποχρέωση να μην επιστρέψουν ποτέ!!! Τους χρησιμοποιούσαν ως κρατούμενους - εκπαιδευτές. Ήταν, όμως, δέματα χωρίς επιστροφή..."[17]

16. Όπ. π., σ. 60.

17. Ελεύθερος Τύπος, 29.3.1995.

ΕΡΩΤΗΣΗ ΣΤΟ Σ. ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΝ Κ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ – «ΝΑ ΑΠΟΛΟΓΗΘΕΙ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ», ΛΕΕΙ Ο ΒΟΥΝΑΤΣΟΣ

Στο Αφγανιστάν έστειλαν τους αγνοούμενους!

Του *Πέτρου Κασιμάτη*

NEA ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΕΡΝΕΙ ΣΤΟ ΦΩΣ Ο «Ε.Τ.»

ΜΕ κομμένη την ανάσα ο κυπριακός Ελληνισμός σ' όλες τις άκρες της Γης παρακολουθεί τις συγκλονιστικές αποκαλύψεις του «Ε.Τ.» για την περιπέτεια των τουλάχιστον 13 επιζώντων αγνοουμένων του «Αττίλα».

ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ.

Έμμονες ιδέες

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι πληροφορίες αυτές έγιναν έμμονες ιδέες στις μανάδες των αγνοουμένων, οι οποίες όχι μόνο τις πίστεψαν, αλλά άρχισαν να τις αναπαράγουν ως προσωπικές πλέον εμπειρίες. Κι ενώ ήταν εξόφθαλμα εκτός πραγματικότητας, ο *Ελεύθερος Τύπος* συνέχιζε να τις δημοσιεύει ως συγκλονιστικές αποκαλύψεις, παίζοντας με τον πόνο των συγγενών των αγνοουμένων και εκμεταλλευόμενος την τραγική κατάσταση στην οποία βρέθηκαν. Ενδεικτική είναι και η περίπτωση της Χριστίνας Κρητικού, η οποία δήλωνε στους δημοσιογράφους ότι πήγε στα Άδανα και συνάντησε τον αγνοούμενο γιο της Νίκο:

"Ο γιος μου ζει! Τον συνάντησα! Του μίλησα, τον αγκάλιασα! Γιατί δεν μου τον φέρνουν πίσω; (...) Ταξίδεψα πολύ μακριά. Πήγα σε ένα χωριό


ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ
τυπος


ΝΔ: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΜΕΣΩΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΓΡΟΤΕΣ

ΑΡ. ΦΥΛ. 3.611 - ΔΕΥΤΕΡΑ 27 ΜΑΡΤΙΟΥ 1995 - ΔΡΧ. 200

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟ

Μυστική αποστολή στην Τουρκία και για πρώτη φορά αδιάσειστες αποδείξεις

ΖΩΝΤΑΝΟΙ

Κύπριοι αγνοούμενοι!

• ΣΕΛ. 20, 45

"ΖΩΝΤΑΝΟΙ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ", ΑΝΑΦΕΡΕΙ Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ.

30 χλμ έξω από τα Άδανα της Τουρκίας. Εκεί έχουν το παιδί μου.
- Είναι στη φυλακή, σε στρατόπεδο;
Όχι δεν είναι στη φυλακή. Το γιο μου τον έχουν βάλει και δουλεύει σε ένα τουρκικό τσιφλίκι, αφού τον γύρισαν χρόνια ολόκληρα σε φυλακές και σε στρατόπεδα. Τον έχουν παντρέψει κιόλας με Τουρκάλα, έχει δε και δύο παιδιά! Ένα αγόρι και ένα κορίτσι!"[18]

Η Επιτροπή Συγγενών όχι μόνο δεν αντιδρούσε στη μυθολογία του τύπου, αλλά συμμετείχε και η ίδια στη διαιώνισή της, επιδεινώνοντας ακόμη περισσότερο την κατάσταση των συγγενών των αγνοουμένων.

18. Ο Αγών, 15.5.1994.

Στο τελευταίο μέρος του βιβλίου του Πέτρου Κασιμάτη υπάρχει πολυσέλιδο παράρτημα εγγράφων, από απόρρητες εκθέσεις της ΚΥΠ, υπηρεσιακά σημειώματα κ.λπ., στα οποία καταγράφονται διάφορες πληροφορίες για υποθέσεις αγνοουμένων. Από τα έγγραφα αυτά άντλησε ο Κασιμάτης πολλές από τις πληροφορίες που αναφέρει στο βιβλίο του. Σε σχεδόν όλα τα έγγραφα που δημοσιεύονται σε φωτοτυπίες υπάρχει η σφραγίδα της Επιτροπής Συγγενών και της Υπηρεσίας Αγνοουμένων με την ένδειξη "ελήφθη". Αυτό αποδεικνύει ότι η Επιτροπή Συγγενών και η Υπηρεσία Αγνοουμένων ήταν από τις βασικές πηγές πληροφοριών του Κασιμάτη για αυτό το μυθιστόρημα.

Στις εκθέσεις αυτές περιέχονται πληροφορίες οι οποίες δεν είναι κατ' ανάγκην έγκυρες ή αξιόπιστες. Η καταγραφή κάθε πληροφορίας για λόγους διερεύνησης επιβάλλεται. Αλλά η διαρροή τους προς τον τύπο με σκοπό τη δημιουργία εντυπώσεων έχει βλάψει ανεπανόρθωτα την υπόθεση των αγνοουμένων.

Τα πιο πάνω αποδεικνύουν ότι η Επιτροπή Συγγενών ενεθάρρυνε τέτοιου είδους δημοσιεύματα. Παρά το γεγονός ότι οι διάφορες πληροφορίες είχαν έντονο το στοιχείο του παραμυθιού, όπως για παράδειγμα αυτή με τον Έλληνα οδηγό νταλίκας που συνάντησε ανάπηρο αγνοούμενο να ζητιανεύει τάχατες στα Άδανα, όχι μόνο δεν διαμαρτυρήθηκε για τη δημοσιογραφική εκμετάλλευση του ανθρώπινου πόνου, αλλά ανακοίνωσε ότι διερεύνησε τις πληροφορίες, διαπίστωσε ότι υπήρχε βάση σε αυτές και οργάνωσε αμέσως ταξίδι στην Ελλάδα για να συναντηθεί με τη σύζυγο του αγνοουμένου "και αν είναι δυνατόν με τους οδηγούς των φορτηγών"[19]!

Όλες αυτές οι πληροφορίες αποδείχτηκαν, βεβαίως, αναξιόπιστες και

19. Αλήθεια, 24.5.1994.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΜΕ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ ΠΟΥ ΔΙΕΡΕΥΝΗΘΗΚΑΝ ΚΑΙ ΚΡΙΘΗΚΑΝ ΠΑΝΤΕΛΩΣ ΑΝΑΞΙΟΠΙΣΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ Π. ΚΑΣΙΜΑΤΗ "ΔΕΚΑΤΡΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ". ΣΕ ΟΛΑ ΣΧΕΔΟΝ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΥΓΓΕΝΩΝ Ή ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ, ΚΑΤΙ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΕΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΗΓΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΡΟΩΝ. ΑΥΤΟ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΠΩΣ ΕΥΝΟΟΥΣΑΝ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΠΟΙΗΣΗ ΤΕΤΟΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.

έδιναν συνεχώς την ευκαιρία στην Τουρκία να ξεφεύγει από την ουσία του προβλήματος. Κι αντί να απαντά στο καίριο ερώτημα τι έχουν γίνει οι άνθρωποι που χάθηκαν στην περιοχή που είναι υπό τον απόλυτο έλεγχό της, να ασχολείται με τα φαιδρά δημοσιεύματα στον τύπο, με στόχο τη γελοιοποίηση του ανθρωπιστικού προβλήματος των αγνοουμένων, για τη δημιουργία του οποίου έχει την απόλυτη ευθύνη.

Το διαδίκτυο είναι γεμάτο με αποσπάσματα των δημοσιευμάτων του Πέτρου Κασιμάτη, τα οποία σχολιάζονται με χλευασμό από τους Τούρκους, σε μια προσπάθεια διακωμώδησης της πιο τραγικής ίσως πτυχής της εθνικής καταστροφής του 1974.

Ωστόσο, παρά την προσπάθεια της Τουρκίας να δημιουργήσει άλλοθι εκμεταλλευόμενη τις επιπολαιότητες, τις σκοπιμότητες και τις ανευθυνότητες μιας ομάδας ανθρώπων, οι οποίοι κατάφεραν να συμπαρασύρουν μαζί τους την πολιτεία και την κοινωνία ολόκληρη, το πρόβλημα παραμένει άλυτο. Η πληγή είναι πάντα ανοιχτή και δεν πρόκειται να επουλωθεί εάν δεν δοθούν σαφείς και πειστικές απαντήσεις για το πώς χάθηκαν και πού βρίσκονται ζωντανοί ή νεκροί τόσοι άνθρωποι.

Παράρτημα 1
"Ο Λέανδρος υπέγραψε με τους Τούρκους"

Η συνέντευξη αυτή με τον οικονόμο Χριστόφορο έγινε το Μάρτιο του 1997, λίγο μετά το θάνατο του Λέανδρου Ζαχαριάδη και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*, στις 9 Μαρτίου 1997. Ήδη είχε παραιτηθεί από τη θέση του το τρίτο μέλος της CMP Πολ Βουρθ. Ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών έθεσε στην κυπριακή κυβέρνηση όρους, προκειμένου να προχωρήσει στο διορισμό νέου τρίτου μέλους. Ο πρόεδρος Κληρίδης απάντησε στο γενικό γραμματέα αποδεχόμενους τους όρους του, ενώ ο οικονόμος Χριστόφορος δήλωνε ότι στην επιστολή του ο Κληρίδης υιοθετεί τις δικές του θέσεις. Σύντομα, όμως, αναθεώρησε τη στάση του και διαχώρισε τη θέση του, επικρίνοντας τον Κληρίδη για ενδοτισμό. Αυτή η ανακολουθία του οικονόμου Χριστόφορου αποτέλεσε το ερέθισμα για την πιο κάτω συνέντευξη:

Πάτερ Χριστόφορε φαίνεται πως είναι πλήρης η διαφωνία σας με την κυβέρνηση για τους χειρισμούς του θέματος των αγνοουμένων.
Βεβαίως. Δεν συμφωνούμε κατ' ουδένα τρόπο με το περιεχόμενο της επιστολής Κληρίδη στο Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών, διότι είναι απαράδεχτο.
Μα μόλις ανακοινώθηκε το περιεχόμενο του εγγράφου αυτού, είπατε σ' εμένα ότι όσα έγραψε ο πρόεδρος ήταν οι δικές σας θέσεις.
Όταν πήραμε το έγγραφο και το διαβάσαμε, πραγματικά διαπιστώσαμε πως είχε πολύ θετικά στοιχεία. Υπήρχαν όμως και άλλα που δεν τα κατανοήσαμε, διότι δεν γνωρίζαμε σε ποια ερωτήματα απαντούσε, διότι δεν ενημερωθήκαμε. Όταν πληροφορηθήκαμε περί τινος επρόκειτο, έκανα στροφή 180 μοιρών.
Δηλαδή να πούμε πως όταν κάνατε αυτές τις δηλώσεις δεν κατανοήσατε πλήρως το περιεχόμενο του εγγράφου Κληρίδη;
Μάλιστα.
Πού νομίζετε ότι θα οδηγήσει αυτή η προσπάθεια που καταβάλλεται τώρα;
Πιστεύω ότι δεν θα έρθει το Τρίτο Μέλος. Κι αν έρθει δεν θα κάνει τίποτε. Πρέπει να υπάρξει μια νέα επιτροπή με ιατροδικαστές, διακεκριμένους νομικούς, ερευνητές και με τέτοιους όρους εντολής, που να μπορούν να ερευνήσουν μέχρι και στην Τουρκία.
Οι όροι εντολής της ΔΕΑ δεν είναι καλοί;
Δεν είναι οι καλύτεροι που θα μπορούσαν να ήταν, αλλά δεν τους τηρούν.

Τι είναι αυτό που δεν τηρούν;

Αυτά που λέει εκβιάζοντας ο Γενικός Γραμματέας δεν είναι μέσα στους όρους εντολής. "Εν της τζιεφαλής του".

Θα πρέπει να θυμάστε ότι τη διαδικασία της ΔΕΑ εσείς τη συμφωνήσατε με τον κ. Πιγιού.

Είναι αλήθεια ότι είχαμε εντατικές διαβουλεύσεις με τον κ. Πιγιού. Οι Τούρκοι τότε δεν δέχονταν τους όρους εντολής των Ηνωμένων Εθνών. Πέρασαν τρία χρόνια και δεν καταλήξαμε με τη διαδικασία. Είπαμε να δεχθούμε να αρχίσουμε προσωρινά και να δούμε πώς θα πάει η υπόθεση.

Εκτός από τον Πιγιού είχατε επαφές και με τον Ντενκτάς και συμφωνήσατε τη διαδικασία. Τώρα που αυτή χρεοκόπησε κάνετε τους κριτές σαν να μην είχατε καμιά ανάμειξη. Ποιος έβαλε τους Τουρκοκύπριους του 1963 στη διαδικασία;

Είχαμε επαφές και με τον Ντενκτάς και με όλους, αλλά εμείς δεν ήμασταν κυβέρνηση για να παίρνουμε αποφάσεις δεσμευτικές. Οι Τούρκοι έλεγαν τότε ότι για να δεχτούν να λειτουργήσει η ΔΕΑ, έπρεπε να ασχοληθεί και με τους Τούρκους που χάθηκαν το 1963, όπως και έγινε. Αυτό ήταν μέγα σφάλμα. Εμείς δεν το δεχτήκαμε αυτό. Ποιος το δέχτηκε δεν έχουμε ιδέα.

Κοντολογίς, τα κακά δεν είναι σημερινά. Αυτή η κυβέρνηση ίσως να έχει τη λιγότερη ευθύνη, διότι κληρονόμησε μια κατάσταση.

Όχι, σήμερα το θέμα θα ήταν λυμένο εάν δεν γινόταν αυτό που έγινε.

Τι έγινε;

Όταν ανέλαβε ο πρόεδρος Κληρίδης, μας ανέθεσε να γυρίσουμε τον κόσμο για να ενημερώσουμε τις κυβερνήσεις ότι η Διερευνητική Επιτροπή είναι αναποτελεσματική. Πήγαμε στη Νέα Υόρκη, είδαμε το Βοηθό Γενικό Γραμματέα, τα μόνιμα μέλη. Πήγαμε στην Ουάσιγκτον και είδαμε όλους τους βουλευτές κι αυτούς τους μεγαλύτερους από τους βουλευτές...

Τους γερουσιαστές.

Α, αυτούς. Πήγαμε και στο Λονδίνο και είδαμε την κυβέρνηση. Όλοι παραδέχονταν ότι αυτή η Επιτροπή δεν δούλευε.

Ποιοι ήσασταν;

Ήμουν εγώ, ο Νίκος ο Σεργίδης και ο Ανδρέας Βλάμης. Εγώ μιλούσα και εκείνοι κρατούσαν πρακτικά. Όταν ήρθαμε πίσω, δείξαμε τα πρακτικά στον Πρόεδρο, που μας είπε ότι κάναμε πολύ καλή δουλειά.

Αλλά αποτέλεσμα μηδέν.

Τώρα και θα δείτε. Όταν ήρθαμε πίσω, ο Κληρίδης όρισε τον Λέανδρο Ζαχαριάδη Επίτροπο Προεδρίας. Ο Ζαχαριάδης σήκωσε μια παντιέρα και έλεγε ότι το θέμα των αγνοουμένων έπρεπε να λυθεί. Έλεγε πως δεν υπήρχαν ζωντανοί και ότι έπρεπε να υπογράψουμε με τους Τούρκους ότι το θέμα είναι λυμένο. Εγώ διαφώνησα

με την προσέγγιση αυτή και αποφάσισα να φύγω από την Επιτροπή Συγγενών.

Φύγατε από την Επιτροπή και είπατε ότι κουραστήκατε και ότι θα έπρεπε να αναλάβουν νεότεροι. Γιατί επιστρέψατε πίσω με άλλη Επιτροπή;

Διότι ο κόσμος επαναστάτησε. Επήρα ολόκληρες "μάτσες" με επιστολές, φαξ και τηλεγραφήματα απ' όλο τον κόσμο.

Τι σας έλεγαν;

"Πάτερ Χριστόφορε τι κάμνεις, εάν φύγεις, εσύ θα ενταφιάσεις το θέμα των αγνοουμένων". Έρχονταν μηνύματα από το Μπίρμιχαμ και τη Νέα Υόρκη.

Θέλετε να πείτε ότι η παραίτησή σας έκανε αίσθηση σε όλο τον κόσμο;

Μάλιστα! Σε όλο τον κόσμο! Μέχρι και γερουσιαστές επέμεναν να επιστρέψω.

Καλά, τόσο πολύ ενδιαφέρον, πώς και δεν έγινε κάτι τόσα χρόνια;

Έγινε, αλλά υπήρχε η αδιαλλαξία των Τούρκων. Όταν ήρθε και ο Λέανδρος και έλεγε ότι είναι όλοι σκοτωμένοι, άλλαξαν τα πράγματα.

Δεν είπε ο μ. Ζαχαριάδης ότι ήταν όλοι σκοτωμένοι.

Δεν είπε; Τώρα να σου διαβάσω τι μας ζήτησε λίγες μέρες πριν πεθάνει.

(Ο πατήρ Χριστόφορος άνοιξε ένα φάκελο και άρχισε να διαβάζει αποσπάσματα από τα πρακτικά μιας συνεδρίας, όπου ο μ. Ζαχαριάδης διατύπωνε ορισμένες ιδέες σε σχέση με την ανεύρεση και προστασία ομαδικών τάφων μέχρι να γίνει κατορθωτή η εκταφή των λειψάνων). Στις αναφορές του μιλά μόνο για τάφους. Είπε πουθενά ότι υπάρχουν ζωντανοί; Όλοι σκοτωμένοι. Να βρούμε τους τάφους, να τους σημαδέψουμε και μετά τη λύση να πάμε να τους ανοίξουμε.

Ποιο το κακό με την προσέγγιση του μ. Ζαχαριάδη;

Ο Λέανδρος αρχικά πίστωνε τους Τούρκους με καλή θέληση. Και σου λέω καθαρά, και να τα γράψεις, ο Λέανδρος έχει κάνει έγγραφα τα οποία υπέγραψε με τους Τούρκους και τα Ηνωμένα Έθνη, ότι είναι όλοι σκοτωμένοι.

Έχετε πληροφορίες ή στοιχεία γι' αυτά που του καταλογίζετε;

Ο Λέανδρος πέθανε. Μια μέρα προηγουμένως με κάλεσε στο γραφείο του για να εξομολογηθεί. Σε μένα. Στον πάτερ Χριστόφορο. Τους έβγαλε όλους έξω και εξομολογήθηκε. Δεν λέγω τίποτε άλλο, διότι η εξομολόγηση είναι απόρρητος. Εκείνα που μπορούσα να σου πω τα είπα. Εάν βρεις σε αυτά τα πρακτικά μια λέξη που να λέει ότι ζουν αγνοούμενοι...

Υπονοείτε ότι σας είπε πως υπέγραψε κάποια έγγραφα με τους Τούρκους;

Κρίνε εσύ από τη στάση του. Ο Γ.Γ. έστειλε επιστολή στον Λέανδρο και του είπε πως το καλύτερο πράγμα που έκανε ο Κληρίδης ήταν που τον διόρισε Επίτροπο Προεδρίας. Σκοπός του ήταν να κλείσει το θέμα. Γι' αυτό και μας κάλεσε λίγο πριν πεθάνει και μας μίλησε για τάφους. Καμιά κουβέντα δεν είπε για ζώντες αγνοούμενους.

Τον κατηγορείτε ότι πρόδωσε την υπόθεση των αγνοουμένων στους Τούρκους;

Μάλιστα τον κατηγορώ!

Είναι σωστό να προσάπτετε τέτοιες βαριές κατηγορίες σ' ένα άνθρωπο που πέθανε και δεν μπορεί να τις απαντήσει;

Μου το είπαν και προχθές στη Βουλή αυτό, αλλά μιλούν τα γραπτά του, που είναι εδώ. Δεν μας άφηνε να πηγαίνουμε ταξίδια για διεθνοποίηση. Ο πρόεδρος έλεγε ναι, ο Υπουργός Εξωτερικών το ενέκρινε, αλλά εκείνος έλεγε όχι. "Εγώ θα το λύσω" έλεγε. Οι Τούρκοι, μου έλεγε, έχουν καλή θέληση και θα το λύσουμε.

Όταν ο μ. Ζαχαριάδης ανέλαβε το θέμα ήταν ήδη σε αδιέξοδο. Το κακό έγινε από προηγουμένως.

Να σας πω και για τις άλλες κυβερνήσεις. Ζητήσαμε από τον Μακάριο να διαθέσει κονδύλια για να δωροδοκήσουμε κόσμο να μας φέρει πληροφορίες από τα κατεχόμενα. Ο Αρχιεπίσκοπος, όμως, έλεγε να φέρουν πρώτα τις πληροφορίες και μετά να τους δώσει όσα θέλουν. Φοβόταν ότι θα μας ξεγελούσαν.

Δεν ήταν δικαιολογημένος; Κι αν μας ξεγελούσαν;

Ας μας ξεγελούσαν. Η υπόθεση ήταν κουμάρι.

Θα σας υπενθυμίσω αυτό που λέχθηκε ξανά, ότι μας ζήτησαν 500 λίρες για πληροφορίες για ζώντες αγνοούμενους και εσείς είπατε "πρώτα ο Αλέξανδρος". [Ο αγνοούμενος γιος του.]

Αυτό είναι ψεύδος του χειρίστου είδους. Εγώ μπορώ να κάνω όρκο πάνω στο γιο μου, ότι ουδέποτε, μα ουδέποτε έβαλα μπροστά το όνομά του. Μπορεί να έκανα και κακό του γιου μου με τις ενέργειές μου. Είναι ψεύδη ασύστολα. Για να μην παρεξηγηθώ ότι προωθούσα την περίπτωση του γιου μου στις διάφορες επαφές που είχα, δεν τη συζητούσα καν.

Ο Λέανδρος Ζαχαριάδης δεν πήγε προσωπικά το 1974 στη Μια Μηλιά για μια πληροφορία που είχατε εσείς για το γιο σας;

Αυτό είναι αλήθεια. Ήρθε μια μέρα ο Ντενκτάς και έφερε κάποια πληροφορία ότι υπάρχει κάποιος αγνοούμενος στη βιομηχανική περιοχή της Μιας Μηλιάς. Είπε το όνομα του γιου μου. Πήγε ο Ζαχαριάδης με τον Ντενκτάς για να ερευνήσουν, αλλά δεν τους άφησαν οι στρατιωτικοί να περάσουν.

Μα είναι δυνατόν να μην άφησαν τον Ντενκτάς να περάσει;

Δεν τον άφησαν. Τους είπε "είμαι ο Ντενκτάς", αλλά του είπαν πως δεν επιτρέπεται σε κανένα...

Η περίπτωση του γιου σας είναι γεγονός πως ήταν πάντα μπροστά. Περιλήφθηκε σε όλες τις προσφυγές της Κύπρου, απασχόλησε και την ad hoc Επιτροπή του 1974. Αυτό δεν είναι μυστικό.

Να σας πω, στις 6 Δεκεμβρίου 1974 μας ειδοποίησαν να πάμε στην Ξενοδοχειακή Σχολή να παραλάβουμε τον Αλέξανδρο. Πήγαμε εκεί, ήλθαν τα τρία λεωφορεία, κατέβηκαν όλοι οι αιχμάλωτοι, αλλά ο γιος μου δεν ήλθε. Έτρεξε τότε μια κοπέλα και μας είπε ότι τον Αλέξανδρο και τρία άλλα παιδιά τους έφεραν μέχρι το Λήδρα

Πάλας και τους γύρισαν πίσω. Τότε εγώ αποτάθηκα στον Κληρίδη. Η γυναίκα μου τηλεφώνησε στον Ντενκτάς τον ίδιο και ζήτησε τη βοήθειά του. Ήταν γι' αυτό που υπήρξε το ενδιαφέρον για το γιο μου.

Πάντως ο μ. Ζαχαριάδης φαίνεται πως διερεύνησε αυτή την εκδοχή και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν ευσταθούσε. Δεν σας είπε στη Βουλή πως δεν έχετε γιο αγνοούμενο διότι διαπιστώθηκε πως ήταν νεκρός;

Ναι μου το είπε, αλλά πότε μου το είπε;

Πέστε μας.

Γινόταν μια συζήτηση στη Βουλή. Εγώ έλεγα ότι η ΔΕΑ έπρεπε να διευρυνθεί ή να καταργηθεί. Είπα μάλιστα ότι ο Βουρθ και ο βοηθός του ο Κουπεράν είναι τουρκόφιλοι. Είπα μάλιστα ότι ο Κουπεράν είναι αρχαιοκάπηλος και ότι γέμισε δύο σπίτια αρχαία για να τα πάρει στην πατρίδα του όταν θα επιστρέψει.

Και θύμωσε ο Ζαχαριάδης;

Όχι μόνο θύμωσε, αλλά σηκώθηκε πάνω να με δείρει. Αυτοί που τον κρατούσαν μου είπαν πως έπαθε όπως τον "σεληνιασμένο". Εκείνη τη στιγμή φώναξε ότι δεν έχω γιο αγνοούμενο, πέθανε ο γιος μου και δεν έπρεπε ούτε στην Επιτροπή να είμαι ούτε να ενδιαφέρομαι για τους αγνοούμενους.

Είναι απ' εκεί που ξεκίνησε αυτή η σύγκρουση;

Α, μπράβο! Ύστερα άρχισε να μου βάλλει και να του βάλλω και έγιναν αυτά που έγιναν. Αυτά, όμως, που τους έλεγα εγώ ήρθαν τώρα στην κεφαλή τους.

Τι εννοείτε;

Πριν δύο-τρεις μήνες, στη συνεδρία του Προεδρικού, ο πρόεδρος Κληρίδης είπε πως άκουσε ότι ο βοηθός του Βουρθ άνοιξε κατάστημα και πωλεί αρχαία στη Γενεύη.

Είπε τέτοιο πράγμα ο Κληρίδης;

Ναι! Α, Παναγία μου! Εσηκώθηκα πάνω έτσι (ξεπετάγεται από την καρέκλα του και αρχίζει να χειροκροτεί) Μα ρε κύριε όταν το είπα στη Βουλή ήταν να φάω ξύλο.

Καταλογίζετε βαριές ευθύνες σε όλους. Εσείς που ασχολείστε με το θέμα αυτό για 23 χρόνια δεν έχετε καμιά ευθύνη;

Βεβαίως έχουμε ευθύνη. Μπορεί να έκανα κι εγώ λάθη. Δεν λέω ότι είμαι αλάνθαστος. Αλλά πώς μπορούσε να γίνει δουλειά από μια επιτροπή με ένα γέρο 85 χρονών και ένα αρχαιοκάπηλο; Γιατί να μη δημιουργηθεί μια πολυμελής Επιτροπή που θα κάνει μια πραγματική έρευνα και σε έξι μήνες να καταλήξει σε αποτέλεσμα; Αυτό ήταν που ζητούσα από την αρχή μέχρι τώρα και σε αυτό θα επιμένω.

Παράρτημα 2
Το "αγνοούμενο" έπος της ΕΛΔΥΚ*

Όταν χάθηκε ήταν 22 χρονών παλικάρι. Οι γονείς του πέθαναν από τον καημό. "Δεν πίστεψαν ποτέ πως ήταν νεκρός. Ζούσαμε όλοι με την ελπίδα ότι κάποια μέρα θα κτυπούσε το κουδούνι της πόρτας και θα τον βλέπαμε μπροστά μας. Τώρα μας λένε πως είναι νεκρός. Ύστερα από 26 χρόνια να κάνεις κηδεία είναι δύσκολο πράγμα...". Λόγια από το στόμα του αδελφού του Χρήστου Κουκουλάρη, λοχία της Ελληνικής Δύναμης Κύπρου, που έπεσε στις 16 Αυγούστου του 1974 στις μάχες του Αγίου Παύλου, στη Λευκωσία.

Ο Κουκουλάρης είναι ένας από τους 80 περίπου ελλαδίτες αγνοουμένους της κυπριακής τραγωδίας. Τα λείψανά του βρέθηκαν πρόσφατα στο στρατιωτικό κοιμητήριο Λακατάμειας και αναγνωρίστηκαν με τη μέθοδο DNA, στο πλαίσιο ενός προγράμματος εκταφών μη αναγνωρισθέντων πεσόντων, το οποίο ανατέθηκε από την κυπριακή κυβέρνηση στην ομάδα εμπειρογνωμόνων Γιατροί για την Ειρήνη.

Λέμε ΠΕΡΙΠΟΥ ογδόντα ελλαδίτες αγνοουμένους, διότι 26 χρόνια μετά την τραγωδία του 1974 κανείς δεν γνωρίζει επακριβώς ποιοι και πόσοι είναι οι αγνοούμενοι, αφού οι κυβερνήσεις Ελλάδας και Κύπρου δεν κατέληξαν σε έναν ενιαίο κατάλογο των αγνοούμενων αξιωματικών και οπλιτών που χάθηκαν στην Κύπρο.

Η ακαταστασία με τον κατάλογο των αγνοουμένων έχει να κάνει με την προχειρότητα με την οποία οι αρμόδιες υπηρεσίες διαχειρίστηκαν το πρόβλημα των αγνοουμένων όλα αυτά τα χρόνια, αφού δεν καταβλήθηκαν σοβαρές προσπάθειες για καταγραφή του προβλήματος. Ειδικά σε ό,τι αφορά την περίπτωση των εξ Ελλάδος αγνοουμένων, οι πλείστοι έπεσαν ηρωικά στις φονικές μάχες που διεξήχθησαν για την υπεράσπιση της Λευκωσίας, τον Αύγουστο του 1974. Η μάχη για να κρατηθεί η Λευκωσία ήταν ένα πραγματικό έπος για την ΕΛΔΥΚ, το οποίο παρέμεινε εν πολλοίς άγνωστο, διότι δεν ερευνήθηκε και δεν καταγράφηκε η προσωπική ιστορία του κάθε στρατιώτη που πολέμησε και έπεσε ηρωικά, προδομένος από την τότε ηγεσία του στρατεύματος.

Μετά την κατάπαυση του πυρός, έγινε έγγραφη συμφωνία μεταξύ ελλήνων και τούρκων αξιωματικών για την ανταλλαγή νεκρών, με τη συνεργασία των Ηνωμέ-

νων Εθνών. Η περισυλλογή των νεκρών έγινε στις 19 Αυγούστου. Η ανταλλαγή έγινε με διευθετήσεις που έκαναν ο διοικητής της δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στη Λευκωσία Ιρλανδός Τζίμι Φλιν, ο οποίος ήταν και ο σύνδεσμος της δύναμης με την Εθνική Φρουρά.

Σύμφωνα με αναφορά του Φλιν, στις 18 Αυγούστου οι Τούρκοι έστειλαν μήνυμα στα Ηνωμένα Έθνη και ζητούσαν διευθέτηση για την περισυλλογή νεκρών από το πεδίο των μαχών στην περιοχή του Αγίου Παύλου, βορειοδυτικά του Ιππόδρομου Λευκωσίας, κοντά στη σχολή Γρηγορίου.

Κατόπιν διευθετήσεων, πέντε φορτηγά της Εθνικής Φρουράς με τέσσερις άνδρες το καθένα μπήκαν με τη συνοδεία των Ηνωμένων Εθνών στην περιοχή που κατέλαβαν οι Τούρκοι και περισυνέλεξαν τους νεκρούς. Σύμφωνα με τον Φλιν, τα πτώματα είχαν σημάδια αποσύνθεσης, λόγω του ότι παρέμειναν για πέντε μέρες εκτεθειμένα στις ψηλές θερμοκρασίες του καλοκαιριού.

Οι νεκροί ήταν στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ καθώς και της Εθνικής Φρουράς και θάφτηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμειας χωρίς να γίνει καμιά προσπάθεια αναγνώρισης των ταυτοτήτων τους, χωρίς κηδεία και χωρίς καμιά τιμή. Ανακηρύχθηκαν από τότε αγνοούμενοι και οι συγγενείς τους τους αναζητούσαν στις φυλακές της Τουρκίας.

Επικεφαλής της επιχείρησης περισυλλογής των πεσόντων ήταν κάποιος ταγματάρχης Τσαούσης, για τον οποίο ο Φλιν αναφέρει στην έκθεσή του ότι αρνήθηκε να μπει με τους στρατιώτες στο χώρο που έγινε η περισυλλογή και χαρακτήρισε την πράξη του αυτή "ντροπή για τον στρατό του". Ο Τσαούσης εντοπίστηκε αργότερα από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών και έδωσε κατάθεση για τα γεγονότα, απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς του Φλιν για τη δική του συμπεριφορά.

Οι πεσόντες στον Άγιο Παύλο οπλίτες της ΕΛΔΥΚ βρέθηκαν αργότερα θαμμένοι στους ομαδικούς τάφους του κοιμητηρίου Λακατάμειας, όταν σε δύο περιπτώσεις, το 1979 και το 1981, έγιναν από τον ελληνικό στρατό εκταφές λειψάνων πεσόντων κατά την εισβολή, για να μεταφερθούν στην Ελλάδα για ταφή. Από τα αποδεικτικά στοιχεία (δελτία ταυτότητας, φωτογραφίες, έγγραφα κ.λπ.) που βρέθηκαν κοντά στα λείψανα των νεκρών αναγνωρίστηκαν οι ταυτότητες 21 πεσόντων. Τα λείψανά τους τοποθετήθηκαν στο οστεοφυλάκιο του Τύμβου Μακεδονίτισσας, μαζί με τα λείψανα άλλων 34 αγνώστων.

Όπως διαπιστώθηκε εκ των υστέρων, οι εκταφές αυτές έγιναν χωρίς να ακολουθηθεί καμιά επιστημονική διαδικασία. Εκφράζονται μάλιστα φόβοι κατά τις εκταφές αυτές να βρέθηκαν και να παραδόθηκαν σε συγγενείς τους στην Ελλάδα λείψανα πεσόντων που ανήκουν σε ξένα προς αυτούς άτομα!

Σύμφωνα με τη μαρτυρία στρατιώτη που συμμετείχε στις εκταφές, τα οστά που βρέθηκαν τοποθετήθηκαν σε σωρό στην άκρη του νεκροταφείου. Στη συνέχεια τοποθετήθηκαν στα οστεοφυλάκια με τη μέθοδο της τυχαίας επιλογής: Ένα κρανίο, δύο άνω άκρα, μια σπονδυλική στήλη, μια λεκάνη και δύο κάτω άκρα αποτελούσαν τη σύνθεση των λειψάνων ενός ατόμου, χωρίς να είναι βέβαιο ότι τα οστά αυτά ανήκαν στον ίδιο νεκρό!

Με τέτοιες βέβηλες διαδικασίες, χωρίς τον απαιτούμενο σεβασμό στη μνήμη των νεκρών του πολέμου, τα οστά 55 ανθρώπων στοιβάχτηκαν και κλειδώθηκαν σε ένα οστεοφυλάκιο στον Τύμβο Μακεδονίτισσας.

Το 1999, ύστερα από την πολιτική απόφαση που πήρε η κυπριακή κυβέρνηση για εκταφές λειψάνων αγνοουμένων, τα οστά αυτά παραδόθηκαν για επιστημονικές εξετάσεις στους Γιατρούς για την Ειρήνη, οι οποίοι ανέλαβαν την ευθύνη της επιστημονικής αναγνώρισής τους με τη μέθοδο του DNA. Η διαδικασία αυτή δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί, διότι πολλοί από τους συγγενείς τους έχουν εξοικειωθεί με την ιδέα ότι οι δικοί τους είναι αγνοούμενοι και δεν θέλουν να δεχτούν ότι μπορεί να είναι και νεκροί.

* Άρθρο του Μ. Δρουσιώτη στην εφημερίδα Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, στις 14 Μαΐου 2000, με αφορμή τη διακρίβωση της τύχης του πρώτου εξ Ελλάδος αγνοουμένου, ο οποίος βρέθηκε στο στρατιωτικό κοιμητήριο Λακατάμειας.

Παράρτημα 3
Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 4ης Μαΐου 2000*

"Η απόφαση αφορά την ενημέρωση των συγγενών των 126 αγνοουμένων, οι υποθέσεις των οποίων δεν κατατέθηκαν στη ΔΕΑ, τη δημοσιοποίηση του καταλόγου με τα ονόματα των αγνοουμένων και τον καταρτισμό καταλόγου πεσόντων:

Η Υπηρεσία Αγνοουμένων, υπό την καθοδήγηση του Επιτρόπου Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα να μεριμνήσει για την ενημέρωση των οικογενειών των 126 προσώπων των οποίων οι υποθέσεις, ενώ ευρίσκονταν στον κατάλογο των αγνοουμένων, δεν κατατέθηκαν προς διερεύνηση στη Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων.

- Η ενημέρωση των οικογενειών θα περιλαμβάνει γραπτή και προφορική πληροφόρηση για το περιεχόμενο του φακέλου της κάθε υπόθεσης από τις 126, καθώς και για τους λόγους για τους οποίους η υπόθεσή του δεν κατατέθηκε προς διερεύνηση στη Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων.

- Η ενημέρωση των οικογενειών να ολοκληρωθεί το αργότερο έως την 31η Μαΐου 2000. Λαμβάνοντας υπόψη τα συναισθήματα και τα καλώς νοούμενα συμφέροντα των συγγενών να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε ο χρόνος που θα αναλωθεί για την ενημέρωση όλων των οικογενειών να είναι ο βραχύτερος δυνατός.

- Η οικογένεια εκάστου των προσώπων αυτών θα έχει το δικαίωμα να καταγραφούν οι απόψεις της σε σχέση με την πληροφόρηση που θα λάβει.

- Οι τυχόν απόψεις των οικογενειών να εξεταστούν από Επιτροπή αποτελούμενη από εκπρόσωπο του υπουργείου Εξωτερικών (πρόεδρος), του Γενικού Εισαγγελέα, του Επιτρόπου Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα και του Εκπροσώπου της Ελληνοκυπριακής πλευράς στη ΔΕΑ (Μέλη). Να κληθούν επίσης να εκπροσωπηθούν στην Επιτροπή η Βουλή των Αντιπροσώπων (Κοινοβουλευτική Επιτροπή Προσφύγων, Εγκλωβισμένων, Αγνοουμένων και Παθόντων), καθώς και η Παγκύπρια Επιτροπή Συγγενών Αγνοουμένων και Αδηλώτων Αιχμαλώτων. Η Υπηρεσία Αγνοουμένων θα παρέχει όλες τις εις τη διάθεσή της πληροφορίες στην Επιτροπή. Η Επιτροπή θα έχει ελεύθερη πρόσβαση στους σχετικούς φακέλους.

- Η Επιτροπή να υποβάλει, εντός μηνός από την ολοκλήρωση της ενημέρωσης των οικογενειών των 126, στον υπουργό Εξωτερικών, διά του Επιτρόπου Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα, Έκθεση για τις εργασίες της, η οποία να περιλαμβάνει και τα συμπεράσματά της, προκειμένου ο υπουργός να ενημερώσει σχετικά το Υπουργικό Συμβούλιο στο οποίο θα υποβάλει τις εισηγήσεις του ύστερα από διαβούλευση με τον Επίτροπο Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα και αφού λάβει γνωμάτευση από τον Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας.

- Να δημοσιευθεί ο κατάλογος των προσώπων που είναι καταχωρημένα στο σχετικό μητρώο της Υπηρεσίας Αγνοουμένων ως πρόσωπα των οποίων αγνοείται η τύχη.

- Η δημοσίευση να γίνει με Γνωστοποίηση στην Επίσημη εφημερίδα της Δημοκρατίας από τον Επίτροπο Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα μετά τη συμπλήρωση της ενημέρωσης των οικογενειών των 126 και όχι αργότερα από τις 22 Ιουνίου 2000.

- Η Γνωστοποίηση να περιλαμβάνει το επώνυμο και το όνομα του αγνοουμένου προσώπου (με αλφαβητική σειρά), καθώς και όλα τα προσωπικά στοιχεία του αγνοούμενου τα οποία περιέχονται στη συνοπτική έκθεση του ατομικού φακέλου του, ως επίσης και τον τόπο και χρόνο εξαφάνισής του.

- Να ετοιμασθούν έως το τέλος Δεκεμβρίου του τρέχοντος έτους κατάλογοι των φονευθέντων Ελληνοκυπρίων και Ελλαδιτών κατά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή ή συνεπεία του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής (εφεξής «κατάλογος πεσόντων»).

- Προς το σκοπό αυτό εγκαθιδρύεται Επιτροπή από εκπροσώπους των υπουργείων Εξωτερικών (πρόεδρος), του υπουργείου Άμυνας, του υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως (Αστυνομία), του υπουργείου Υγείας, του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας και του Επιτρόπου Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα (Μέλη).

Η Επιτροπή:

- Αποφασίζει για τον τρόπο καταρτισμού του καταλόγου και δίνει γραπτές κατευθυντήριες οδηγίες και κάθε αναγκαία βοήθεια προς τον Εισηγητή (βλ. πιο κάτω) του καταλόγου των πεσόντων και παρακολουθεί τις εργασίες του, την τήρηση των οδηγιών και του χρονοδιαγράμματος.

- Ενημερώνει μια φορά το μήνα με Έκθεσή της για την πορεία της ετοιμασίας του καταλόγου τους υπουργούς Εξωτερικών, Άμυνας και Δικαιοσύνης/Δημόσιας Τάξης καθώς και τον Επίτροπο Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα.

- Θα έχει την εποπτεία της συλλογής πληροφοριών ante-mortem για τους πεσόντες καθώς και δειγμάτων αίματος από τους συγγενείς πεσόντων για σκοπούς εξαγωγής γενετικού υλικού, καθώς και οποιαδήποτε συναφή με την αποστολή της αρμοδιότητα ήθελε αναθέσει σ' αυτήν ο υπουργός Εξωτερικών σε συνεννόηση με τον Επίτροπο Προεδρίας για Ανθρωπιστικά Θέματα.

- Ορίζεται με απόφαση του υπουργού Εξωτερικών κρατικός λειτουργός ως Εισηγητής του Καταλόγου των Πεσόντων, ο οποίος:

- Θα ετοιμάσει τον προκαταρκτικό κατάλογο των πεσόντων βάσει των κατευθυντήριων οδηγιών της Επιτροπής στην οποία και θα υποβάλει τον κατάλογο άμα τω καταρτισμώ του.

- Θα έχει πρόσβαση σε όλους τους Φακέλους που πιθανόν να περιέχουν πληροφορίες οι οποίες δυνατόν να οδηγούν στη συμπερίληψη ενός προσώπου στον κατάλογο των πεσόντων. Οι αρμόδιες Υπηρεσίες του κράτους υποχρεούνται να παρέχουν όλες τις πιο πάνω αναφερόμενες πληροφορίες τις οποίες ήθελε ζητήσει ο Εισηγητής.

- Η Επιτροπή όταν ικανοποιηθεί για το περιεχόμενο του καταλόγου τον υποβάλλει, εντός του καθορισμένου χρονοδιαγράμματος στον υπουργό Εξωτερικών ο οποίος τον καταθέτει στο Υπουργικό Συμβούλιο προς δημοσιοποίησή του".

* Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Πολίτης στις 10.5.2000.

Παράρτημα 4
"Η Υπηρεσία μας δεν έχει να προσθέσει οτιδήποτε άλλο..."

Στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε το θέμα των αγνοουμένων επιδιώξαμε να εξασφαλίσουμε γραπτώς τις θέσεις όλων των αρμόδιων φορέων. Απευθυνθήκαμε με ερωτηματολόγια στην Υπηρεσία Αγνοουμένων, την Οργάνωση Συγγενών, την Πανελλήνια Επιτροπή Συγγενών Αγνοουμένων και τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Μιχάλη Παπαπέτρου.

Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος απηύθυνε το ερωτηματολόγιό μας στην Υπηρεσία Αγνοουμένων, υιοθέτησε τις απαντήσεις που του δόθηκαν και μας τις απέστειλε, αποφεύγοντας να τοποθετηθεί στα κύρια θέματα ουσίας. Ανάλογου περιεχομένου ήταν και οι απαντήσεις που μας έδωσε η ίδια η Υπηρεσία Αγνοουμένων.

Αρχικά η Υπηρεσία Αγνοουμένων ανταποκρίθηκε, αλλά οι απαντήσεις που έδωσε ήταν ασαφείς και παραπλανητικές. Πιο θετική ήταν η στάση της Οργάνωσης Συγγενών, η οποία έδωσε για τα ζητήματα που την αφορούσαν σαφείς απαντήσεις. Όταν, όμως, αργότερα υποβάλαμε διευκρινιστικές ερωτήσεις, λόγω του ότι διαπιστώθηκαν σοβαρές αντιφάσεις μεταξύ των απαντήσεων που έδωσε η Υπηρεσία Αγνοουμένων και η Οργάνωση Συγγενών, επιβλήθηκε συσκότιση. Η Οργάνωση Συγγενών σταμάτησε να απαντά στις ερωτήσεις μας, ενώ η Υπηρεσία Αγνοουμένων, αφού μας παρέπεμψε στις αόριστες απαντήσεις που είχε ετοιμάσει για τον κυβερνητικό εκπρόσωπο, μας είπε: "η υπηρεσία μας δεν έχει να προσθέσει οτιδήποτε άλλο".

Ύστερα από αυτό, αποστείλαμε στις 7 Μαρτίου 2000 προς τον Γεώργιο Σεργίδη, ανώτερο λειτουργό της Υπηρεσίας Ανθρωπιστικών Θεμάτων, την ακόλουθη επιστολή:

"Αναφέρομαι στα ερωτηματολόγια ημερομηνίας 12 Ιανουαρίου, 26 Ιανουαρίου και 7 Φεβρουαρίου που σας έχω αποστείλει σχετικά με το πιο πάνω θέμα. Από το περιεχόμενο των απαντήσεών σας ημερομηνίας 25 Ιανουαρίου και 21 Φεβρουαρίου διαπιστώνεται ουσιαστικά άρνηση ή αποφυγή να απαντήσετε επί της ουσίας των ερωτήσεων.

Ως ανώτερος κρατικός λειτουργός υποθέτω ότι έχετε υπόψη σας τον περί Τύπου Νόμο (145/1989), σύμφωνα με τον οποίο "οι αρμόδιες Αρχές της Δημοκρατίας

έχουν υποχρέωση να παρέχουν τη ζητούμενη (...) πληροφορία το ταχύτερο δυνατόν, εκτός αν συντρέχουν λόγοι που δεν το επιτρέπουν και αφορούν την ασφάλεια της Δημοκρατίας, τη συνταγματική τάξη, τη δημόσια ασφάλεια, τη δημόσια τάξη, τα δημόσια ήθη ή την προστασία της υπόληψης και των δικαιωμάτων τρίτων".

Επειδή κανένας από τους πιο πάνω λόγους δεν συντρέχει, επανέρχομαι με ένα νέο ερωτηματολόγιο, το οποίο παρακαλώ όπως μου απαντήσετε το συντομότερο δυνατόν:

1. Στην απάντηση του κυβερνητικού εκπροσώπου ημερομηνίας 25 Ιανουαρίου 2000, για την οποία όπως αναφέρετε στη δική σας απάντηση της ίδιας ημερομηνίας είστε ενήμερος, αναφέρεται ότι ο αρχικός κατάλογος αγνοουμένων περιλάμβανε 2.324 ονόματα, εκ των οποίων εκατοντάδες υποθέσεις δεν ήταν επιβεβαιωμένες, ενώ υπήρχαν και διπλογραφίες.
Θα σας παρακαλούσα να μου δώσετε τις πιο κάτω πληροφορίες:
α. Τον αρχικό κατάλογο ονομάτων του Ερυθρού Σταυρού.
β. Τους τέσσερις συμπληρωματικούς καταλόγους.

Παρακαλώ, επίσης, να μου διευκρινίσετε τα ακόλουθα:
α. Πόσες ήταν οι περιπτώσεις διπλογραφιών;
β. Πόσες υποθέσεις δεν ήταν επιβεβαιωμένες (unconfirmed);

2. Το Μάρτιο του 1980 κατατέθηκε επίσημα στα Ηνωμένα Έθνη στη Γενεύη κατάλογος με τα ονόματα 1500 περίπου αγνοουμένων. Μέχρι τότε όλες οι επίσημες ανακοινώσεις αναφέρονταν σε 2000 περίπου αγνοουμένους. Γνωρίζετε με ποια κριτήρια και ποιες διαδικασίες αφαιρέθηκαν τα 500 περίπου ονόματα;

3. Εάν τα 500 ονόματα ήταν οι διπλογραφίες που αναφέρετε πιο πάνω, χρειάστηκαν έξι ολόκληρα χρόνια για να ελεγχθεί ο αρχικός κατάλογος;

4. Εάν αφαιρέθηκαν ονόματα πέραν των διπλογραφιών, ενημερώθηκαν οι συγγενείς τους; Πότε και από ποιους έγινε αυτό;

5. Από ποια συγκεκριμένη ημερομηνία ορίστηκε ο αριθμός 1619 ως ο τελικός αριθμός των αγνοουμένων; Γιατί υπάρχει μια διαφορά 100 ονομάτων μεταξύ των 1619 και των περίπου 1500 που κατατέθηκαν στα Ηνωμένα Έθνη το 1980;

6. Στην ιστοσελίδα της Παγκύπριας Οργάνωσης Συγγενών Αδήλωτων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων υπάρχει ένας κατάλογος με τα ονόματα 1619 αγνοουμένων. Η

Οργάνωση αυτή αναφέρει ότι ο κατάλογος ετοιμάστηκε από τη δική σας υπηρεσία, ενώ εσείς στην απάντησή σας ημερομηνίας 25 Ιανουαρίου αναφέρετε ότι δεν έχετε οποιαδήποτε ανάμειξη με τον πιο πάνω κατάλογο. Μπορείτε να μου διευκρινίσετε σε πιο βαθμό υπήρξε συνεργασία με την εν λόγω οργάνωση για την ετοιμασία του πιο πάνω καταλόγου;

7. Έχω στην κατοχή μου αντίγραφο καταλόγου των 1619 αγνοουμένων, τον οποίο εκτύπωσα από την ιστοσελίδα της πιο πάνω οργάνωσης στις 20.3.1998. Στον κατάλογο αυτό περιλαμβάνονται και τα ονόματα των Ζήνωνα Μαστραπά, Ανδρέα Κασάπη και Ζήνωνα Ζήνωνος.

Από τον κατάλογο που σήμερα είναι καταχωρημένος στην ίδια ιστοσελίδα έχουν αφαιρεθεί τα ονόματα των Ζήνωνος και Κασάπη, επειδή αποδείχτηκε πως είναι νεκροί, γι' αυτό και ο αριθμός των αγνοουμένων μειώθηκε στους 1617. Κανονικά, όμως, ο αριθμός θα έπρεπε να ήταν 1616, γεγονός που σημαίνει ότι έχει προστεθεί τουλάχιστον ένα νέο όνομα. Έχετε οποιαδήποτε ανάμιξη σε αυτό;

8. Εκτός από το όνομα του Μαστραππά αντικαταστάθηκε οποιοδήποτε άλλο όνομα; Αν ναι, ενημερώθηκαν οι συγγενείς των ατόμων που τυχόν έχουν αντικατασταθεί;

9. Ποια είναι η σχέση του καταλόγου της Οργάνωσης Συγγενών με τον τελικό κατάλογο αγνοουμένων, όπως αυτός έχει κατατεθεί στην Επιτροπή Αγνοουμένων Προσώπων (CMP);

10. Από το 1974 μέχρι σήμερα έχουν δημοσιευτεί σε εφημερίδες, βιβλία και άλλα έντυπα πολλοί κατάλογοι. Σε ορισμένες εκδόσεις αποδίδεται ως πηγή του καταλόγου οι αρχές της Δημοκρατίας. Στις πλείστες των περιπτώσεων οι κατάλογοι αυτοί δε συμφωνούν μεταξύ τους. Παρακαλώ σχολιάσατε.

11. Για ποιο λόγο η υπηρεσία σας δεν ανακοίνωσε ποτέ επίσημα τα ονόματα των ανθρώπων που αγνοούνται για να μην παρατηρείται αυτή η σύγχυση για ένα θέμα που αφορά ανθρώπινες ζωές;

12. Παρακαλώ να μου δοθεί ο κατάλογος των 1619 αγνοουμένων. Των 1493 που έχουν κατατεθεί στην Επιτροπή Αγνοουμένων Προσώπων (CMP) συν των 126 που έχουν κατακρατηθεί. Εάν υπάρχει δεοντολογικό πρόβλημα επειδή οι συγγενείς των 126 που θεωρούνται νεκροί δεν έχουν ενημερωθεί, μπορεί να μη διαχωριστούν από το σύνολο των 1619".

Αφού πέρασε ένας ολόκληρος μήνας, μεσολάβησε μια υπενθύμιση και η Υπηρεσία Αγνοουμένων δεν έδωσε καμιά απάντηση, στείλαμε στις 6 Απριλίου 2000 την ακόλουθη επιστολή, απευθυνόμενοι και πάλι προς τον Γεώργιο Σεργίδη:

"Αναφέρομαι στην επιστολή μου ημερομηνίας 7 Μαρτίου 2000, αντίγραφο της οποίας επισυνάπτεται, και επισημαίνω την εμμονή σας στην άρνηση να απαντήσετε, κατά παράβαση του άρθρου 29 του Συντάγματος και του Περί Τύπου Νόμου (145/1989)

Ως εκ τούτου σας πληροφορώ ότι θα εξαντλήσω όλα μου τα δικαιώματα τα οποία απορρέουν από το σύνταγμα και τους νόμους της Κυπριακής Δημοκρατίας".

Στο μεταξύ, γίναμε αποδέχτες παράκλησης εκ μέρους της πολιτείας να μη δημοσιεύσουμε τα ευρήματα της έρευνάς μας, διότι θα προκαλούσαμε ζημιά στο εθνικό θέμα. Ύστερα από δύο μηνών στείρας άρνησης εκ μέρους της Υπηρεσίας Αγνοουμένων να απαντήσει στα ερωτήματά μας, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στην έκδοση της έρευνας με όσα στοιχεία είχαμε στη διάθεσή μας, διότι αντιληφθήκαμε ότι η "εθνική ευαισθησία" χρησιμοποιείται για τη συγκάλυψη πολιτικών και προσωπικών ευθυνών.